

รายงานฉบับสมบูรณ์

ชื่อโครงการ

แนวทางการจัดการน้ำทางเลื้อเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

เสนอโดย

ทองใบ ทุมยา และคณะ

เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว)

รายงานฉบับสมบูรณ์

ชื่อโครงการ

แนวทางการจัดการหญ้าทางเลื่อเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

เสนอโดย

นายทองใบ ทุมยา	นายพนม ภูคำ	นายแสวง แสงสว่าง
นายประยุณ บุญยงค์	นายสาคร สิริสิงห์	นายธรรมรงค์ ผลอินทร์
นายอำพัน สุริยบุตร	นายสมัย กองพันธ์	นายบ๊อบภา ภูคำ
นายเหรียญ หล้าบุคคา	นายแดง สาธุพันธ์	นายอุทัย พิมพ์เสน
นายบุญหลาย สุริยบุตร	นายไช่คุณ ยี่วาศรี	นายบุญมี สิ้นธุวัตร
นายสุนทร อุดราวัน	นายรังนี ศรีชมพู่	นายคำมะลุม สูงขาว
นายชุน ภูคำ	นายเบ้ง รัตวิวรรณ	นายคำม่อน วงวาแด้ม

เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว)

บทคัดย่อ

การวิจัยในโครงการแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์ คือ (1)เพื่อศึกษาสภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ สภาพพื้นที่ ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านห้วยยางตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (2)เพื่อศึกษาความสำคัญและความสัมพันธ์ของหญ้าหางเสือกับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชน และระบบนิเวศน์ของป่าชุมชนบ้านห้วยยาง (3)เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสียดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชน (4)เพื่อศึกษาปัญหา สาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสียดต่อชุมชนและป่าชุมชนบ้านห้วยยาง และ (5)เพื่อหาแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเริ่มต้นศึกษาบริบทชุมชน สภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ สภาพพื้นที่ ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านห้วยยางตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ความสำคัญและความสัมพันธ์ของหญ้าหางเสือกับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชน และระบบนิเวศน์ของป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสียดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชน ปัญหาสาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสียดต่อชุมชนและต่อป่าชุมชนบ้านห้วยยาง การเรียนรู้รูปแบบวิธีการ ข้อมูลและสถานการณ์จากพื้นที่อื่น หน่วยงานภายนอก ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องในการจัดการป่า ผู้กระบวนกรทดลองปฏิบัติการจนได้ข้อสรุปเป็นแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยยาง คือ 1) การสร้างความเข้าใจในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าและหญ้าหางเสือภายในชุมชน การดำเนินการ การปรับปรุงกฎระเบียบการดูแลป่าให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบันผ่านเวทีประชาคมในหมู่บ้าน การส่งเสริมคนในชุมชนให้สามารถใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือได้อย่างยั่งยืน เช่น การประชาสัมพันธ์ในเรื่องประโยชน์จากป่าและหญ้าหางเสือผ่านหอกระจายข่าวของหมู่บ้านโดยผู้ใหญ่บ้านและทีมวิจัยอย่างสม่ำเสมอ การอบรมให้ความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าให้กับคนในชุมชน กลุ่มอาชีพ เด็กเยาวชน นักเรียน การทำป้ายประชาสัมพันธ์กฎระเบียบที่ได้จากการประชาคมตามจุดที่สำคัญในชุมชน 2) การสร้างความเข้าใจในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าและหญ้าหางเสียดกับชุมชนใกล้เคียง และภายนอกชุมชน เช่น การประชาสัมพันธ์การจัดการป่าชุมชนของตำบลห้วยยางสู่ 10 หมู่บ้านในตำบลสงยาง โดย เช่น การทำหนังสือแจ้งการจัดการป่าชุมชนส่งให้ผู้นำในชุมชนข้างเคียง 10 หมู่บ้าน การแจ้งเรื่องการจัดการป่าชุมชนในที่ประชุมประจำเดือนของอำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีนายอำเภอศรีเมืองใหม่เป็นประธานในที่ประชุม การสร้างเครือข่ายผู้นำชุมชนในพื้นที่ข้างเคียง 10 หมู่บ้าน โดยการเชิญเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย และเยี่ยมชมผลการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ของชุมชนตำบลห้วยยาง จากแนวทางในการแก้ไขปัญหาในเขตป่าชุมชน ทำให้การจัดการป่าชุมชนและหญ้าหางเสือให้ดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งในชุมชนและชุมชนข้างเคียง ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานทำให้คนในชุมชนและชุมชนข้างเคียงมีอาชีพเสริมและมีรายได้เพิ่มจากการเก็บหญ้า

หางเสือมาทำเป็นไว้กวาดขาย และหาของป่า เช่น เห็ดต่าง ๆ และผักหวาน เป็นต้น รวมถึงการทำให้ชุมชนข้างเคียงให้ความร่วมมือในการขอความช่วยเหลือเฝ้าระวังรักษาป่าได้เป็นอย่างดี และยังทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญของประโยชน์ที่ได้รับจากป่า อย่างเช่น อบต. โรงเรียน ป่าไม้ เป็นต้น กล่าวคือ อบต.ให้การช่วยเหลืองบประมาณส่งเสริมอาชีพในการทำไม้กวาดแต่ละปี โรงเรียน ครู และเด็กได้มาศึกษาดูงาน และไปหาข้อมูลในเขตป่าชุมชน ป่าไม้ อบ.4 สนับสนุนในการช่วยดูแลรักษาป่าชุมชนร่วมกันกับคนในชุมชนโดยป้องกันไม่ให้คนนอกพื้นที่เข้ามาตัดไม้

คำนำ

รายงานฉบับนี้เป็นการรายงานผลการวิจัย ของโครงการวิจัยแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี โดยรายงานฉบับนี้ทางทีมวิจัยได้ช่วยกันเรียบเรียงข้อมูลและรายละเอียดด้านกระบวนการในการดำเนินงานวิจัยจนเป็นผลสำเร็จของเอกสารรายงานเล่มนี้ ซึ่งแม้ว่าจะเป็นงานวิจัยที่เรียบเรียงขึ้นจากตัวของชาวบ้านเอง แต่ประสบการณ์และกระบวนการทำงานของโครงการจะเป็นบทเรียนในการดำเนินงานวิจัยของชุมชนท้องถิ่นอื่น ๆ ต่อไปได้ ข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นในเนื้อหาของรายงานทางทีมวิจัยขออภัย และขอขอบคุณหน่วยงานและผู้สนับสนุนในการทำงานครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง

ทีมวิจัยหญ้าหางเสือบ้านห้วยยาง

บทคัดย่อ

คำนำ

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์	3
1.4 พื้นที่เป้าหมาย	4
1.5 กลุ่มเป้าหมาย	4
1.6 วิธีการศึกษา/กระบวนการ	4
1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
1.8 กรอบแนวคิด	6

บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน	7
2.2 แนวคิดป่าชุมชนกับการพัฒนาชนบท	13
2.3 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม	16

บทที่ 3 การดำเนินงานวิจัย

3.1 ขอบเขตเนื้อหา	22
3.2 เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล	22
3.3 การสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล	23
3.4 ขอบเขตของการวิจัย	24
3.5 นักวิจัย	24
3.6 ขั้นตอนและวิธีการ	24

บทที่ 4 ผลการวิจัย

4.1 ป่าชุมชน	32
4.2 สภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ สภาพพื้นที่	34
4.3 ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านห้วยยางตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	35
4.4 ความสำคัญและความสัมพันธ์ของหญ้าหางเสือกับวิถีชีวิตของคนและระบบนิเวศน์ของป่าชุมชน	39
4.5 ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชน	43
4.6 ปัญหาสาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือ	45

4.7 แนวทางการจัดการหนี้ทางเสียเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยยาง	46
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	51
5.1 ผลการวิจัย	51
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	58
5.3 ผลเชิงการพัฒนา	60
5.4 ปัญหาอุปสรรค	61
5.5 ข้อเสนอแนะ	61
บรรณานุกรม	
ภาคผนวก	

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บ้านห้วยยาง เดื่อก่อนเป็นป่าทึบและมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีลำห้วยยางไหลผ่าน ลำห้วยยางแห่งนี้จะเป็นลำห้วยที่รองรับน้ำจากหลายสายที่ไหลลงมารวมกัน รวมทั้งไหลมาจากภูโหล่นซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดงภูโหล่น เมื่อ ประมาณ พ.ศ.2458 นายปก ลินธวัตร ที่เดิมอยู่บ้านไร่ดาบ้าย ได้ย้ายเข้ามาทำไร่ ทำนา และเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่แห่งนี้ และได้ชักชวนญาติพี่น้องมาอยู่เพิ่มเติม มีการถากถางป่าเพื่อทำเป็นไร่นา และต่อมาจึงมีการอพยพของหลายครอบครัวมาอยู่เพิ่มขึ้นจึงได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้าน ชื่อ บ้านแสนตอ เนื่องจากสภาพพื้นที่แต่ก่อนเป็นป่าทึบ เมื่อมีการตัดไม้เพื่อทำเป็นพื้นที่ทำไร่ นา และบ้านเรือน เหลือเพียงต้นไม้เป็นจำนวนมาก จึงเรียกว่าบ้านแสนตอ แต่ก่อนบ้านห้วยยางขึ้นกับอำเภอโขงเจียม ต่อมา มีการก่อตั้งอำเภอศรีเมืองใหม่ จึงได้ขึ้นกับอำเภอศรีเมืองใหม่ เป็นบ้านห้วยยาง หมู่ที่ 10 ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี มีผู้นำชุมชนมาแล้วจำนวน 8 คน ปัจจุบันคือ นายทองใบ ทูมยา ปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 137 ครัวเรือน มีประชากรรวมทั้งหมด 686 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา รองลงมา คือ รับจ้าง ทำไร่มันสำปะหลัง ทำสวนยางพารา เลี้ยงสัตว์ เก็บของป่า และมีอาชีพเสริมจากการทำไม้กวาดจากหญ้าหางเสือ และเฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ มีอาณาเขต ทิศเหนือติดกับ บ้านเหล่าใต้ หมู่ที่ 7 ตำบลนาเลิน อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ทิศตะวันออกติดกับ บ้านใหม่พัฒนา หมู่ที่ 14 ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ทิศใต้ติดกับ บ้านภูหล่น หมู่ที่ 15 ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ทิศตะวันตกติดกับ บ้านภูหล่น หมู่ที่ 15 ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านมีทั้งพื้นที่ราบ ที่ดอน และภูเขา อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงภูโหล่น มีจำนวน 1,967 ไร่ พื้นที่ราบใช้เป็นที่นาบางส่วน ที่ดอนและที่เชิงเขาใช้ทำไร่และเลี้ยงสัตว์ ส่วนที่ภูเขาเป็นป่าที่มีต้นไม้หลากหลายพันธุ์ ทั้งต้นไม้ใหญ่ ต้นไผ่ และหญ้าหางเสือ ที่ชุมชนเก็บหามาใช้สอยประกอบอาชีพ และที่ใช้เป็นแหล่งอาหาร คือ เห็ด หน่อไม้ สัตว์ป่า และผักต่างๆ อีกทั้งที่สำคัญยิ่ง คือ ป่าแห่งนี้เป็นป่าต้นน้ำ ที่ไหลไปยังหลายหมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านที่ได้รับประโยชน์โดยตรงมีทั้งหมด 16 หมู่บ้าน คือ ในตำบลสงยางทุกหมู่บ้าน และ หมู่บ้านในตำบลใกล้เคียง ใช้ประโยชน์ในการอุปโภค บริโภค โดยเฉพาะการทำนา และทำไร่

จากเมื่อเริ่มตั้งบ้านเรือนจนถึงประมาณ พ.ศ.2550 ชาวบ้านห้วยยางได้อาศัยป่าเป็นแหล่งใช้ประโยชน์มาตลอด ทั้งนี้การใช้ประโยชน์ไม่เฉพาะแต่คนในหมู่บ้านเท่านั้น แต่จะเป็นคนจากหมู่บ้านใกล้เคียง คือ คนในตำบลสงยางทั้งหมด 15 หมู่บ้าน และ คนในบ้านเหล่าใต้ บ้านสวาท ตำบลนาเลิน อำเภอศรีเมืองใหม่ บ้านไผ่สวรรค์ บ้านโชคชัย ตำบลสารภี อำเภอโพธิ์ไทร ซึ่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาใช้ประโยชน์เป็นประจำ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่เข้ามาใช้ประโยชน์เป็นฤดูกาล เช่น ฤดูกาลเห็ด และหน่อไม้ คือ กลุ่มที่อยู่อำเภอใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็น เขมราฐ พิบูลมังสาหาร โพธิ์ไทร เป็นต้น การใช้ประโยชน์ในสมัยแต่ก่อนนอกจากการพึ่งพิงป่า หาเห็ด หาหน่อไม้ หาสมุนไพร ลำสัตว์เป็นอาหารแล้ว ก็ยัง

มีการ นำสัตว์เลี้ยงขึ้นไปเลี้ยง ตัดไม้ออกมาสร้างบ้านเรือน ทำเฟอร์นิเจอร์ ทำด้ามไม้กวาด ซึ่งมีทั้งการตัดใช้เองในหมู่บ้าน และตัดขายด้วย (ด้ามไม้กวาด มีคนจากอำเภอวารินชำราบ มารับซื้อ) จากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบดังกล่าวส่งผลให้ป่ามีความเสื่อมโทรมลงมาก “ป่าเกือบเป็นภูเขาหัวล้าน” คงเหลือความอุดมสมบูรณ์เพียงแค่ 30-40 % ของความอุดมสมบูรณ์ที่เคยมีอยู่ กล่าว คือ ดันไม้ใหญ่จะไม่ค่อยมี สัตว์ป่ามีจำนวนน้อยลงมาก เป็นต้น ต่อมาปี 2550 มีโครงการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระราชินีฯ โดยกรมป่าไม้ ลงมาสนับสนุนให้ทำการอนุรักษ์ป่าในรูปแบบป่าชุมชน มีงบประมาณในการบริหารจัดการจำนวน 100,000 บาท ซึ่งนำมาจัดกิจกรรมดังนี้ จัดทำป้ายบอกเรื่องการอนุรักษ์ป่า ห้ามตัดไม้ ป้ายบอกแนวเขตป่า ชื่ออุปกรณ์ดับเพลิง มีการตั้งกฎระเบียบในการควบคุมดูแลป่าชุมชนคือ ห้ามตัดไม้ในป่าชุมชนทุกชนิด ถ้าหากผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับไม่เกิน 2,000 บาท มีการตั้งคณะกรรมการดูแลป่าชุมชน และ ทำการลาดตะเวน โดยจะมีการขึ้นลาดตะเวนเป็นประจำทุกวัน วันละ 5-6 คน ขึ้นช่วงเช้า และช่วงเย็น คนที่ขึ้นไปลาดตะเวนจะมีทั้งคณะกรรมการและคนในชุมชน ตามความสมัครใจ หลังจากปี 2550 เป็นต้นมา การลาดตะเวนน้อยลง เหลือแต่คณะกรรมการเท่านั้น จะขึ้นลาดตะเวน 3 วัน 1 ครั้ง จากการดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชนของบ้านห้วยยางในปี 2550 เป็นต้นมา ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น จาก 30 – 40 % เป็น 80 % จำนวนดันไม้ สัตว์ป่ามีมากขึ้น และปัจจุบันมีลิงอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากถึงประมาณ 50 ตัว จำนวนเห็ด หน่อไม้ และผักต่างๆ ก็มีมากขึ้น

แต่อย่างไรก็ตาม ช่วง ปี พ.ศ.2552 เป็นต้นมา ป่าชุมชนเริ่มเสื่อมโทรมลงอีกอย่างเห็นได้ชัด จากสาเหตุหลายประการ เช่น พบว่ามีบุคคลภายนอกเริ่มเข้ามาซื้อที่ดินบริเวณใกล้เคียง หรือบริเวณรอบๆ ป่าชุมชน เพื่อทำไร่มันสำปะหลัง สวนยางพารา และทำไร่อื่นๆ เป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลให้เกิดปัญหาการบุกรุกป่า การลักลอบตัดไม้ การเผาป่า โดยเฉพาะการเผาป่า ยังคงเกิดขึ้นปีละ 7-8 ครั้งเช่นเดิม ซึ่งจากการสังเกตของคนในชุมชนพบว่าปัญหาเรื่องการเผาป่าเกิดจากการเผาที่ไร่ ทำสวนบริเวณรอบๆ ป่าชุมชน แล้วไม่ดูแลให้ทั่วถึง ไฟจึงรุกเข้าไหม้ป่าชุมชน อีกทั้งเกิดจากคนที่เข้าไปหาของป่าสุบบุหรืแล้วทิ้งกัน บุหรืลงไป และที่สำคัญการเผาป่ายังเกิดขึ้นจากการที่คนในชุมชนบางส่วนยังมีความเชื่อว่า หากมีไฟไหม้ป่า จะทำให้หญ้าหางเสือที่ชุมชนเก็บมาทำไม้กวาดเกิดได้ดีขึ้น จำนวนมากขึ้น และมีลักษณะข้อใหญ่สมบูรณ์มากกว่าไฟไหม้ จึงทำให้เกิดไฟไหม้ป่าอยู่ทุกปี และเป็นปัญหาที่ชุมชนยังไม่สามารถแก้ไขได้เนื่องจากหญ้าหางเสือมีความสำคัญกับชุมชนอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำหญ้าหางเสือมาทำไม้กวาดเพื่อใช้เองในบ้านเรือนในอดีตจนปัจจุบันมีการทำเพื่อจำหน่ายอย่างกว้างขวางในหมู่บ้าน โดยมีผู้ทำไม้กวาดจากหญ้าหางเสือเพื่อจำหน่ายมากถึง ประมาณ ร้อยละ 60 ของจำนวนครัวเรือนในชุมชน ซึ่งมีทั้งทำเป็นกลุ่ม จำนวน 4 กลุ่ม และรายบุคคล บางคนมีรายได้มากกว่า 10,000 บาท ต่อปี ภายในระยะเวลา 1 – 2 เดือน ในช่วงปลายเดือนตุลาคม ของทุกปี ที่ช่วงหญ้าหางเสือออกดอก และมีพื้นที่ที่เกิดหญ้าหางเสือโดยธรรมชาติในป่าชุมชน มีกระจายในพื้นที่ป่าชุมชนประมาณ ร้อยละ 20 ของพื้นที่ แต่เมื่อเกิดไฟไหม้ป่าแล้วไม่สามารถดับไฟและควบคุมพื้นที่ได้ทันทีทำให้ไฟลามเข้าสู่พื้นที่ป่า เกิดความสูญเสียต่อ ดันไม้ใหญ่ น้อย ดันไม้ หญา สมุนไพร

สัตว์ป่า แมลงต่างๆที่อยู่ในป่า เป็นประจำทุกปีๆหลายครั้งทำให้ป่าเสื่อมโทรมลงโดยที่ชุมชนไม่สามารถจัดการแก้ปัญหาได้

คนในชุมชนเล็งเห็นความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้น และเห็นว่าถ้าปล่อยไว้แนวโน้มความเสื่อมโทรมของป่าก็จะเริ่มทวีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อชุมชนและอีกหลายหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นกระทบเรื่องการหากิน หาของป่ายากขึ้น และที่สำคัญแหล่งน้ำใช้ในการอุปโภคบริโภค ก็จะมีน้อยลงจากความเสื่อมโทรมของป่าต้นน้ำ ในขณะที่เวลานี้ปัญหานี้ก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรที่เป็นอาชีพและสร้างรายได้ที่สำคัญของคนในชุมชน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมกันหาวิธีการแก้ไขปัญหามาจากเหตุมาจากหญ้าหางเสือให้มีแนวทางในการบริหารจัดการที่เกิดประโยชน์กับชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสมทั้งสองด้าน

1.2 คำถามวิจัย

1.2.1 คำถามวิจัยหลัก จะมีแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อให้ชุมชนได้ประโยชน์และเกิดการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ได้อย่างไร

1.2.2 คำถามวิจัยรอง

1. ป่าชุมชนบ้านห้วยยางมีสภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ สภาพพื้นที่ ทรัพยากรป่าตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง และการเปลี่ยนแปลงนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร
2. หญ้าหางเสือมีความสำคัญและความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชน และระบบนิเวศน์ของป่าชุมชนบ้านห้วยยางอย่างไร
3. ชุมชนมีภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสียดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างไร
4. มีปัญหาสาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสียดังต่อชุมชนและป่าชุมชนอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ สภาพพื้นที่ ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาความสำคัญและความสัมพันธ์ของหญ้าหางเสือกับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชน และระบบนิเวศน์ของป่าชุมชนบ้านห้วยยางอย่างไร
3. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสียดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชน
4. เพื่อศึกษาปัญหา สาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสียดังต่อชุมชนและป่าชุมชนบ้านห้วยยาง
5. เพื่อหาแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

1.4 พื้นที่เป้าหมาย

1. ชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

1.5 กลุ่มเป้าหมาย

1. คนในชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
2. ผู้นำชุมชน (ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ) บ้านห้วยยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
3. ผู้นำและสมาชิกกลุ่มทำไม้กวาด บ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่

1.6 วิธีการศึกษา/กระบวนการ

1. ประชุมทีมงานวิจัยและที่ปรึกษา ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจในโครงการวิจัย พร้อมทั้งวางแผนการทำงานและแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานร่วมกัน
2. ประชาคมชี้แจงโครงการวิจัยให้ชุมชนได้รับทราบ เพื่อให้เข้าใจกระบวนการทำงานของโครงการ และมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัย ค้นหาอาสาสมัครนักวิจัย จำนวน 20 คน และแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงาน พร้อมทั้งนัดหมายกับผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัย เพื่อจัดทำกิจกรรมต่อไป
3. จัดอบรมการสร้างเครื่องมือการเก็บข้อมูลและเทคนิคการเก็บข้อมูลให้กับทีมวิจัย และอาสาสมัครนักวิจัย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการทำงานวิจัยมากขึ้น และให้ได้เครื่องมือ เทคนิคในการเก็บข้อมูล พร้อมทั้งวางแผน นัดหมายกิจกรรมการเก็บข้อมูลต่อไป
4. นักวิจัย อาสาสมัครนักวิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลตามแผนที่ได้วางเอาไว้ ซึ่งมีรายละเอียดข้อมูลที่จะเก็บดังนี้
 - สภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ สภาพพื้นที่ การเปลี่ยนแปลง และสาเหตุที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรป่าตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
 - บทเรียนในการจัดการป่าชุมชนบ้านห้วยยาง
 - ความสำคัญและความสัมพันธ์ของหญ้าหางเสือกับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชน และระบบนิเวศน์ของป่าชุมชนบ้านห้วยยาง
 - ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
 - ปัญหา สาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือต่อชุมชนและป่าชุมชนบ้านห้วยยาง
5. นักวิจัย ที่ปรึกษา และอาสาสมัครนักวิจัย ประชุมร่วมกันเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลข้อมูลที่เก็บมาได้ พร้อมทั้งวางแผนการไปศึกษาดูงาน

6. ทีมวิจัย อาสาสมัคร นักวิจัย ไปศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ทำประเด็นที่เกี่ยวกับการทำโครงการวิจัย
7. ค้นข้อมูลสู่ชุมชน และกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง (กลุ่มเป้าหมาย) พร้อมทั้งหาแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
8. ทดลองปฏิบัติงานตามแผนที่ตั้งไว้
9. สรุปผลการทดลองปฏิบัติการ
10. นำเสนอผลการทำงานวิจัยให้กับชุมชน กลุ่มเป้าหมาย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ได้รับทราบและเสนอแนะ
11. ทีมงานวิจัยหลักสรุปผลการทำงานวิจัยและจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

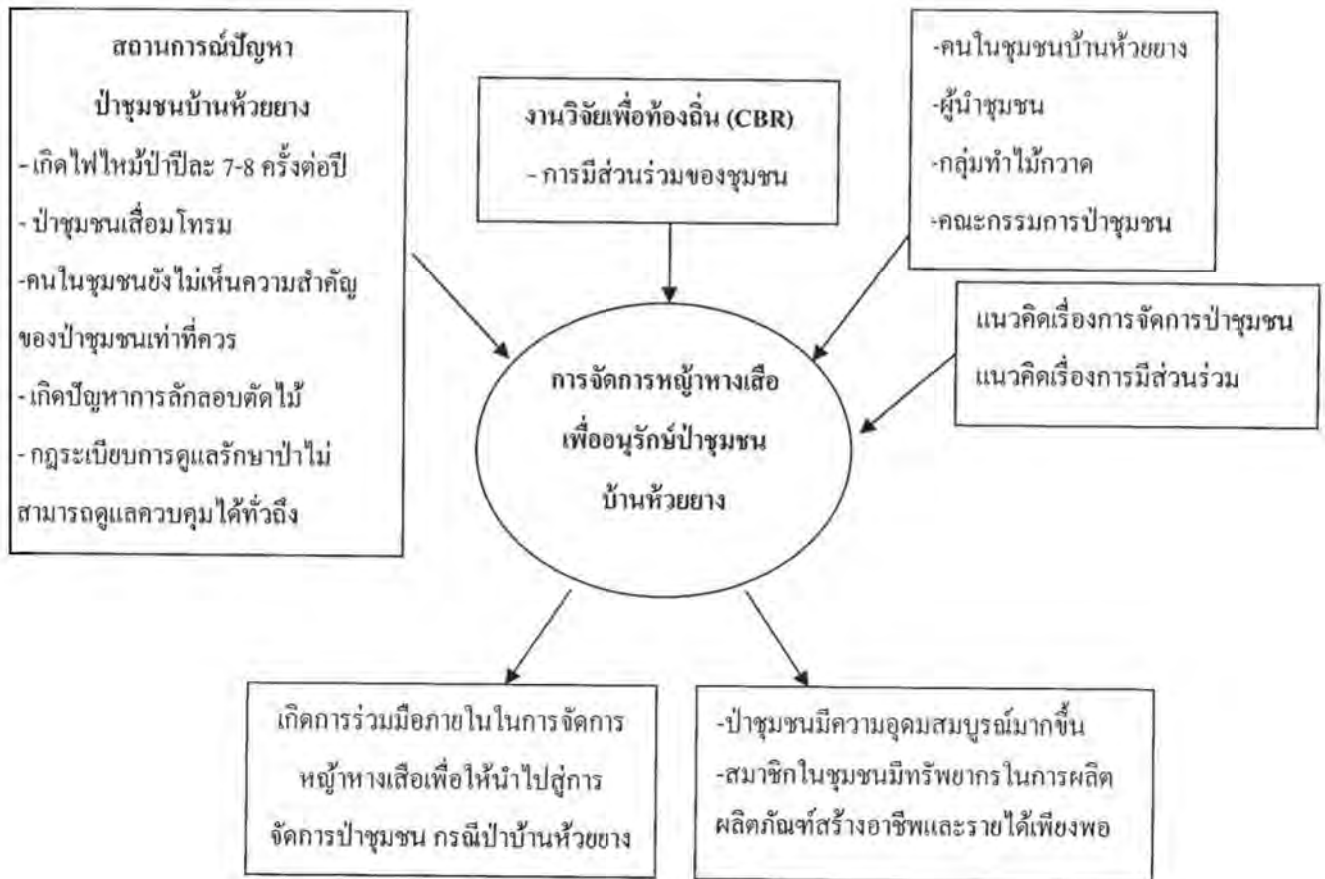
มิติเชิงวิจัย

1. ได้ข้อมูลสภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ สภาพพื้นที่ ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. ได้ข้อมูลเรื่องบทเรียนของการจัดการป่าชุมชนบ้านห้วยยาง
3. ได้ข้อมูลความสำคัญและความสัมพันธ์ของหญ้าหางเสือกับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชน และระบบนิเวศน์ของป่าชุมชนบ้านห้วยยางอย่างไร
4. ได้ข้อมูลภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสียดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชน
5. ได้ข้อมูลปัญหา สาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสื่อดต่อชุมชนและป่าชุมชนบ้านห้วยยาง
5. ได้แนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

มิติเชิงพัฒนา

1. เกิดการมีส่วนร่วมภายในชุมชนในการจัดการหญ้าหางเสืออย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่ออาชีพและรายได้ของสมาชิกในชุมชน
2. ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น

1.8 กรอบแนวคิด

บรรยายกรอบแนวคิด

ป่าชุมชนบ้านห้วยยาง มีการจัดการ มีกระบวนการดูแลควบคุม แต่ไม่สามารถดูแลควบคุมได้ทั่วถึง เนื่องจากสมาชิกในชุมชนมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน และมุ่งเน้นการนำทรัพยากรในป่ามาใช้ประโยชน์อย่างขาดการจัดการที่เหมาะสม ส่งผลให้เกิดไฟไหม้ป่าทุกปีหลายครั้ง ทำให้ป่าเกิดความเสียหาย ซึ่งถ้าปล่อยไว้นานไม่เข้าป่าก็จะเสื่อมโทรมและส่งผลกระทบต่อคนในชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นคนในชุมชนจึงต้องการแก้ไขปัญหา โดยการทำโครงการวิจัย ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การหาแนวทางการจัดการหญ้าทางเสือเพื่อให้ชุมชนได้ประโยชน์และเกิดการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ทั้งนี้การวิจัยดังกล่าวใช้แนวคิดเรื่องการจัดการป่าชุมชน และแนวคิดการมีส่วนร่วม อันจะส่งผลให้เกิดการร่วมมือภายในในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินงานของโครงการวิจัยแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ได้ใช้แนวคิดในการดำเนินงานดังนี้

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน

ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของไทย แต่เดิมการจัดการป่าไม้ก็เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพื่อนำเงินรายได้จากการจำหน่ายไม้มาพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะด้านอุตสาหกรรม ภาคการเกษตรและชนบทจึงถูกแยกส่วนออกมาต่างหาก ทั้งนี้ เพื่อที่จะกำหนดให้ภาคเกษตรและชนบทเป็นฐานรองรับภาคอุตสาหกรรมในการที่จะต้องนำวัตถุดิบมาป้อนภาคอุตสาหกรรม รวมถึงนโยบายรัฐในการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ จึงต้องนำทรัพยากรธรรมชาติออกมาใช้อย่างมากมาย โดยมีได้คำนึงถึงสภาพแวดล้อม ความเสื่อมโทรมของสภาพป่า ทำให้เกษตรกรหรือประชาชนที่อยู่ในชนบทที่ต้องพึ่งพิงป่าไม้ ต้องประสบกับปัญหาต่างๆ อย่าง เช่น ขาดแคลนน้ำในภาพการเกษตร เกิดวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติ ทำให้สูญเสียคุณภาพทางธรรมชาติ เป็นที่หวั่นวิตกว่าภาวะสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศในด้านป่าไม้ จะมีผลกระทบต่อประชาชนโดยรวม ทั้งภาครัฐ และเอกชนมองเห็นปัญหาดังกล่าว จึงเกิดแนวความคิดในการจัดการป่าไม้ขึ้นใหม่ ว่า ในการจัดการป่าไม้จะประสบผลสำเร็จได้ยาก หากไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่น ดังนั้น ควรจะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า จึงทำให้เกิดความคิดในการจัดการป่าไม้แนวใหม่ที่เรียกว่า ป่าชุมชน ซึ่งเป็นการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการจะพึ่งพิงป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าและให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากป่าไม้ในลักษณะพึ่งตนเอง ไม่บุกรุกทำลายป่านอกเหนือจากการทำเกษตรธรรมชาติ นอกจากชุมชนจะได้รับประโยชน์จากป่าแล้ว ชุมชนยังช่วยเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปกป้องรักษาป่า เป็นการแบ่งเบาภาระของเจ้าหน้าที่ ที่ไม่เพียงพอในการจะป้องกันรักษาป่า เมื่อประชาชนเป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้เพื่อประโยชน์อย่างต่อเนืองอย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน การป่าไม้ชุมชนจึงเป็นการดำเนินการโดยชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชน ป่าชุมชนจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของชุมชนในชนบท

จากแนวความคิดในเรื่องการจัดการป่าชุมชนดังกล่าวในปัจจุบันทั้งภาครัฐและเอกชนได้ให้ความสนใจกันมากขึ้น ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับพื้นที่ฐานความจำเป็นในการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์โดยตรงจากป่า หรือประโยชน์โดยอ้อม เช่น แหล่งท่องเที่ยว หรือ รักษาความสมดุลทางธรรมชาติ จึงแบ่งแนวความคิดเกี่ยวกับป่าชุมชนออกเป็น 2 ฝ่าย คือ แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนของรัฐ และแนวความคิดในการจัดการของชุมชน

(1) แนวคิดในการจัดการป่าชุมชนของรัฐ

การป่าไม้ของประเทศไทยสมัยก่อน เจ้าหน้าที่ผู้บริหารกิจการป่าไม้มุ่งไปในทางวางโครงสร้างป่าไม้ เพื่อสืบทอดการบริหารงานป่าไม้ให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามแบบอย่างของอารยะประเทศและยึดถือว่าป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นสมบัติของชาติซึ่งควรจะทำรายได้ให้แก่ชาติ การบริหารงานป่าไม้จึงเป็นไปในทางป้องกันเพื่อรักษาป่าไม้ไว้ให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ ซึ่งจะเห็นได้จากกฎหมาย ระเบียบ ที่ออกมามุ่งไปทางป้องกันเสียส่วนใหญ่ วิธีการดังกล่าวอาจจะเหมาะสมกับสถานการณ์ในสมัยนั้น ซึ่งจะมีประชาชนน้อย การทำมาหาเลี้ยงชีพไม่ขัดสน สภาพป่ายังอุดมสมบูรณ์และประชาชนยังมีความเคารพต่อ กฎเกณฑ์ของทางราชการ เนื่องจากอาจคุ้นเคยต่อระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช สมัยปัจจุบัน สถานการณ์ต่างๆ ได้เปลี่ยนแปลงไป ประชากรเพิ่มขึ้น การคมนาคมสะดวกทุกคนต้องทำมาหาเลี้ยงชีพและ ต้องแข่งขันกัน และการจัดการป่าไม้จำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้ทันกับสถานการณ์ แนวคิดของ นักวิชาการป่าไม้ปัจจุบันเห็นว่าป่าไม้กับประชาชนก็ควรจะทำประโยชน์ให้แก่ป่าไม้ ดังนั้น การบริหารในการจัดการป่าไม้ในรูปของการป้องกันแต่เพียงอย่างเดียว อาจฝืนกับความรู้สึกของประชาชน เพราะประชาชน ต้องการอาศัยป่าไม้จึงมีความจำเป็นการส่งเสริม ให้ประชาชนรู้จักใช้ประโยชน์จากป่าไม้ หรือให้ ป่าไม้อำนวยประโยชน์แก่ประชาชน และในขณะเดียวกันจะต้องเปลี่ยนทัศนคติของนักการป่าไม้ ไปเป็น นักพัฒนาพร้อมกันไปด้วย จึงจำแนกแนวคิดของรัฐในการจัดการป่าชุมชน ดังนี้

(1.1) แนวคิดพื้นฐานเรื่องป่าชุมชน

การที่รัฐถือว่าป่าไม้เป็นของรัฐและมองป่าเป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและ ค่าตอบแทนเป็นตัวเงินมากกว่าจะให้ความสำคัญกับความหลากหลายและความสมดุลของระบบนิเวศและความอยู่ดีกินดีของประชาชนในชนบท และการมองป่าแยกออกจากประชาชนซึ่งไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคม เพราะชีวิตของคนไทยและป่ามีความผูกพันอย่างใกล้ชิดตลอดมา การจัดการป่าไม้ของรัฐจึง เกิดมีการบุกรุกป่าจากชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันเจ้าหน้าที่ของรัฐได้เริ่มให้ความสนใจกับแนวคิดเรื่องป่าชุมชน ทั้งยอมรับในสิทธิและความเป็นไปได้ของการที่ชุมชนท้องถิ่นจะทำหน้าที่จัดสรร และดูแลทรัพยากรป่าไม้

แนวคิดเรื่องป่าชุมชน มิได้อยู่กับการปลูกต้นไม้ หรือส่งเสริมสภาพป่า หากแต่อยู่ที่คนและความสัมพันธ์ระหว่างคนและชุมชนกับสภาพแวดล้อม และเชื่อมโยงการแสวงหาวิธีเพื่อการผลิต ในการเกษตร และส่งเสริมศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชนในชนบท แนวคิดป่าชุมชนจึงเกี่ยวพันกับการพัฒนาชนบท การป่าไม้ชุมชนจึงเป็นการดำเนินการโดยชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชนที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับต้นไม้มากกว่าการแยกคนกับต้นไม้ออกจากกัน การป่าไม้ชุมชนจึงเป็นการจัดการป่าไม้ เพื่อผลประโยชน์ 3 ประการ คือ เพื่อผลผลิตด้านการป่าไม้ เพื่อการใช้ที่ดิน และเพื่อสิ่งแวดล้อม ป่าชุมชนเป็นรูปแบบของการร่วมมือร่วมใจของประชาชนในการรักษาพื้นที่ป่าไม้เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

เป็นการจัดการในระบบนิเวศที่ทำให้คน ต้นไม้ สัตว์ป่า และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เป็นรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่เอาความต้องการของประชาชน และตัวประชาชนเข้าร่วมในการกระบวนการวางแผนจัดการพื้นที่ป่าไม้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและตอบสนองความต้องการในระยะยาวของชุมชนเอง จึงนับว่าเป็นการนำเอาประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการในการดูแลรักษาป่าไม้ที่กำหนดกฎเกณฑ์ตามกติกาของชุมชนเอง และกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชนซึ่งรัฐได้เคยดำเนินการมา เช่น โครงการหมู่บ้านป่าไม้ โครงการให้สิทธิทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ (สทก.) และโครงการในพระราชดำริต่างๆ เป็นต้น แต่รูปแบบของการจัดการไม้ได้ปฏิบัติอย่างป่าชุมชนที่แท้จริง

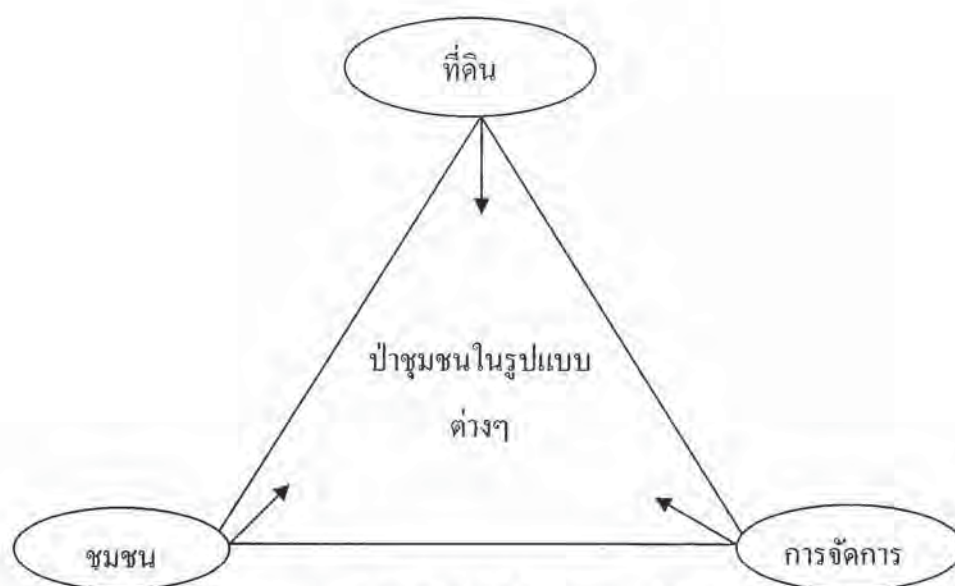
ในการจัดการป่าชุมชน จะต้องขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ การใช้ประโยชน์ ตลอดจนทั้งความเชื่อถือจารีตประเพณีของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งแต่ละท้องถิ่นที่จะแตกต่างกันออกไป แต่ส่วนมากแล้วก็เพื่อการใช้สอยไม้และของป่า ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะมุ่งหวังที่จะนำไปพัฒนาชนบท แนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน จึงมีพื้นฐาน 3 ประการ คือ

- แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรส่วนรวม ซึ่งเป็นแนวคิดของฮาร์ดิน นักชีววิทยา ปี 1968 ซึ่งเสนอว่า ทรัพยากรส่วนรวม จะไม่ได้รับการดูแลอย่างดี ถ้าทุกคนมุ่งแต่จะใช้ประโยชน์ตามที่ต้องการ และจะเป็นผลให้ทรัพยากรเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว จำเป็นต้องมีการควบคุมเข้ามาเกี่ยวข้อง

- แนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมการใช้ทรัพยากรส่วนรวม เป็นการนำเสนอโดย บรอมเลย์ปี 1986 ว่าทรัพยากรส่วนรวมมีการใช้ประโยชน์โดยกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์บางกลุ่ม ซึ่งมีการกำหนดการใช้ระหว่างกัน

- แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นแนวคิดของนักวิชาการประเทศญี่ปุ่นที่เสนอว่า ป่าชุมชนเป็นการจัดการป่าไม้ที่แสดงถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่นโดยการจัดการป่าไม้เพื่อประโยชน์ของชุมชนที่ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรม ทางด้านเกษตรกรรม ความเชื่อ และประเพณีท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นถึงการพึ่งพิงพื้นที่ป่าไม้ของประชาชนในแต่ละประเทศ

ดังนั้น การจะเป็นป่าชุมชนได้จะต้องประกอบด้วย ที่ดิน ชุมชน และการจัดการซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ มีการกระทำระหว่างกัน (interaction) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ให้เป็นป่าชุมชน ดังแสดงความเกี่ยวพันขององค์ประกอบป่าชุมชนที่จะต้องมีความสัมพันธ์กันตามภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แสดงความสัมพันธ์องค์ประกอบของป่าชุมชน

1. ที่ดิน หมายถึง ที่ดินป่าไม้หรือ ที่ดินที่สามารถนำมาดำเนินการป่าชุมชนได้ ซึ่ง (Wiersum, 1987) ได้จำแนกประเภทของที่ดินในการจัดการป่าชุมชนไว้ 3 ประการ คือ ที่ดินของชุมชน ที่ดินของชุมชน ที่ดินของเอกชนที่มอบให้ชุมชนดำเนินการ และที่ดินของรัฐจึงจำแนกการดำเนินการของการจัดการป่าชุมชนออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับชุมชน ระดับฟาร์มป่าไม้ และหมู่บ้านป่าไม้ ซึ่งทั้ง 3 ระดับ คือ ระดับชุมชน ระดับฟาร์มป่าไม้ และหมู่บ้านป่าไม้ ซึ่งทั้ง 3 ระดับมีข้อแตกต่างกันตามบทบาทของหน่วยงานและการเป็นเจ้าของที่ดิน หรือ กรรมสิทธิ์ในที่ดิน จึงสามารถแยกรูปแบบของป่าชุมชนออกเป็น 9 รูปแบบ ดังนี้ (ภาพที่ 3)

ผู้รับผิดชอบในการจัดการต้นไม้ และที่ดิน	ผู้มีสิทธิใช้ที่ดิน			
		ชุมชน	เอกชน	รัฐ
	ชุมชน	1	2	3
	เอกชน	4	5	6
	รัฐ	7	8	9

ภาพที่ 3 แสดงรูปแบบของป่าชุมชน

1) ชุมชน /ชุมชน (รูปแบบที่ 1) เป็นรูปแบบที่ชุมชนดำเนินการในที่ดินของชุมชน ซึ่งที่ดินลักษณะนี้เป็นที่ดินที่ชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ดังนั้น การจะนำที่ดินมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ รวมทั้งกิจกรรมด้านป่าไม้จึงต้องได้รับความเห็นชอบจากชุมชนเสียก่อน ที่พบเห็นอยู่โดยทั่วไป ได้แก่ พื้นที่สาธารณประโยชน์ของตำบล หรือ หมู่บ้าน พื้นที่ที่ชุมชนพร้อมใจกันกำหนดให้เป็นส่วนรวม เช่น ป่าช้า ป่า

คอนปู้ตา ฯลฯ โดยปกติแล้วทางราชการได้มีการส่งเสริมให้ดำเนินกิจกรรมป่าไม้เป็นอย่างมาก เช่น โครงการพัฒนาป่าชุมชน

2) ชุมชน/เอกชน (รูปแบบที่ 2) เป็นรูปแบบที่ชุมชนดำเนินการในที่ดินของเอกชน ทั้งนี้จากเอกชนเล็งเห็นความสำคัญของป่าไม้ชุมชน และการพัฒนาป้องกันของตนเอง จึงยินยอมให้ชุมชนเข้าดำเนินกิจกรรมด้านป่าไม้ ในพื้นที่กรรมสิทธิ์ของตน ส่วนใหญ่แล้วเอกชนเหล่านี้มักเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดี หรือ มีจิตใจในการเสียสละสูง อาจยินยอมให้ชุมชนใช้ที่ดินเป็นการชั่วคราว หรือยกกรรมสิทธิ์ให้เลยก็ได้ ลักษณะการที่เอกชนบริจาคพื้นที่ให้ทางศาสนาแล้วให้ชุมชนดำเนินกิจกรรมด้านป่าไม้ก็น่าจะอนุโลมเข้าตามรูปแบบนี้

3) ชุมชน /รัฐ (รูปแบบที่ 3) เป็นรูปแบบที่ชุมชนดำเนินการในที่ดินของรัฐ โดยพื้นที่บางแห่งที่เป็นสมบัติโดยตรงของรัฐ แต่ชุมชนได้รวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมด้านป่าไม้ในพื้นที่นั้น ทั้งนี้เพื่อมุ่งหวังที่จะให้ป่าไม้ได้เอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่ชุมชนของตนเอง เพราะถ้าปล่อยทิ้งไว้อาจถูกเปลี่ยนแปลงสภาพ หรือ ถูกยึดครองโดยเอกชนที่พบเห็นกันอยู่เสมอ ได้แก่ การอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ไว้ในหลายท้องที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4) เอกชน/ชุมชน (รูปแบบที่ 4) เป็นรูปแบบที่เอกชนดำเนินการในที่ดินของชุมชนอาจพบในหลายท้องถิ่นว่า เอกชนเข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินการในด้านป่าไม้บนที่ดินที่เป็นส่วนรวมของชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการปลูกต้นไม้เพื่อการค้า เช่น การปลูกไม้โตเร็วหลายชนิดใช้ทำฟืนเชื้อเพลิง วัตถุดิบในทางอุตสาหกรรม ตลอดจนไม้เพื่อการก่อสร้างต่างๆ การดำเนินการดังกล่าว บางครั้งอาจทำการอนุญาตชุมชน โดยการให้ผลตอบแทนแก่ชุมชน แต่โดยมากแล้วเป็นการดำเนินการโดยผลการของผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น หรือเอกชนรายย่อยบางราย

5) เอกชน/เอกชนรูปแบบที่ 5 เอกชนดำเนินการในที่ดินของเอกชน โดยแต่เดิมนั้นเอกชนไม่นิยมดำเนินการทางด้านการป่าไม้ในที่ดินของตนเองมาก เพราะผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากต้นไม้ที่ปลูกขึ้นมา โดยมากมีแนวโน้มว่าต่ำกว่าการประกอบอาชีพอย่างอื่น ประกอบกับไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง อาจมีการดำเนินการกันบ้างในวงแคบๆ ที่ที่ดินไม่สามารถใช้ประกอบอาชีพอย่างอื่นได้ดี ภายหลังจากที่ผลผลิตจากป่าไม้เริ่มขาดแคลนและมีราคาสูงขึ้น เอกชนหลายรายจึงหันมาดำเนินการทางด้านการป่าไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกไม้โตเร็วกันอย่างเป็นลำต้น เช่น การปลูกสนประดิพัทธ์ การปลูกยูคาลิปตัส เป็นต้น

6) เอกชน/รัฐ (รูปแบบที่ 6) เป็นรูปแบบที่เอกชนดำเนินการในที่ดินของรัฐ ในอดีตนั้นเอกชนเคยมีบทบาทดำเนินการป่าไม้ในที่ดินของรัฐเป็นอย่างมากในรูปของการทำสัมปทานป่าไม้ แต่ต่อมาบทบาทดังกล่าวได้เปลี่ยนไปเป็นการขอเช่าพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมโทรม บางแห่งมีทั้งเอกชนรายย่อยและรายใหญ่ บางครั้งอาจมีการเช่าพื้นที่นับเป็นหมื่นๆ ไร่ปลูกป่าเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบป้อนอุตสาหกรรมบางชนิด

7) รัฐ/ชุมชน (รูปแบบที่ 7) เป็นรูปแบบที่รัฐดำเนินการในที่ดินของชุมชน ส่วนมากแล้วเป็นการดำเนินการปลูกป่าในที่ดินของชุมชน โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ดำเนินการให้ทั้งหมดหรือ เกือบทั้งหมด ชุมชนอาจเข้ามามีส่วนร่วมบ้างในบางขั้นตอน เช่น ช่วยแรงงานในการปลูกป่า แต่เท่าที่ผ่านมาแผนการดำเนินการส่วนใหญ่ถูกกำหนดขึ้น โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของชุมชนจึงไม่ค่อยตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เมื่อสิ้นสุดการดำเนินการของรัฐ การป่าไม้ในส่วนนี้จึงมักประสบความล้มเหลว

8) รัฐ/เอกชน (รูปแบบที่ 8) เป็นรูปแบบที่รัฐดำเนินการในที่ดินเอกชน การดำเนินการตามรูปแบบนี้มีค้อยปรากฏมากนัก เพราะมีข้อจำกัดบางประการในด้านระเบียบ การใช้งบประมาณของแผ่นดิน และความยินยอมของเอกชนที่จะให้ดำเนินการในที่ดินของตน แต่รัฐบาลเคยพยายามดำเนินการในแนวทางนี้โดยการเพาะชำกล้าไม้ แล้วนำไปแจกจ่ายให้เอกชนปลูกในที่ดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามหัวไร่ปลายนา ซึ่งแม้จะไม่ใช่เป็นการบังคับแต่ก็มีเอกชนหลายรายดำเนินการปลูกป่า เพราะเหตุผลบางประการ เช่น เกรงใจเจ้าหน้าที่ ปลูกตามคำชวนเชื่อ ฯลฯ ซึ่งก็พอจะอนุโลมให้เข้าในรูปแบบนี้ได้เช่นกัน

9) รัฐ/รัฐ (รูปแบบที่ 9) เป็นรูปแบบที่รัฐดำเนินการในที่ดินของรัฐ การดำเนินการทางด้านป่าไม้ของรัฐในรูปแบบนี้มีหลายประการ เพราะที่ดินส่วนใหญ่แล้วยังเป็นที่ดินของรัฐ ซึ่งมีทั้งที่ดินที่ยังคงมีสภาพป่าธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ และที่ดินที่มีสภาพป่าเสื่อมโทรม ซึ่งมีกิจกรรมต่างๆ มากมายที่รัฐต้องรับผิดชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกป่าไม้ในพื้นที่ที่ถูกบุกรุกทำลายจนทรัพยากรป่าไม้มีสภาพเสื่อมโทรม ทั้งในเขตต้นน้ำลำธารและที่ราบ นอกจากนี้ยังมีการปลูกต้นไม้ในรูปแบบอื่นๆ เช่น การปลูกต้นไม้สองข้างทางรถยนต์ การปลูกไม้ในสถานที่ราชการต่างๆ รวมทั้งการปลูกป่าในรูปแบบหมู่บ้านป่าไม้ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า รูปแบบที่จะกำหนดเป็นการจัดการป่าชุมชนคือ รูปแบบที่ 1-3 รูปแบบที่ 4-6 เป็นการปลูกป่าภาคเอกชน หรือ ปลูกป่ารายย่อย รูปแบบที่ 7-9 การปลูกโดยรัฐ หรือรักษาโดยรัฐเพื่อพัฒนาชนบท

2) การจัดการ ได้แก่ กิจกรรมที่ทำให้ป่าชุมชนเกิดความมั่นคงและยั่งยืน เพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น การป้องกัน การเพาะชำ การปลูกป่า การบำรุงรักษา ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากไม้ ทั้งนี้ เป็นไปตามกฎระเบียบที่ชุมชนตั้งขึ้นมาควบคุม และมีมาตรการบังคับใช้กฎเกณฑ์นั้น

3) ชุมชน เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อป่าชุมชน เพราะป่าชุมชนจะออกมารูปแบบใด ชุมชนจะเป็นผู้กำหนดให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของชุมชน ไม่มีปัจจัยเกี่ยวกับชุมชนดังนี้

(1) ผู้นำท้องถิ่น มีบทบาทในการไปสู่การพัฒนาป่าชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ตลอดจนผู้นำไม่เป็นทางการอื่นๆ ซึ่งเป็นแกนนำในชุมชน

(2) องค์กรประชาชน เป็นผู้นำแนวความคิดไปปฏิบัติเช่น สภาพตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน รวมถึงสถาบันต่างๆ ด้วย

(3) การมีส่วนร่วมของประชาชน การดำเนินการป่าชุมชน จะต้องได้รับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนนั้นเพื่อจะจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนเอง

โครงการบางโครงการอาจดำเนินการโดยรัฐ หรือ องค์กรเอกชนในพื้นที่เขตป่าสงวนโดยร่วมมือกับประชาชนในท้องถิ่น เช่น การจัดการชุมชนหมู่บ้านป่าไม้ หรือ โครงการพัฒนาชุมชนในพื้นที่แนวกันชนรอบอุทยานแห่งชาติ หรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ซึ่งอาจเป็นโครงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรือโครงการพัฒนาอาชีพ เช่น การบริการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการเพิ่มพูนรายได้แก่ชุมชนที่อยู่ใกล้อุทยานแห่งชาติและช่วยก่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในที่สุด

2.2 แนวคิดป่าชุมชนกับการพัฒนาชนบท

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมารัฐมุ่งเน้นการสร้าง ความทันสมัย การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน การเพิ่มอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการมองภาพรวมที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ภาพพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมเมือง การป่าไม้จึงถูกมองเป็นอีกส่วนหนึ่งที่แยกออกมาต่างหากจากการพัฒนาชนบท การป่าไม้จะได้รับความสนใจเมื่อเมืองสามารถผลิตไม้เพื่อส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ หรือใช้ภายในประเทศ หรือเป็นแหล่งน้ำ หรือควบคุมการพังทลายของดิน ดังนั้น ความสนใจเรื่องป่าไม้จึงเพื่อการควบคุมหรือรักษาให้เป็นป่าดิบ หรือปลูกสร้างป่าผืนใหญ่เพื่อตัดมาจำหน่าย ทรัพยากรป่าไม้จึงถูกนำไปใช้เพื่อเป็นทุนในส่วนอื่นของเศรษฐกิจ คือ ป่าไม้ถูกมองว่าเป็นแหล่งทุนที่จะได้มาเพื่อนำไปลงทุนใช้จ่ายด้านอื่น จึงทำให้ความเป็นอยู่ของชนบทที่เคยพึ่งพิงป่ากลับยากจนลง การพัฒนาดังกล่าวทำให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนในชนบท เพราะพื้นฐานความคิดของรัฐมองภาพชนบทเป็นเพียงแหล่งผลิตสินค้าเข้าสู่เมือง ชนบทต้องถูกผนวกเข้ามาอยู่ภายใต้กลไกเศรษฐกิจของเมือง เพราะรัฐมีความมั่นใจว่าเมืองพัฒนาเมืองเจริญแล้วก็จะกระจายความเจริญไปสู่ชนบทเอง แต่ความเป็นจริงมิได้เป็นเช่นนั้น เกษตรกรในชนบทกลับยากจนลงเพราะอำนาจต่อรองของชนบทสู้ชุมชนเมืองไม่ได้ ไม่ว่าความรู้ความสามารถ รวมถึงเทคโนโลยีต่างๆ การป่าไม้ชุมชนซึ่งมีแนวคิดที่ให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ และเพื่อผลประโยชน์ของชุมชนเองโดยเฉพาะเน้นถึงการร่วมมือร่วมใจของผู้ได้รับประโยชน์ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนของตนเองอย่างเสมอภาค

แนวคิดเกี่ยวกับการป่าไม้เพื่อพัฒนาชนบทเป็นแนวความคิดที่องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้เสนอปี 1978 ซึ่งมุ่งเน้นการนำความรู้ด้านป่าไม้เข้าไปใช้พัฒนาชนบทโดยเชื่อว่าชนบทเป็นพื้นที่ๆ อยู่ใกล้ป่า ชุมชนได้พึ่งพิงป่าไม้ในด้านต่างๆ เป็นชุมชนที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรง ดังนั้นแนวความคิดที่จะใช้ป่าเป็นฐานเพื่อรองรับความเป็นอยู่ในระดับความพออยู่พอกินในด้าน อาหาร ยา รักษาโรค ไม้ใช้สอย แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ป่าไม้จึงเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในชนบท การจัดการป่าไม้เพื่อการพัฒนาชนบท จึงอยู่บนพื้นฐานแนวความคิดที่ว่า การพัฒนาชนบทจำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานของความสามารถที่ประชาชนในชนบทสามารถดำเนินการได้เอง การป่าไม้เพื่อพัฒนาชนบทจึงเป็นการนำเทคนิคที่มีอยู่แล้วของประชาชนในชนบทมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชนบท

ดังนั้น ป่าชุมชนซึ่งเป็นการจัดการป่าไม้อย่างหนึ่งที่เกิดจากการดำเนินการโดยชุมชน เพื่อชุมชนเอง จึงสามารถที่จะพัฒนาชนบทของชุมชนได้ เพราะการจัดการป่าชุมชนมีหลักเช่นเดียวกับการพัฒนาชนบท ซึ่งเน้นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนให้มีการกินดี อยู่ดี ในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย แต่อย่างไรก็ตาม ป่าชุมชนเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชนบท ทั้งนี้เพราะชาวชนบทบางส่วนไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง พวกที่ยากจนยังคงพึ่งพิงอาศัยป่า เพื่อสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของตนเอง ดังนั้น ป่าชุมชนจึงมองได้ว่าเป็นส่วนย่อยหนึ่งของการพัฒนาชนบท เพราะหลักการในการพัฒนาชนบทซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปมีอยู่ด้วยกัน 6 ประการ คือ

1) พยายามให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นในพื้นที่ดินอันจำกัดและเพียงพอที่จะบริโภคได้ตลอดไป โดยไม่ต้องไปสร้างหนี้สินให้เพิ่มพูน และพยายามให้รายได้ อันเกิดจากพืชผลที่เพิ่มขึ้นเป็นเงินออมขึ้นมาเพื่อความมั่นคงของชีวิตของตนเองและครอบครัว

2) เฉลี่ยผลความเจริญรุ่งเรืองที่เกิดขึ้นจากการพัฒนานั้นด้วยความยุติธรรมและเสมอภาค ซึ่งอาจทำได้ในรูปของการให้บริการเกี่ยวกับความจำเป็นขั้นพื้นฐานแก่ชุมชน ที่ประชาชนในชนบทมีความต้องการร่วมกัน การเฉลี่ยความเจริญนี้จะช่วยให้ความเป็นชุมชนที่ได้รับการพัฒนาดีขึ้น และจะทำให้ประชาชนเกิดความมั่นใจในสิ่งที่กำลังได้รับการพัฒนานั้นด้วย

3) ให้มีการสร้างงานขึ้น งานที่จะนำมาพัฒนาชนบทควรจะมีการจ้างงานจากคนในชนบทนั้นๆ และไม่ควรจ้างงานคนภายนอกเข้าทำงาน และควรใช้เครื่องจักรกลน้อยที่สุด เพื่อให้สมาชิกของชุมชนมีรายได้เพิ่ม และควรจะแนะนำให้ทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนจำหน่ายเพื่อให้เกิดรายได้เสริม

4) ฝึกให้มีนิสัยพึ่งพาตนเอง โดยให้ประชาชนพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาชนบทของตนเองให้มากที่สุด

5) ราษฎรต้องมีส่วนร่วม ในการเข้าร่วมของประชาชนนั้น อาจเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ หรือได้รับการชักชวนชวนชี้แจงให้ทราบถึงประโยชน์ที่จะได้รับแก่ชุมชนเป็นส่วนรวม และในที่สุดผลประโยชน์จะตกไปถึงประชาชนเป็นรายบุคคลในการเข้าร่วม การเข้าร่วมของราษฎรในท้องถิ่นจะทำให้พวกเขารู้สึกเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่พวกเขาทำขึ้น และเป็นการสร้างนิสัยพึ่งตนเองและนิสัยร่วมมือกันทำงาน อันจะมีความสำคัญต่อการพัฒนาชนบทด้วย

6) สร้างความสมดุลในระบบนิเวศวิทยา งานที่สร้างขึ้นเพื่อพัฒนาชนบทจะต้องเป็นงานที่ก่อให้เกิดความสมดุลทางนิเวศ รู้จักวิธีการและใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสม

หลักการพัฒนาชนบทโดยอาศัยป่าชุมชน ก็ต้องยึดหลักเกณฑ์ที่กล่าวแต่สรุปได้เพียง 3 ประการ คือ

1) เป็นความต้องการของประชาชน คือ จะต้องชี้แจงให้ประชาชนเป้าหมายให้ทราบถึงผลดีของการป่าไม้และผลเสียของการทำลายป่าอันจะมีผลกระทบถึงตัวเขาและประเทศชาติเป็นส่วนรวม จนเกิดความรู้สึกรู้ว่าจะต้องช่วยพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ให้กลับคืนมาโดยไม่มีการบังคับ

2) เป็นความร่วมมือของราษฎร งานป่าไม้ที่พัฒนาขึ้นมานั้น ประชาชนในชนบทจะต้องลงมือทำงานด้วยตนเอง ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในงานที่สร้างขึ้น เป็นการปลูกฝังความคิดในการทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ

3) ให้เกิดความสำนึกในการเป็นเจ้าของงานต่างๆ ที่ประชาชนร่วมมือกันทำในการพัฒนาป่าไว้ควรให้เขามีสิทธิในการเป็นเจ้าหน้าที่ของในสิ่งที่สร้างขึ้น ใช้งานได้และมีส่วนได้รับผลประโยชน์จากการกระทำนั้น

กิจกรรมที่ชุมชนจะได้รับจากป่าชุมชนคือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากป่าชุมชน การพัฒนาฝีมือและอุตสาหกรรมขนาดเล็กในระดับหมู่บ้าน โดยใช้วัตถุดิบจากป่าชุมชนเพื่อให้ผลประโยชน์เกิดแก่ชุมชน อันจะนำไปสู่การยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชนบทให้ดีขึ้น ซึ่งลักษณะพื้นฐานของกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชนที่จะขาดไม่ได้ของการจัดการ โครงการ หรือ กิจกรรมป่าชุมชนมี 2 ประการคือ

- 1) การตัดสินใจในการทำโครงการ ตลอดจนการกระทำหรือการดำเนินการทุกขั้นตอน จะต้องเป็นไปแบบชุมชนร่วมกันทำ
- 2) ชุมชนทั้งหมด จะต้องเข้าร่วมเฉลี่ยค่าใช้จ่ายและ รับผลประโยชน์ของโครงการร่วมกัน

แต่อย่างไรก็ตาม ข้อที่ควรพิจารณาในการดำเนินการป่าชุมชน คือ

- (1) การป่าไม้เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาใหญ่ ในการพัฒนาชนบทและโครงการทางด้านป่าไม้จะประสบผลสำเร็จ ถ้าหากจะได้มีการพัฒนาชนบทในระยะเริ่มต้นอย่างเพียงพอในทุกรูปแบบ
- (2) การพัฒนาป่าไม้ มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับหลายแง่มุมวิถีชีวิตของชาวชนบท และการแก้ปัญหา ต้องการแนวทางที่เป็นการผสมผสานกัน
- (3) ต้องการยอมรับข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นระหว่างสมาชิกของชุมชน และฝ่ายรัฐบาลในระดับต่างๆ
- (4) เนื่องจากป่าไม้มีกระบวนการที่ยาวนาน จึงต้องการงานที่ต่อเนื่องของรัฐบาล

แนวคิดป่าชุมชนจึงเกี่ยวพันกับการพัฒนาชนบท เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเพื่อยกระดับศักยภาพในการพัฒนาและการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาแบบต่อเนื่อง ในระยะยาว และป่าชุมชนมีจุดศูนย์กลางของความสนใจอยู่ที่คนที่ทำมาหาเลี้ยงชีพ อยู่ภายใต้เงื่อนไขและสภาวะแวดล้อมซึ่งมีระบบการผลิตที่สอดคล้องและการรักษาสภาพที่สมดุลกับธรรมชาติ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชน

การจัดการป่าชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรทุกกลุ่ม รวมทั้งครัวเรือนที่ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเองเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรและการที่ราษฎรในพื้นที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากป่า ย้อนนำไปสู่การมีส่วนร่วมของราษฎรทั้งหมดในชุมชน และย่อมส่งผลต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปรับปรุงการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ป่าชุมชนจึงเป็นทั้งระบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าและพัฒนาชนบทไปพร้อมกัน ในเรื่องนี้ Dieter Elz ได้สรุปไว้ว่า

มโนทัศน์และหลักการพื้นฐานของป่าชุมชน เน้นความสามารถอย่างต่อเนื่องในระยะยาวของการตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น ในด้านที่เกี่ยวกับผลผลิตจากต้นไม้และการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตของภาคเกษตร รวมทั้งการรักษาความสมดุลของสภาพแวดล้อม โดยการใช้ประโยชน์จากต้นไม้ในระบบเกษตรกรรม ดังนั้นป่า ชุมชน จึงเป็นยุทธวิธีหลักของการเคลื่อนตัวเข้าสู่ระบบการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ และต่อเนื่องตลอดจนความมั่นคง ในด้านของการทำมาหากินในหลายๆ ภูมิภาคของโลก

2.3 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนบท ทั้งนี้ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้พยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (Top - down) มาเป็นจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom - up) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ โอคเลย์ (Oakley, 1984 : 17) ได้กล่าวว่า แนวทางจากระดับล่างขึ้นบนนี้ เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหาย (Missing ingredient) ในกระบวนการพัฒนา การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้อธิบายและให้ความหมาย บ้างก็ ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน รูปแบบของชุมชนคือการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาไว้มากมาย ซึ่งผู้วิจัยได้นำมากล่าวไว้เท่าที่จำเป็นและ สอดคล้องกับแนวทางการศึกษา ดังนี้

1) ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

โคเฮนและอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff, 1981 : 6) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชนว่า สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร
2. การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

โดยสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค

องค์การสหประชาชาติ (United Nation, 1981 : 5 และ รีเดอร์ (Reeder, 1974 : 39) ได้ให้ความหมายเจาะจงถึงการมีส่วนร่วม ว่าการมีส่วนร่วมเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

สุชาดา จักรพิสูทธิ์ (ออนไลน์. 2547) ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์การต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามอุดมการณ์ที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

2. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้ง ค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จากแนวคิดและทฤษฎีที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด สามารถแยกประเด็นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจาก เป้าหมายที่ต้องการ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพัน การเสริมแรง โอกาส ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการ โดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของเหตุผล
2. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของค่านิยม
3. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของประเพณี
4. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความผูกพัน ความสนใจ

โดยสรุป การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการเร้าให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทักษะคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

2) ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้น มีปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมี 3 ปัจจัยสำคัญได้เสนอแนวคิด ดังนี้

คูฟแมน (Koufman. 1949 : 7) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบท พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้และระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

นอกจากนี้ ประยูร ศรีประสาธน์ (2542 : 5) ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วม ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม มีด้วยกัน 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ
 2. ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม
 3. ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล
- จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมได้ ดังนี้
1. ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ต่างๆ
 2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้
 3. การได้รับข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร และแหล่งที่มาของข่าวสาร

3) ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน

การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

ฟอร์นารอฟ (Fornaroff. 1980 : 104) เสนอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล
2. การดำเนินงาน
3. การใช้บริการจากโครงการ
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

นอกจากนี้ **อภิญญา กังสนารักษ์** (2544 : 14 – 15) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ
2. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยากรที่จะใช้ในโครงการ
3. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวก็ได้

ส่วน **อดิน รพีพัฒน์** (2547 : 49) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนา แก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

ขั้นตอนการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (ออนไลน์, 2547) ได้สรุปและนำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมใน 2 ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะที่ 1 มีขั้นตอน ดังนี้

1. การคิด
2. การตัดสินใจ
3. การวางแผน
4. การลงมือปฏิบัติ

ลักษณะที่ 2 มีขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดปัญหา
2. การวางแผน
3. การดำเนินงาน
4. การประเมินผล
5. การบำรุงรักษา และพัฒนาให้คงไว้

จากแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งหมดสรุปได้ว่า ขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมี 6 ขั้นตอน ได้แก่

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไข
2. ตัดสินใจกำหนดความต้องการ
3. ลำดับความสำคัญ
4. วางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน ทรัพยากร
5. ดำเนินงานตามโครงการ และ/หรือ สนับสนุนการดำเนินงาน
6. ประเมินผล

4) รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

จากขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อการร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น บนพื้นฐานของการเข้ามามีส่วนร่วม ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (ออนไลน์, 2547) ได้นำเสนอความคิดเห็นผ่านบทความ “แลหน้าเศรษฐกิจสังคมไทย” สรุปการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนได้ใน 2 ลักษณะ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนที่รัฐเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้เป็นการมองมาจากเบื้องบนหรือมาจากรัฐ ประชาชนเป็นเพียงผู้คอยรับนโยบายและปฏิบัติตาม

2. การมีส่วนร่วมที่เกิดจากความต้องการของประชาชนด้วยความสมัครใจโดยที่รัฐคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำหรือคอยอำนวยความสะดวกเท่านั้น

ทั้งนี้ จากการที่กฎหมายได้กำหนดบทบาทของท้องถิ่นกับการจัดการศึกษาในสาระมาตรา 41 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่ระบุไว้ว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อม ความเหมาะสม และความต้องการภายในท้องถิ่น ทั้งนี้ วิจิต นันทสุวรรณ และจำนงค์ แรกพินิจ (2541 : 21-29) ได้นำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

1. รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง การจัดการศึกษาในลักษณะนี้ เกิดจากความสามารถและความต้องการของคนในชุมชน ที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชน โดยยึดหลักให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยไม่มีขีดจำกัดของระยะเวลา สถานที่ เพศ และอายุ เป็นการเปิดโอกาสให้คนได้เรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ แท้จริง ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทหลักในการจัดการศึกษา ทั้งนี้ รูปแบบการมีส่วนร่วมตามแนวทางนี้ ต้องอาศัยองค์ประกอบ 3 อย่างที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากร โดยมีกระบวนการดำเนินการ คือ

1. การวิเคราะห์ – สังเคราะห์ ปัญหาชุมชน
2. หาทางออกที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต
3. ดำเนินการสร้างกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้แก้ไขปัญหาที่มีอยู่
4. ประเมินผลกิจกรรม

โดยการกำหนดเนื้อหาหรือกิจกรรมการเรียนรู้ จะเริ่มจากจุดเล็กๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันแล้วขยายออกไปสู่เนื้อหาหรือกิจกรรมที่ซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตทั้งหมด

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน ชุมชนมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่สัมพันธ์ และสอดคล้องกับความเป็นจริงของสภาพชุมชน สนองความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น โดยบุคคลในท้องถิ่น เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง มาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและประเมินผล

3. รูปแบบการเชื่อมประสานการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบนี้จะเกิดขึ้นเฉพาะกับชุมชนที่มีกระบวนการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง มีองค์กรชุมชนเพื่อจัดการเรียนรู้ร่วมกัน มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนอื่น

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ตามที่ได้กล่าวมานั้น สรุปได้ว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานั้น นอกจากจะเป็นการมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการพัฒนา การจัดการเรียนการสอนแล้ว นอกจากจะเป็นการมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนแล้ว

ยังเป็นไปในลักษณะของการร่วมกันจัดการศึกษาให้แก่คนในชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนนั้น ๆ ด้วยบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในระดับสูง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะพัฒนาความรู้ ทักษะ ของเกษตรกร ซึ่งเป็นประชาชนนอกระบบโรงเรียนในชุมชน จึงกำหนดใช้รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง โดยมุ่งหมายให้กลุ่มประชากรในชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาความรู้ ทักษะ และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และชุมชนได้ต่อไปอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาทฤษฎี หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้เกิดผล ต่อความต้องการของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ทั้งนี้ ในการที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงนั้น การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมต้องคำนึงถึง วิธีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม เพราะกลุ่มคนในชุมชน มีความแตกต่างกันในลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะทางเศรษฐกิจ และการได้รับข้อมูลข่าวสาร ทั้งนี้ การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนโดยสรุปมีขั้นตอนทั้งสิ้น 5 ขั้นตอนคือ 1) การวิเคราะห์ - สังเคราะห์ปัญหาของชุมชน 2) การวางแผนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต 3) การกำหนดกิจกรรม 4) การดำเนินกิจกรรม และ 5) การประเมินผลกิจกรรม ซึ่งเป็นขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยมีหน่วยงานภาครัฐคอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวกเท่านั้น

บทที่ 3
การดำเนินงานวิจัย

การดำเนินการวิจัยโครงการวิจัยแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง ศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี มีรายละเอียดในการดำเนินการดังนี้

3.1 ขอบเขตเนื้อหา

1. บริบทชุมชน
2. สภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ สภาพพื้นที่
3. ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านห้วยยางตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
4. ความสำคัญและความสัมพันธ์ของหญ้าหางเสือกับวิถีชีวิตของคนและระบบนิเวศน์ของป่าชุมชน
5. ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชน
6. ปัญหาสาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือต่อชุมชนและต่อป่าชุมชนบ้าน

3.2 เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล

ประเด็นในการศึกษาข้อมูล	วิธีการและเครื่องมือเก็บข้อมูล
1. บริบทชุมชน	- การศึกษาและทบทวนเอกสารจากทางผู้นำชุมชน - การศึกษาเอกสารจากทางหน่วยงาน เช่น อบต. โรงเรียน เป็นต้น - การสอบถามจากผู้อาวุโสในหมู่บ้าน
2. สภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ สภาพพื้นที่	- การเดินสำรวจทรัพยากร ทั้งรอบในและรอบนอก แล้วนั่งแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน พร้อมทั้งวาดแผนผังของหมู่บ้าน และแผนผังป่าของชุมชน - การบันทึกภาพจากการสำรวจ
3. ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านห้วยยางตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน	- การสัมภาษณ์เจาะลึกจากผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่า - การประชุมกลุ่มย่อย นักวิจัย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
4. ความสำคัญและความสัมพันธ์ของหญ้าหางเสือกับวิถีชีวิตของคนและระบบนิเวศน์ของป่าชุมชน	
5. ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชน	
6. ปัญหาสาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือต่อชุมชนและต่อป่าชุมชนบ้าน	

3.3 การสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล

เรียบเรียงข้อมูลตามประเด็น ประมวลผลและวิเคราะห์ผลข้อมูลแบ่งการดำเนินงานเป็น 3 ครั้ง การดำเนินงานได้ข้อมูลจากการสรุปวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ข้อมูลจากการสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลครั้งที่ 1

- ☐ ข้อมูลด้านสภาพภูมิศาสตร์ บริเวณในเขตของป่าชุมชนบ้านห้วยยาง
- ☐ บทเรียนในการจัดการป่าชุมชนบ้านห้วยยางแต่ก่อนเริ่มก่อตั้ง
- ☐ ความสำคัญของหญ้าหางเสือ และความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ของคนในชุมชน
- ☐ ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- ☐ ปัญหาสาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์
- ☐ บริบททั่วไปของชุมชนบ้านห้วยยาง

ข้อมูลจากการสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลครั้งที่ 2

- ☐ ข้อมูลเกี่ยวกับป่าและหญ้าหางเสือ
- ☐ ดอกหญ้าหางเสือมีความสำคัญต่อคนในชุมชนเป็นอย่างมากตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- ☐ ข้อมูลจากการทำไม้กวาดดอกหญ้าหางเสือ
- ☐ ภูมิปัญญาในวิธีการเก็บหญ้าหาง
- ☐ การใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือ
- ☐ สถานการณ์ป่าชุมชนบ้านห้วยยาง
- ☐ บทเรียนด้านการจัดการป่าของชุมชนบ้านห้วยยาง
- ☐ แนวทางในการแก้ไขกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น

ข้อมูลจากการสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งที่ 3

- ☐ ตารางการเปลี่ยนแปลงเรื่องป่าชุมชน
- ☐ ตารางสถานการณ์ปัญหาของป่าชุมชนบ้านห้วยยาง
- ☐ ประโยชน์ของป่าชุมชนกับสังคมวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยยาง
- ☐ คุณประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจชุมชน
- ☐ บริเวณที่พบหญ้าหางเสือในเขตป่าชุมชนบ้านห้วย
- ☐ จากการดำเนินการวิจัยที่ผ่านมาได้เกิดผลอย่างไรกับทางชุมชนบ้าง
- ☐ ปัญหาอุปสรรคในการทำงาน
- ☐ ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหา

3.4 ขอบเขตของการวิจัย

พื้นที่วิจัย ชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง ศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
กลุ่มเป้าหมาย

- 1.คนในชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง ศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
 - 2.ผู้นำชุมชน (ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ)บ้านห้วยยาง ศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
 - 3.ผู้นำและสมาชิกกลุ่มทำไม้กวาด บ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง ศรีเมืองใหม่
- ระยะเวลา 1 ปี

3.5 นักวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย นายทองใบ ทุมยา
ทีมวิจัย

นายพนม ภูคำ
นายแสง แสงสว่าง
นายประยูณ บุญยงค์
นายสาคร ศรีสิงห์
นายธรรมรงค์ ผลอินทร์
นายอำพัน สุริยบุตร
นายสมัย กองพันธ์
นายนับภา ภูคำ
นายเหรียญ หล้าบุตรดา
นายแดง สารุพันธ์
นายอุทัย พิมพ์แสน
นายบุญหลาย สุริยบุตร
นายไข่มุณ ยี่วาศรี
นายบุญมี สันธวัตร
นายสุนทร อุดรวัน
นายรังณี ศรีชมพู
นายคำมะลุม สูงขาว
นายชุน ภูคำ
นายเบ้ง รัตวิวรรณ

ที่ปรึกษา คุณวิบูลย์ มุระชีวะ

คุณสมชัย เหล่ามา

3.6 ขั้นตอนและวิธีการ

กิจกรรมที่ 1 ประชุมทีมงานวิจัยเพื่อทำความเข้าใจในโครงการและแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงาน ดำเนินการเมื่อวันที่ 8 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2555 เวลา 08.30 น. สถานที่ศาลาประชาคมบ้านห้วยยาง หมู่ที่ 10 บ้านห้วยยาง ตำบลสงยางศรีเมืองใหม่ มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน 21 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย และชาวบ้าน วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม เพื่อทำความเข้าใจโครงการร่วมกัน เพื่อวางแผนการทำงานและแบ่งปันบทบาทหน้าที่ ขั้นตอนและวิธีดำเนินงาน ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมประชุม ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดการประชุม ชี้แจงรายละเอียดของการวิจัย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ร่วมกันแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานร่วมกัน วางแผนปฏิบัติงาน ผลของการดำเนินงาน ทีมวิจัยให้ความร่วมมือเข้าใจแนวทางการทำงานวิจัยและเป้าหมายของโครงการวิจัย ทีมวิจัยทุกคนเข้าใจบทบาทหน้าที่ในกาทำงานวิจัย ทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินการ ทีมวิจัยทุกคนมีความตระหนักรู้ในการทำงานวิจัย ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรม ทีมวิจัยยังไม่มีความรู้ในการเขียนรายงาน สมาชิกทีมวิจัยมาประชุมไม่ตรงเวลา ข้อเสนอแนะจากการทำกิจกรรมอยากให้ไหนดอุปสรรคช่วยมาแนะนำการเขียนรายงาน

กิจกรรมที่ 2 ประชาคมชี้แจงโครงการวิจัยให้ชุมชนได้รับทราบและมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัย ค้นหาอาสาสมัครนักวิจัยจำนวน 20 คนและแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงาน ดำเนินการเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2555 สถานที่ ศาลาประชาคมหมู่บ้านห้วยยาง หมู่ที่ 10 ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัด อุบลราชธานี ผู้เข้าร่วมประชุม 121 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย และชาวบ้าน วัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรม เพื่อชี้แจงโครงการวิจัยให้ประชุมได้รับรู้และมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัยครั้งนี้ในชุมชน เพื่อคัดเลือกค้นหาอาสาสมัครในชุมชนเข้าร่วมทำงานจำนวน 20 คน ขั้นตอนการทำงาน ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเข้าร่วมการประชุม ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมประชุม เปิดการประชุม แจ้งรายละเอียดของโครงการวิจัย คัดเลือกค้นหาอาสาสมัคร แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ปิดการประชุม ผลการดำเนินงานชุมชนได้รับรู้ และเข้าใจในการทำงานวิจัยและได้เชิญชวนชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้ด้วย ได้อาสาสมัครเข้าร่วมการทำงานจำนวน 20 คน

กิจกรรมที่ 3 การจัดอบรมสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูลและเทคนิค การเก็บข้อมูลให้กับทีมวิจัย และอาสาสมัครนักวิจัยพร้อมทั้งวางแผนนัดหมายกิจกรรมการ เก็บข้อมูล สถานที่ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 10 บ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ผู้เข้าร่วมประกอบด้วยทีมวิจัย 20 คน อาสาสมัครวิจัย 20 คน วัตถุประสงค์ของกิจกรรม เพื่ออบรมการสร้างเครื่องมือ งานวิจัย และเทคนิคการเก็บข้อมูล เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ในขบวนการทำงานวิจัยมากขึ้น เพื่อวางแผนการเก็บข้อมูล ขั้นตอนและ วิธีการดำเนินงาน ลงทะเบียนผู้เข้าร่วมประชุม ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดการประชุม ชี้แจงรายละเอียด การสร้างเครื่องมือ แลกเปลี่ยน ความคิดเห็นร่วมกัน แบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานร่วมกัน วางแผนการปฏิบัติงาน ผลของการดำเนินกิจกรรมได้กรอบประเด็นการเก็บข้อมูลดังนี้ ข้อมูลเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศ หรือสภาพพื้นที่และการเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ข้อมูลด้าน

การบริหารจัดการป่าตั้งแต่เริ่มตั้งเป็นเขตป่าชุมชน และกฎของคณะกรรมการที่ตั้งไว้ในขอบเขตของป่าชุมชน ข้อมูลเรื่องความสำคัญ หรือความสัมพันธ์ของดอกหญ้าหางเสือกับวิถีชีวิต ข้อมูลเรื่อง ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ จากหญ้าหางเสือตั้งแต่อดีตจนถึงข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาหา หรือสาเหตุ และผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากดอกหญ้าหางเสือ พร้อมทั้งทีมวิจัยและอาสาสมัครเกิดความเข้าใจในขอบเขตการทำงานมากขึ้น

กิจกรรมที่ 4 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลตามแผนที่ได้วางเอาไว้ ดำเนินการเมื่อดำเนินการช่วงเดือนเมษายน – พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 ดำเนินการในพื้นที่ชุมชนและพื้นที่ป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง ศรีเมืองใหม่ ผู้เข้าร่วมประกอบด้วยทีมวิจัย 21 คน อาสาสมัครวิจัย 20 คน วัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน เพื่อดำเนินการศึกษาดูงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ของโครงการ วิธีการดำเนินงาน ดำเนินการวิเคราะห์วัตถุประสงค์ของโครงการ แยกกรอบประเด็นในการดำเนินการเก็บข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้ ข้อมูลเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศ หรือสภาพพื้นที่และการเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ข้อมูลด้านการบริหารจัดการป่าตั้งแต่เริ่มตั้งเป็นเขตป่าชุมชน และกฎของคณะกรรมการที่ตั้งไว้ในขอบเขตของป่าชุมชน ข้อมูลเรื่องความสำคัญ หรือความสัมพันธ์ของดอกหญ้าหางเสือกับวิถีชีวิต ข้อมูลเรื่อง ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ จากหญ้าหางเสือตั้งแต่อดีตจนถึงข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาหา หรือสาเหตุ และผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากดอกหญ้าหางเสือ ผลของการดำเนินงาน นักวิจัย อาสาสมัครนักวิจัย ร่วมกันวิเคราะห์วัตถุประสงค์ของโครงการ ซึ่งมีรายละเอียดข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มีดังต่อไปนี้

- สภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ สภาพพื้นที่ การเปลี่ยนแปลง และสาเหตุที่

ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรป่าตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

- บทเรียนในการจัดการป่าชุมชนป่าของชุมชนบ้านห้วยยาง

- ความสำคัญและความสัมพันธ์ของหญ้าหางเสือกับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชน

และระบบนิเวศน์ของป่าชุมชนบ้านห้วยยาง

- ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

- ปัญหา สาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือต่อชุมชน

และป่าชุมชนบ้านห้วยยาง

กิจกรรมที่ 5 ประชุมร่วมกันเพื่อวิเคราะห์ ข้อมูลและประมวลข้อมูลที่เก็บมาได้ สถานที่ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง ศรีเมืองใหม่ ผู้เข้าร่วมประกอบด้วยทีมวิจัย 21 คน อาสาสมัครวิจัย 20 คน วัตถุประสงค์ เพื่อบรรวบรวมข้อมูลจากการเก็บข้อมูล เพื่อดำเนินการสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลของโครงการ วิธีการดำเนินงาน ชี้แจงวัตถุประสงค์ของกิจกรรม เรียบเรียงข้อมูลตามประเด็น ประมวลผลและวิเคราะห์ผลข้อมูลแบ่งการดำเนินงานเป็น 3 ครั้ง ผลของการดำเนินงาน ได้ข้อมูลจากการสรุปวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ข้อมูลจากการสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลครั้งที่ 1

☐ ข้อมูลด้านสภาพภูมิศาสตร์ บริเวณในเขตของป่าชุมชนบ้านห้วยยาง

- ☐ บทเรียนในการจัดการป่าชุมชนบ้านห้วยยางแต่ก่อนเริ่มก่อตั้ง
- ☐ ความสำคัญของหญ้าหางเสือ และความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ของคนในชุมชน
- ☐ ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- ☐ ปัญหาสาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์
- ☐ บริบททั่วไปของชุมชนบ้านห้วยยาง

ข้อมูลจากการสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลครั้งที่ 2

- ☐ ข้อมูลเกี่ยวกับป่าและหญ้าหางเสือ
- ☐ ดอกหญ้าหางเสือมีความสำคัญต่อคนในชุมชนเป็นอย่างมากตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- ☐ ข้อมูลจากการทำไม้กวาดดอกหญ้าหางเสือ
- ☐ ภูมิปัญญาในวิธีการเก็บหญ้าหาง
- ☐ การใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือ
- ☐ สถานการณ์ป่าชุมชนบ้านห้วยยาง
- ☐ บทเรียนด้านการจัดการป่าของชุมชนบ้านห้วยยาง
- ☐ แนวทางในการแก้ไขกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น

ข้อมูลจากการสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งที่ 3

- ☐ ตารางการเปลี่ยนแปลงเรื่องป่าชุมชน
- ☐ ตารางสถานการณ์ปัญหาของป่าชุมชนบ้านห้วยยาง
- ☐ ประโยชน์ของป่าชุมชนกับสังคมวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยยาง
- ☐ คุณประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจชุมชน
- ☐ บริเวณที่พบหญ้าหางเสือในเขตป่าชุมชนบ้านห้วย
- ☐ จากการดำเนินการวิจัยที่ผ่านมาได้เกิดผลอย่างไรกับทางชุมชนบ้าง
- ☐ ปัญหาอุปสรรคในการทำงาน
- ☐ ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหา

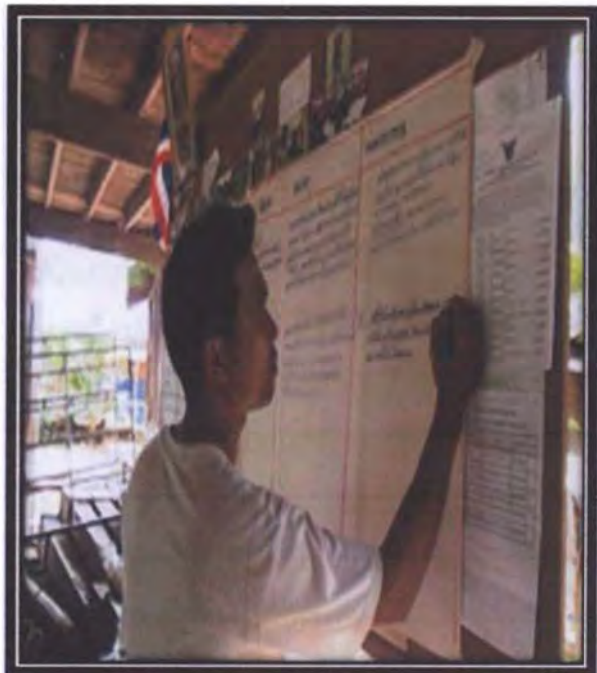
กิจกรรมที่ 6 ศึกษาดูงาน ในพื้นที่ที่ทำประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการทำโครงการวิจัย สถานที่ บ้านชาด ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี วัตถุประสงค์ของกิจกรรม 1) เพื่อให้เกิดการเรียนรู้การบริหารจัดการในพื้นที่ที่มีประสพการณ์ 2) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างพื้นที่ดูงานกับทีมวิจัย กลุ่มเป้าหมาย ทีมวิจัย 21 คน อาสาสมัคร 20 คน รวม 41 คน ผู้ที่ให้ข้อมูล คือผู้ใหญ่บ้านสำริคำหงส์สา ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และประธานป่าชุมชน นายอำนาจ วงละคร ทำให้ทีมวิจัยของบ้านห้วยยาง ได้ความรู้และมีประสบการณ์ในการวิจัยป่าชุมชน ป่าชุมชนบ้านชาด ถือได้ว่าเป็นแบบอย่างในการวิจัย เพราะดูแลป่าเหมือนกัน มีแนวทางหรือวิธีการในการอนุรักษ์ที่ดีมาก ทีมวิจัยจะได้เอาเป็นไปปรับปรุงใช้ในการวิจัย หรือแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือ เพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมกรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง

กิจกรรมที่ 7 ถิ่นข้อมูลผู้ชุมชนและกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง วันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2555 จัดที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่ ผู้เข้าร่วมประชุมมีทีมวิจัย อาสาสมัคร ผู้ที่เกี่ยวข้องและคนภายในชุมชน วัตถุประสงค์ของกิจกรรม เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบข้อมูลทั้งหมด เพื่อให้ชุมชนได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล มีการเติมข้อมูลให้ครบถ้วน เพื่อให้ชุมชนเกิดความตระหนักในปัญหาร่วมกัน และเพื่อหาแนวทางการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหา ขั้นตอนและวิธีการโดยการชี้แจงวัตถุประสงค์ของกิจกรรม นำเสนอข้อมูลที่ได้จากการประมวลผลข้อมูล เปิดเวทีแลกเปลี่ยนพร้อมเพิ่มเติมข้อมูล ผลการดำเนินงาน สมาชิกในชุมชนได้รับฟังข้อมูล มีการซักถามและตอบคำถามของทีมวิจัย ชุมชนเกิดความเข้าใจและตระหนักในปัญหา เห็นควรปฏิบัติและสานต่อเพื่อให้ชุมชนได้เห็นคุณค่าของป่ามากยิ่งขึ้นชุมชน ควรมีบทบาทและหน้าที่ ทำหรือรักษาเอาไว้เพื่อเป็นแบบอย่างให้ลูกหลานในอนาคต รักษาระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีในชุมชนผลของการรักษาป่า ชุมชนกับป่าจะได้อยู่ร่วมกันตลอดไปกิจกรรมในครั้งนี้ชุมชนได้รู้จักคุณค่าของป่าไม่ได้ดียิ่งขึ้น

กิจกรรมที่ 8 ทดลองปฏิบัติงานตามแผนที่ตั้งไว้ ระยะเวลาเดือนกรกฎาคม 2556 – เดือนมีนาคม 2557 ทีมวิจัยและอาสาสมัครวิจัยสมาชิกได้ร่วมกันทดลองปฏิบัติการตามแนวทางที่ตั้งไว้กล่าวคือ

1. การปรับปรุงกฎระเบียบการดูแลป่าให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน
ผ่านเวทีประชาคมในหมู่บ้าน
 2. การส่งเสริมคนในชุมชนให้สามารถใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือได้อย่างยั่งยืน การดำเนินการคือ
 - 2.1 การประชาสัมพันธ์ในเรื่องประโยชน์จากป่าและหญ้าหางเสือผ่านหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน โดยผู้ใหญ่บ้านและทีมวิจัยอย่างสม่ำเสมอ
 - 2.2 การอบรมให้ความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าให้กับคนในชุมชน กลุ่มอาชีพ เด็กเยาวชน นักเรียน
 - 3.การทำป้ายประชาสัมพันธ์กฎระเบียบที่ได้จากการประชาคมตามจุดที่สำคัญในชุมชน
 - 4.การประชาสัมพันธ์การจัดการป่าชุมชนของตำบลห้วยยางสู่ 10 หมู่บ้านในตำบลสงยาง
การดำเนินการคือ
 - 4.1 ทำหนังสือแจ้งการจัดการป่าชุมชนส่งให้ผู้นำในชุมชนข้างเคียง 10 หมู่บ้าน
 - 4.2 การแจ้งเรื่องการจัดการป่าชุมชนในที่ประชุมประจำเดือนของศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีนายศรีเมืองใหม่เป็นประธานในที่ประชุม
 - 5.การสร้างเครือข่ายผู้นำชุมชนในพื้นที่ข้างเคียง 10 หมู่บ้าน โดยการเชิญเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย และเยี่ยมชมผลการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ของชุมชนตำบลห้วยยาง
- ผลการดำเนินการทดลองปฏิบัติการตามแผนที่ตั้งไว้ พบว่า แนวทางที่ได้รับมอบหมาย และการศึกษาหาข้อมูลในงานวิจัยที่ได้ทดลองและที่ได้ปฏิบัติมานี้ ถือว่ามีประโยชน์อย่างมาก เพราะทำให้ทีมวิจัยทราบถึงรู้คุณค่า และประโยชน์ของป่าไม้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมากขึ้น ทีมงานวิจัยได้ทุ่มเทเวลาทุกอย่าง เพื่อที่จะให้งานวิจัยสำเร็จผล ไม่ว่าจะเป็นด้านการดำเนินงาน กิจกรรมต่างๆ ที่

ท่ามาถือว่าทำให้ทีมวิจัยได้มีประสบการณ์ และเกิดการเรียนรู้ ด้านต่างๆ และยังทำให้ทีมวิจัยได้รู้ค่าน
แนวทางปฏิบัติงาน แนวทางการป้องกัน และยังทราบถึงปัญหา รวมทั้งยังแนวทางการดำเนินงาน ตามแผนที่
วางไว้

การปรับปรุงกฎระเบียบ

นายก อบต.นำเสนอรายละเอียดข้อมูล
ป่าชุมชนบ้านห้วยยางในสภา

การให้ความรู้เรื่องป่าชุมชนแก่เยาวชนในพื้นที่

ป้ายประชาสัมพันธ์การจัดการป่า

กิจกรรมที่ 9 การสรุปผลการทดลองปฏิบัติงาน ดำเนินการเมื่อวันแต่วันที่ 3 - 4 เดือน
เมษายน พ.ศ. 2555 สถานที่จัดกิจกรรม ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง
อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานีผู้เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งหมด 42 คน ประกอบด้วย นักวิจัย อาสาม

สมัคร ที่ปรึกษาโครงการ วิธีการ รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติการ จัดหมวดหมู่ตามประเด็นข้อมูล เรียบเรียงข้อมูลเพื่อนำเสนอต่อสาธารณะ วัตถุประสงค์ของกิจกรรม เพื่อสรุปผลการทดลองปฏิบัติการตาม แนวทางที่ตั้งไว้ ผลการดำเนินงาน จากผลการปฏิบัติงานของทีมวิจัย ทีมวิจัยได้นำเสนอผลงานที่ทีมวิจัยได้ ศึกษาหาข้อมูลต่างๆ เริ่มจากการทำแผนงานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเริ่มโครงการวิจัยในช่วงเดือน ธันวาคม 54 เป็นต้นไป ทางทีมวิจัยได้เตรียมความพร้อม โดยหัวหน้าทีมวิจัยได้จัดเวทีประชาคมโดยมี คณะกรรมการทีมวิจัยและชุมชนเข้าร่วมประชาคม เพื่อชี้แจงและแจ้งแผนงาน โครงการ รวมทั้ง มีการแบ่ง บทบาทหน้าที่ รับผิดชอบ ให้ชัดเจน เพื่อการดำเนินงานโครงการตามแผนงาน หลังจากนั้นกิจกรรมที่ ดำเนินการ เริ่มจากการศึกษาข้อมูลต่างๆในเขตป่าชุมชน ศึกษาระบบนิเวศน์ ศึกษาภูมิศาสตร์ ศึกษา สิ่งแวดล้อมละธรรมชาติ อาทิเช่น การศึกษาค้นไม้ที่สำคัญในชุมชนที่ควรอนุรักษ์ไว้ ศึกษาภูเขาที่มีหน้าผา สูงชัน ที่มีทิวทัศน์ที่สวยงาม การศึกษาและสำรวจสัตว์ป่าชนิดต่างๆ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลไว้เผยแพร่ด้าน ต่างๆ หรือในอนาคตอาจเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญในชุมชนได้ และยังเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของ พระสงฆ์จนถึงปัจจุบันนี้

ทั้งนี้ก่อนหน้านี้ยังไม่ได้อนุรักษ์ป่า พบว่า มีการตัดไม้ ทำลายป่าเป็นจำนวนมาก จนทำให้ป่า เสื่อมโทรมลงมาก จนสังเกตเห็นได้ชัดเจนมาก แต่พอเรามีโครงการอนุรักษ์ป่าไม้ขึ้น ก็ส่งผลทำให้ป่ามีความ อุดมสมบูรณ์ กลับมาอีกครั้งและเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชน ทั้งป่าและภูเขาก็ก็น่ามีพืชพันธุ์ธัญญาหาร นานาชนิดมากมาย ไม่ว่าจะเป็น เห็ดชนิดต่างๆ หน่อไม้ ผักหวาน สมุนไพรชนิดต่างๆ และยังมีหญ้าหางเสือ ขึ้นอีกมากมาย ซึ่งหญ้าหางเสือ เป็นหญ้าที่มีความสำคัญต่อชุมชนมาก เนื่องจากชุมชนได้นำหญ้าหางเสือ มา ทำเป็นไม้กวาดเพื่อเป็นการสร้างรายได้ต่อครอบครัว และนอกจากก็ยังมีต้นน้ำ ลำธาร หลายสายไหลผ่าน ไปสู่แม่น้ำใหญ่ เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล นั่นก็แสดงให้เห็นว่าป่าชุมชนแห่งนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อ ชุมชน ดังนั้นการอนุรักษ์ป่าไว้ก็มีประโยชน์ทั้งทางตรง และ ทางอ้อม ยังเป็นการอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานได้ ศึกษา และสืบสานต่อไปในอนาคต

กิจกรรม 10 การนำเสนอผลการทำงานวิจัยให้กับชุมชน กลุ่มเป้าหมาย และหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องให้ได้รับทราบและเสนอแนะ ดำเนินเมื่อวันที่ 25 เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2556 สถานที่จัด กิจกรรม ณ ศาลาประชาคมหมู่บ้านห้วยยาง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด 100 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย สมาชิกในชุมชน วิธีการในการดำเนินกิจกรรมนำเสนอผลการทำงานวิจัยให้กับชุมชน กลุ่มเป้าหมาย และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ได้รับทราบและเสนอแนะ วัตถุประสงค์ของกิจกรรม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็น เพื่อนำเสนอและประชาสัมพันธ์ให้ทุกคนได้รับทราบผลและวิธีการกระบวนการทำงาน วิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เกิดขึ้น ผลการดำเนินงาน ผลงานวิจัยที่นำเสนอออกมานั้นไม่ว่าจะเป็น การดำเนินงาน ตามแผนงานที่ไว้ การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาค้นคว้าวิจัย จนเป็นที่รู้จักของชุมชน ผลงานที่ทีมวิจัยได้ ร่วมใจกันร่วมทำงานเป็นอย่างดี มาตลอด โดยทีมวิจัยไม่ได้นั่งนอนใจ ช่วยกันทำอย่างตั้งใจ เพื่อที่จะให้ ผลงานออกมาให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนให้มากที่สุด และคนในชุมชนได้รับ ทราบข้อมูล และได้รับบทบาท หน้าที่ของตนเอง ว่าต้องรับผิดชอบอะไรบ้าง มีความสำคัญต่อป่าชุมชนแห่ง

นี้มากเพียงใด จากการทำงานของทีมวิจัย อาสาสมัคร และชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการทำงานมาโดยตลอด และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสภาพพื้นที่ที่ลำบากพอสมควรในเรื่อง ความเป็นอยู่ที่ดำรงชีวิตแบบพอเพียง ผลการทำงานวิจัยในครั้งนี้ ถือว่าเป็นการทำงานครั้งแรกที่ชุมชนได้ทำงานร่วมกันและถือเป็นการทำงานที่ย่างก้าวพอสมควร เพราะไม่รู้แนวทางการดำเนินงานต่อไป แต่พอมีพี่เลี้ยงทีมวิจัยมาช่วยชี้แนะ และแนะนำแนวทางการดำเนินงาน สามารถนำความรู้ที่ได้ มาลงมือปฏิบัติ และเป็นแนวทางไปสู่ความสำเร็จของทีมวิจัย และชุมชนบ้านห้วยยาง ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ตั้งแต่ต้น จนจบ ก็มองเห็นว่าป่าชุมชนแห่งนี้มีความสำคัญมากต่อชุมชน ควรอนุรักษ์ เอาไว้เพื่อให้ลูกหลานได้นำเอาไปเป็นแบบอย่าง และยังเก็บไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษา ค้นคว้า สืบสาน สืบทอด ต่อไป ดังคำคมต่อไปนี้

“ น้ำผึ้งเรือ เสือผิงป่า

ป่าอยู่ได้เพราะคน คนอยู่ได้เพราะป่า

ป่ากับคนจะอยู่ได้ร่วมกันตลอดไป ”

กิจกรรมที่ 11 ทีมงานวิจัยสรุปผลการทำวิจัยและจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ดำเนินในช่วงเดือน มิถุนายน – กรกฎาคม พ.ศ. 2556 สถานที่จัดกิจกรรม ณ บ้านผู้ใหญ่บ้านห้วยยาง ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย ทีมวิจัย และอาสาสมัคร วัตถุประสงค์ของกิจกรรม เพื่อสรุปข้อมูล ผลที่เกิดจากการวิจัยเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป เพื่อสรุปข้อมูลแล้วจัดทำรายงานผลการวิจัยส่งให้กับ (สกว) วิธีการ ทีมงานวิจัยสรุปผลการทำวิจัยและจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ ผลของการดำเนินงานได้ข้อมูลในการจัดทำรายงานดังนี้ ข้อมูลด้านบริบทชุมชน สภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ สภาพพื้นที่ ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านห้วยยางตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ความสำคัญและความสัมพันธ์ของหญ้าหางเสือกับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชนและระบบนิเวศน์ของป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือดั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชน ปัญหาสาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือดต่อชุมชนและต่อป่าชุมชนบ้านห้วยยาง แนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยยาง นำไปสู่รายงานวิจัยของโครงการต่อไป

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

โครงการวิจัยแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ได้ผลในการดำเนินงานดังนี้

4.1 บริบทชุมชน

4.2 สภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ สภาพพื้นที่

4.3 ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านห้วยยางตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

4.4 ความสำคัญและความสัมพันธ์ของหญ้าหางเสือกับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชนและระบบนิเวศน์ของป่าชุมชนบ้านห้วยยาง

4.5 ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชน

4.6 ปัญหาสาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือต่อชุมชนและต่อป่าชุมชนบ้านห้วยยาง

4.7 แนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยยาง

4.1 บริบทชุมชน

บ้านห้วยยาง เดิมทีเป็นป่าทึบและมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีลำห้วยยางไหลผ่าน ลำห้วยยางแห่งนี้จะเป็นลำห้วยที่รองรับน้ำจากหลายสายที่ไหลลงมารวมกัน รวมทั้งไหลมาจากภูโหล่นซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดงภูโหล่น เมื่อ ประมาณ พ.ศ.2458 นายปก สิ้นธุวัตร ที่เดิมอยู่บ้านไร่ตาบ้าย ได้ย้ายเข้ามาทำไร่ทำนา และเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่แห่งนี้ และได้ชักชวนญาติพี่น้องมาอยู่เพิ่มเติม มีการถากถางป่าเพื่อทำเป็นไร่ นา และต่อมาจึงมีการอพยพของหลายครอบครัวมาอยู่เพิ่มขึ้นจึงได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้าน ชื่อบ้านแสนตอ เนื่องจากสภาพพื้นที่แต่ก่อนเป็นป่าทึบ เมื่อมีการตัดไม้เพื่อทำเป็นพื้นที่ทำไร่ นา และบ้านเรือนหลักเพียงตอไม้ไผ่จำนวนมาก จึงเรียกว่าบ้านแสนตอ แต่ก่อนบ้านห้วยยางขึ้นกับอำเภอโขงเจียม ต่อมา มีการก่อตั้งอำเภอศรีเมืองใหม่ จึงได้ขึ้นกับอำเภอศรีเมืองใหม่ เป็นบ้านห้วยยาง หมู่ที่ 10 ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี มีผู้นำชุมชนมาแล้วจำนวน 8 คน ประกอบด้วย

นายปกสิ้นธุวัตร ตำแหน่งปี พ.ศ 2490-2495

นายชาลีสิ้นธุวัตร ตำแหน่งปี พ.ศ 2495-2500

นายโหล่นคำมี ตำแหน่งปี พ.ศ 2500-2515

นายเป็นบุญวงศ์ ตำแหน่งปี พ.ศ 2515-2538

นายชาญบุญวงศ์ ตำแหน่งปี พ.ศ 2538-2543

นายทองใบทุมมา ตำแหน่งปี พ.ศ 2543-2548

นายเลิศพิมพิเสน ตำแหน่งปี พ.ศ 2548-2553

นายทองใบทุมยา ตำแหน่งปี พ.ศ 2553-ปัจจุบัน

ปัจจุบันชุมชนบ้านห้วยยางมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 158 ครัวเรือน มีประชากรรวมทั้งหมด 606 คน แบ่งเป็นชาย 300 คน หญิง 306 คน การศึกษาส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา รองลงมา คือ รับจ้างทำไร่มันสำปะหลัง ทำสวนยางพารา เลี้ยงสัตว์ เก็บของป่า และมีอาชีพเสริมจากการทำไม้กวาดจากหญ้าหางเสือ และเฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 35,000 บาทต่อปี รายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน 36,000 บาทต่อปี หนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 20,000 บาท

มีอาณาเขต ทิศเหนือติดกับบ้านเหล่าใต้ หมู่ที่ 7 ตำบลนาเลน อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ทิศตะวันออกติดกับบ้านใหม่พัฒนา หมู่ที่ 14 ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ทิศใต้ติดกับบ้านภูหล่น หมู่ที่ 15 ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ทิศตะวันตกติดกับบ้านภูหล่น หมู่ที่ 15 ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ขอบเขตพื้นที่หมู่บ้าน มีจำนวน 44,442 ไร่ แบ่งเป็น ที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย 29,628 ไร่ ที่สาธารณะ ป่า แหล่งน้ำ ภูเขา 14,814 ไร่ ทรัพยากรในหมู่บ้าน มี วัด 1 แห่ง ศาลากลางบ้าน 1 แห่ง น้ำประปาหมู่บ้าน 1 แห่ง ฝายน้ำล้น 1 แห่ง แหล่งน้ำธรรมชาติ 2 แห่ง ได้แก่ ลำห้วยร่องชัน และ ลำห้วยยาง

วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นของ ชุมชนบ้านห้วยยางได้ดำเนินการ ด้านประเพณีและวัฒนธรรมดังรายละเอียดดังนี้

เดือนสี่ - บุญชะเหวด (บุญ พระเวสสันดรหรือบุญมหาชาติ) คำว่าชะเหวด เป็นสำเนียงของชาวอีสาน ที่มาแผลงมาจากคำว่า พระเวส ซึ่งหมายถึง พระเวสสันดร การทำบุญชะเหวด เป็นการทำบุญและฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดกหรือเทศน์ มหาชาติซึ่งมีจำนวน 13 กัณฑ์

เดือนห้า-บุญสงกรานต์ เป็นการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ของไทยแต่โบราณ นิยมทำในเดือนห้าเริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายนถึงวันที่ 15 เมษายน

เดือนแปด-บุญเข้าพรรษา จัดให้มีงานแห่เทียนเข้าพรรษา โดยนำเทียนมาแกะสลักอย่างสวยงามประกอบกันเป็นเรื่องราว แล้วจัดแห่รอบหมู่บ้าน เมืองก่อนนำไปถวายวัด

เดือนเก้า-บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวประดับดินเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งจะจัดขึ้นวันแรม 14 ค่ำเดือน 9 ชาวบ้านจะพากันทำข้าวปลาอาหารคาวหวาน และข้าวต้มมัดพร้อมหมากพลูที่ห่อใส่ใบตองแล้ว นำไปวางไว้ที่โคนต้นไม้ในบริเวณวัดและรอบๆบ้าน (ที่เรียกว่า บุญข้าวประดับดินคงเป็นเพราะเอาห่อข้าวและเครื่องเคียงไปวางไว้บนดิน) เพื่อให้ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วหรือผีบ้านผีเรือนมากิน

เดือนสิบ-บุญข้าวสาก เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย โดยจะมีการทำสลากให้พระจับเพื่อที่จะได้ถวายของตามสลากนั้นเป็นการทำบุญที่ ต่อเนื่องจากพิธีบุญข้าวประดับดินในเดือน 9

เดือนสิบเอ็ด-บุญออกพรรษา บุญออกพรรษาจัดทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นการทำบุญที่สืบเนื่องมาจากบุญเข้าพรรษาในเดือน 8 เป็นระยะที่ชาวบ้านหมดภาระในการทำไร่ทำนาอากาศ ในช่วงนี้จะเย็นสบายจึงถือโอกาสมาร่วมกันทำบุญ

เดือนสิบสอง-บุญกฐิน เริ่มตั้งแต่ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ก่อนการทำบุญกฐินเจ้าภาพจะต้องจองวัดและกำหนดวันทอดกฐินล่วงหน้า มีการเตรียมผ้าไตรจีวรพร้อมเครื่องไทยทาน ปัจจุบันถูกหลานที่ไปทำมาหากินต่างถิ่น มักจะรวมตัวกันตั้งกองกฐินเพื่อนำกลับไปถวายที่วัดในหมู่บ้านตนเอง ซึ่งนอกจากจะเป็นการทำบุญแล้ว ยังได้กลับไปเยี่ยมครอบครัวและญาติมิตรด้วย

4.2 สภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ สภาพพื้นที่

ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านมีทั้งพื้นที่ราบ ที่ดอน และภูเขา อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงภูโหล่น มีจำนวน 1,967 ไร่ พื้นที่ราบใช้เป็นที่นาบางส่วน ที่ดอนและที่เชิงเขาใช้ทำไร่และเลี้ยงสัตว์ ส่วนที่ภูเขาเป็นป่าที่มีต้นไม้หลากหลายพันธุ์ ทั้งต้นไม้ใหญ่ ต้นไผ่ และหญ้าหางเสือ ที่ชุมชนเก็บมาทำใช้สอย ประกอบอาชีพ และที่ใช้เป็นแหล่งอาหาร คือ เห็ด หน่อไม้ สัตว์ป่า และผักต่างๆ อีกทั้งที่สำคัญยิ่ง คือ ป่าแห่งนี้เป็นป่าต้นน้ำ ที่ไหลไปยังหลายหมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านที่ได้รับประโยชน์โดยตรงมีทั้งหมด 16 หมู่บ้าน คือในตำบลสงยางทุกหมู่บ้าน และหมู่บ้านในตำบลใกล้เคียง ใช้ประโยชน์ในการอุปโภค บริโภค โดยเฉพาะการทำนา และทำไร่

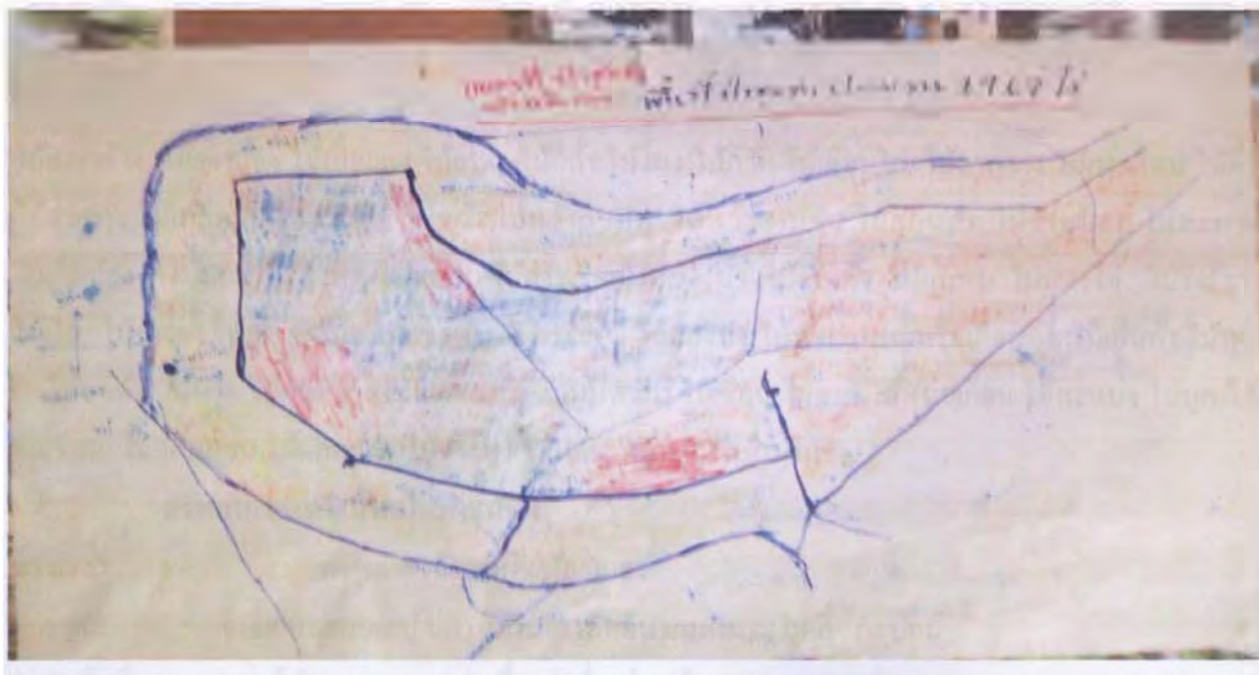

รูปแผนที่ชุมชนบ้านห้วยยาง

4.3 ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านห้วยยางตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

พื้นที่ป่าชุมชนบ้านห้วยยาง มีจำนวน 1,967 ไร่ มีอาณาเขตที่ตั้ง ทิศใต้ติดกับเขตบ้านนาบะหว้า ทิศเหนือติดกับเขตตำบลนาเลน ทิศตะวันออกติดกับบ้านสระคำ ทิศตะวันตกติดกับบ้านภูหล่น ทั้งนี้พื้นที่ป่ายังเป็นป่าต้นน้ำอีกด้วย มีน้ำไหลลงจากหลังเขาในฤดูฝนทำให้พื้นที่รอบหมู่บ้านมีลำห้วยหลายสาย สภาพภูมิประเทศของป่าชุมชน เป็นพื้นที่สูงลาดชัน มีโขดหินน้อยใหญ่เป็นจำนวนมาก และเป็นที่ราบบางส่วน มีต้นไม้ขนาดใหญ่เป็นป่าดิบหรือเรียกว่า ป่าคงคิบบางส่วน มีต้นไม้ป่า มีหน่อไม้ในฤดูฝน มีผักหวาน มีดอกกระเจียว มีเห็ด มีสมุนไพร มีสัตว์มากมายหลายชนิดอาศัยอยู่ในเขตป่าชุมชน เปรียบเสมือนตู้เย็นขนาดใหญ่ซึ่งมีอาหารนาๆ ชนิด ในแต่ละฤดูกาลประชาชนหรือชาวบ้านนำมาประกอบเป็นอาหาร นำไปขายได้เป็นอาชีพเสริมอีกทาง โดยเฉพาะดอกหญ้าหางเสือที่เอามาทำเป็นไม้กวาดเพื่อนำมาจำหน่ายในต่างอำเภอหรือต่างจังหวัด ชาวบ้านก็ได้หาปู หาปลา หาหอย พอเลี้ยงชีพแบบวิถีชีวิตของชาวบ้าน ป่าชุมชนจึงมีความสำคัญ ในวิถีชีวิตของชาวบ้านห้วยยางและชุมชนใกล้เคียง ดังนั้นป่าชุมชนจึงมีความสำคัญ ต่อชุมชนมาก ลักษณะทางชั้นบรรยากาศเย็นสงบ อากาศเย็นสบายไม่ว่าจะเป็นหน้าแห้ง หรือหน้าฝนก็ตาม อากาศจะเย็นสบายยังมีสัตว์หรือนกมากมายส่งเสียงร้อง ท่วมกลางธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ป่าชั้นนอกและป่าชั้นใน ป่าชั้นนอก นั้นแบ่งออกเป็นใช้สอยในชุมชน คือ นำมาใช้ประโยชน์ได้แต่ไม่มากแต่สมควร และก่อนที่จะนำเอาไม้ ออก ต้องประชุมกันก่อนว่าจะนำมาใช้อย่างไร สิ่งที่ทำเป็นคณะกรรมการและชุมชนจะเป็นผู้อนุมัติให้นำมาใช้ประโยชน์ได้ ป่าชั้นในปิด เป็นป่าถาวรไม่อนุญาตให้ใครนำมาใช้ เป็นอันตราย คืออนุรักษ์ไว้ตลอดไป

รูปพื้นที่ป่าชุมชนบ้านห้วยยาง

แหล่งพื้นที่สำคัญที่พบในพื้นที่ป่า คือ ถ้ำสาวเอ้ จากการบอกเล่าของ (นายจันทร์ อุดราวัน อายุ 68 ปี) ได้เล่าว่าถ้ำแห่งนี้ไม่ใหญ่มากหนักเท่าไรนัก ซึ่งตั้งอยู่บนหลังเขาในป่าชุมชน สมัยก่อนข้าวยากมาก แพง มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งขึ้นไปซุกคอย ซุกเผื่อ บนหลังเขาเพื่อนำมาประกอบอาหารบริโภคแทนข้าวและ ชาวบ้านกลุ่มนั้นได้อาศัยหลบนอนในถ้ำแห่งนี้ ชาวบ้านที่นอนมี นางสาวจิต กำลังโตเป็นสาวแรกรุ่น พอนอน กลางคืน ตื่นขึ้นมาตอนเช้า ทุกคนตื่นขึ้นมาจนหมด แต่ปรากฏว่านางสาวจิตได้หายไป โดยไม่รู้สาเหตุและไม่ มีใครทราบเลยว่า นางสาวจิตหายไปไหน ชาวบ้านกลุ่มนั้นช่วยกันออกตามหาแต่ก็ไม่เจอจึงพากันลงจากเขาเพื่อ ไปบอกชาวบ้านภายในหมู่บ้านช่วยกันออกตามหาแต่ก็ไม่มีใครเห็น โดยไร้ร่องรอย จนถึงปัจจุบันนี้ก็ไม่รู้สาเหตุ จึงได้เรียกถ้ำแห่งนี้ว่า ถ้ำสาวเอ้ หรือ ถ้ำอีจิต ถ้ำข้างสี่ เป็นอีกถ้ำหนึ่งที่อยู่ในเขตป่าชุมชนแต่ก่อนนั้นมีช้างป่า จำนวนไม่น้อยที่อาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้ซึ่งถ้ำดังกล่าวนี้เป็นทางผ่านของช้างป่าที่เที่ยวไปเที่ยวมามีช้างเบียดสีปาก ถ้ำเป็นรอยขี้โคลนติดอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ ทั้งแต่ก่อนก็มีพระภิกษุเดินธุดงค์มาปฏิบัติธรรม เป็นครั้งความจึงมี ชาวบ้านเรียกกันว่าถ้ำข้างสี่ มาจนถึงปัจจุบันนี้จากการบอกเล่าของ นายเปลี่ยน วาริพัฒน์ อายุ 87 ปี ถิ่นก นางแอ่น มีประวัติความเป็นมาได้สอบถามจากผู้เฒ่าผู้แก่ คือ นายเปลี่ยน วาริพัฒน์ ได้เล่าให้ฟังความเป็นมา ของชื่อถ้ำสมัยก่อนตั้งแต่ป่าในเขตนี้เป็นป่าหนาทึบผู้คนมีไม่มาก สัตว์ป่าก็มีมากมายและภายในถ้ำดังกล่าวได้ มีนกนางแอ่นจำนวนมากอาศัยอยู่จึงได้เรียกกันต่อ ๆ มาว่าถ้ำนกนางแอ่น สำหรับถ้ำอยู่บริเวณเชิงเขาในเขต ของป่าชุมชนยังมีพระธุดงค์ เดินธุดงค์มาปฏิบัติธรรมเพื่อเลี้ยวออกจากผู้คน ในการวิปัสสนากรรมฐานอยู่เรื่อย ๆ ในปัจจุบันก็มีพระท่านได้อยู่ในถ้ำแห่งนี้มา 4 ปีแล้ว

ต้นไม้พบในป่าชุมชน มีจำนวน 87 ชนิด ประกอบด้วย ไม้คู่ ไม้จิก ไม้แดง ไม้ห้ง ไม้เต้ ไม้เปื่อย ไม้เอง ไม้ประดง ไม้ม่วงซี ไม้บาก ไม้บก ไม้พอก ไม้อาราง ไม้ขาว ไม้จัวป่า ไม้กอก ไม้ก่อ ไม้สท่อน ไม้ยางคำ ไม้ยางโดน ไม้มากหวัด ไม้มะนาวสี ไม้ขนุนป่า ไม้ไผ่ ไม้แคพอก ไม้น้ำจ้อย ไม้คาลิน ไม้ทอด ไม้จันแดง ไม้ทม ไม้สเคาข้าง ไม้ยางแดง ไม้เปื่อยดง ไม้ยาค่า ไม้อีถ้ำ ไม้โงม ไม้กวัก ไม้เคือยไก่ ไม้ตากวาง ไม้กระโดน ไม้ตัว ไม้สะทาง ไม้เกล็ดแซ่ ไม้ดินเป็ด ไม้หว้า ไม้หว้าสีชมพู ไม้หว้าสามชั้น ไม้คอนส้ม ไม้ขามป้อม ไม้สะบาง ไม้เคือป่อง ไม้ปอหู ไม้พุงหมู ไม้ชมกบ ไม้ค้างเชือก ไม้ม่วงน้ำ ไม้ตับเต้า ไม้ตุมกา ไม้ม่วงไข่ ไม้รังร้อน ไม้ป้อ ไม้ช้างผา ไม้หมากหม้อ ไม้แคหิน ไม้กระยอม ไม้ตองบง ไม้พระยาหญ้า ไม้เคือหอม ไม้เอนอ้า ไม้พุบ ผา ไม้ชาเค้น ไม้หาด ไม้กวยเหิน ไม้หนามแท่ง ไม้หมากเมา ไม้เชือน ไม้ชาติ ไม้หน่อเคียน ไม้สะเบง ไม้บุก ไม้ ชมเชือน ไม้ขอนแก่น ไม้ผักหวาน ไม้พระยง ไม้หมากหมุน ไม้ชี้เหิน ไม้ชี

ทรัพยากรอาหารที่พบในป่าชุมชน

ช่วงเวลา	ทรัพยากรที่พบ/พืช/ผัก/แมลง
มกราคม	จิ้งจิด หอยหอม ปู ปลา เหินบด เห็ดดิน แมลงคาม กูดี้ กะปอม
กุมภาพันธ์	หม่อไม้ หอยหอม หอยเคือ จักจั่น ปลา กุ้ง หนู ดอกกระเจียว
มีนาคม	ผักหวาน ไข่มัดแดง นก ไก่ป่า หนู ปู กิ้งก่า ปลา กุ้ง หอยขม
เมษายน	ผักหวาน หน่อไม้ ปูตาม กิ้งก่า ดอกกระเจียว ผักหนาม ไก่ป่า กระแต หนูนา

พฤษภาคม	กบ ไก่ป่า เห็นบด ปลาไหล เขียด เห็นดิน ปลา หน่อไม้ หอยเชอรี่
มิถุนายน	หน่อไม้ป้อ ปลาตุก ไก่ป่า หอยขม ผักหนาม ผักตั่ว นก หนู หอยเชอรี่
กรกฎาคม	หน่อไม้ป้อ หน่อไม้โจด เห็นดิน ไก่ป่า แมลงทับ ผักกระเมิก
สิงหาคม	กิ้งก่า หอยหอม เห็ดบด เขียด จิ้งหรีด กบ หน่อไม้ กุ้ง ปลาตุก
กันยายน	ปูตาม หน่อไม้ จิ้งหรีด แลงทับ หนู นก กบ ไก่ป่า
ตุลาคม	จิ้งหรีด กบ เขียด หอยเคื่อ ไก่ป่า ปลาไหล หน่อไม้ไผ่
พฤศจิกายน	หอยเคื่อ กบ เขียด เห็ดบด กระปอม แหล่น หนู กระแต
ธันวาคม	จิ้งหรีด เห็นบด ไก่ป่า นก นกเขา นกเค้า

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชน พ.ศ. 2490 – 2495 ในช่วงของนายปก สิ้นธุวัตร เป็นผู้นำชุมชน มีประชากรเพิ่มขึ้น มีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่นา และทำที่อยู่อาศัยจากเนื้อที่ 4,442 ไร่ เหลือประมาณ 3,450 ไร่ พ.ศ. 2496 – 2500 ในช่วงของนายชาติ สิ้นธุวัตร เป็นผู้นำชุมชน มีนายทุนเข้ามาตัดไม้ทำลายป่าเป็นจำนวนมาก มีการขยายพื้นที่การทำไร่นาเพิ่มขึ้นจากเดิม มีเนื้อที่ของป่าชุมชนลดลง พ.ศ.2538 – 2543 ในช่วงของนายชาย บุญยงค์ เป็นผู้นำชุมชน มีประชากรเพิ่มขึ้น ทำให้มีการขยายพื้นที่ทำไร่ ทำนาเพิ่มขึ้น มีการตัดถนนเพิ่มขึ้น และมีการทำชลประทานขึ้น ทำให้เนื้อที่ลดลงจากเดิมมาก พ.ศ.2544 – ปัจจุบัน ในช่วงของนายทองใบ หุ่มยา

จากเมื่อเริ่มตั้งบ้านเรือนจนถึงประมาณ พ.ศ.2550 ชาวบ้านห้วยยางได้อาศัยป่าเป็นแหล่งใช้ประโยชน์มาตลอด ทั้งนี้การใช้ประโยชน์ไม่เฉพาะแต่คนในหมู่บ้านเท่านั้น แต่จะเป็นคนจากหมู่บ้านใกล้เคียง คือ คนในตำบลสงยางทั้งหมด 15 หมู่บ้าน และ คนในบ้านเหล่าใต้ บ้านสวาท ตำบลนาเลิน อำเภอศรีเมืองใหม่ บ้านไผ่สวรรค์ บ้านโชคชัย ตำบลสารภี อำเภอโพธิ์ไทร ซึ่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาใช้ประโยชน์เป็นประจำ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่เข้ามาใช้ประโยชน์เป็นฤดูกาล เช่น ฤดูกาลเห็ด และหน่อไม้ คือ กลุ่มที่อยู่อำเภอใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็น อำเภอเขมราฐ อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอโพธิ์ไทร เป็นต้น การใช้ประโยชน์ในสมัยแต่ก่อนนอกจากการพึ่งพิงป่า หาเห็ด หาหน่อไม้หาสมุนไพร ลำสัตว์เป็นอาหารแล้ว ก็ยังมีการนำสัตว์เลี้ยงขึ้นไปเลี้ยง ตัดไม้ออกมาสร้างบ้านเรือน ทำเฟอร์นิเจอร์ ทำค้ำไม้กวาด ซึ่งมีทั้งการตัดใช้เองในหมู่บ้าน และตัดขายด้วย (ค้ำไม้กวาด มีคนจากอำเภวารินชำราบ มารับซื้อ) จากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบดังกล่าวส่งผลให้ป่ามีความเสื่อมโทรมลงมาก “ป่าเกือบเป็นภูเขาหัวล้าน” คงเหลือความอุดมสมบูรณ์เพียงแค่ 30-40% ของความอุดมสมบูรณ์ที่เคยมีอยู่ กล่าวคือ ต้นไม้ใหญ่จะไม่ค่อยมี สัตว์ป่ามีจำนวนน้อยลงมาก เป็นต้น ต่อมาปี 2550 มีโครงการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระราชินีฯ โดยกรมป่าไม้ ลงมาสนับสนุนให้ทำการอนุรักษ์ป่าในรูปแบบป่าชุมชน มีงบประมาณในการบริหารจัดการจำนวน 100,000 บาท ซึ่งนำมาจัดกิจกรรมดังนี้ จัดทำป้ายบอกเรื่องการอนุรักษ์ป่าห้ามตัดไม้ ป้ายบอกแนวเขตป่า ชื่ออุปกรณ์ดับเพลิง มีการตั้งกฎระเบียบในการควบคุมดูแลป่าชุมชนคือ ห้ามตัดไม้ในป่าชุมชนทุกชนิด ถ้าหากผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับไม่เกิน 2,000 บาท มีการตั้งคณะกรรมการดูแลป่าชุมชน และ ทำการลาดตะเวนโดยจะมีการขึ้นลาดตะเวนเป็นประจำทุกวัน วันละ 5-6 คน ขึ้นช่วงเช้า และช่วงเย็น คนที่ขึ้นไปลาดตะเวนจะมีทั้งคณะกรรมการและคนในชุมชน ตามความสมัครใจ

หลังจากปี 2550 เป็นต้นมา การลาดตะเวนน้อยลง เหลือแต่คณะกรรมการเท่านั้น จะขึ้นลาดตะเวน 3 วัน 1 ครั้ง จากการดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชนของบ้านห้วยยางในปี 2550 เป็นต้นมา ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น จาก 30 – 40 % เป็น 80 % จำนวนต้นไม้ สัตว์ป่ามีมากขึ้น และปัจจุบันมีสิ่งอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากถึงประมาณ 50 ตัว จำนวนเห็ด หน่อไม้ และผักต่างๆ ก็มีมากขึ้น

แต่อย่างไรก็ตาม ช่วง ปี พ.ศ.2552 เป็นต้นมา ป่าชุมชนเริ่มเสื่อมโทรมลงอีกอย่างเห็นได้ชัด จากสาเหตุหลายประการ เช่น พบว่ามีบุคคลภายนอกเริ่มเข้ามาซื้อที่ดินบริเวณใกล้เคียง หรือบริเวณรอบๆ ป่าชุมชน เพื่อทำไร่มันสำปะหลัง สวนยางพารา และทำไร่อื่นๆ เป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลให้เกิดปัญหาการบุกรุกป่า การลักลอบตัดไม้ การเผาป่า โดยเฉพาะการเผาป่า ยังคงเกิดขึ้นปีละ 7-8 ครั้งเช่นเดิม ซึ่งจากการสังเกตของคนในชุมชนพบว่าปัญหาเรื่องการเผาป่าเกิดจากการเผาที่ทำไร่ ทำสวนบริเวณรอบๆ ป่าชุมชน แล้วไม่ดูแลให้ทั่วถึง ไฟจึงรูก้าเข้าไหม้ป่าชุมชน อีกทั้งเกิดจากคนที่เข้าไปหาของป่าสุบบุหรืแล้วทิ้งก้นบุหรืลงไป และที่สำคัญการเผาป่ายังเกิดขึ้นจากการที่คนในชุมชนบางส่วนยังมีความเชื่อว่า หากมีไฟไหม้ป่าจะทำให้หญ้าหางเสือที่ชุมชนเก็บมาทำไม้กวาดเกิดได้ดีขึ้น จำนวนมากขึ้น และมีลักษณะช่อใหญ่สมบูรณ์มากกว่าไฟไหม้ใหม่ จึงทำให้เกิดไฟไหม้ป่าอยู่ทุกปี และเป็นปัญหาที่ชุมชนยังไม่สามารถแก้ไขได้เนื่องจากหญ้าหางเสือมีความสำคัญกับชุมชนอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำหญ้าหางเสือมาทำไม้กวาดเพื่อใช้เองในบ้านเรือนในอดีตจนปัจจุบันมีการทำเพื่อจำหน่ายอย่างกว้างขวางในหมู่บ้าน โดยมีผู้ทำไม้กวาดจากหญ้าหางเสือเพื่อจำหน่ายมากถึง ประมาณ ร้อยละ 60 ของจำนวนครัวเรือนในชุมชน ซึ่งมีทั้งทำเป็นกลุ่ม จำนวน 4 กลุ่ม และรายบุคคล บางคนมีรายได้มากกว่า 10,000 บาท ต่อปี ภายในระยะเวลา 1 – 2 เดือน ในช่วงปลายเดือนตุลาคม ของทุกปี ที่ช่วงหญ้าหางเสือ ออกดอก และมีพื้นที่ที่เกิดหญ้าหางเสือโดยธรรมชาติในป่าชุมชนมีกระจายในพื้นที่ป่าชุมชนประมาณ ร้อยละ 20 ของพื้นที่แต่เมื่อเกิดไฟไหม้ป่าแล้วไม่สามารถดับไฟและควบคุมพื้นที่ได้ทันทีทำให้ไฟลามเข้าสู่พื้นที่ป่า เกิดความสูญเสียต่อ ต้นไม้ใหญ่น้อย ต้นไผ่ หญ้า สมุนไพร สัตว์ป่า แมลงต่างๆที่อยู่ในป่า เป็นประจำทุกปีๆละหลายครั้งทำให้ป่าเสื่อมโทรมลงโดยที่ชุมชนไม่สามารถจัดการแก้ปัญหาได้

สถานการณ์เกี่ยวกับเรื่องไฟป่าย้อนหลัง 5 ปีที่ผ่านมา เมื่อปี พ.ศ.2552 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 3 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 80 ของพื้นที่ป่า พ.ศ.2553 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 2 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 60 ของพื้นที่ป่า พ.ศ.2554 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 3 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 70 ของพื้นที่ป่า พ.ศ.2555 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 2 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 5 ของพื้นที่ป่า และ พ.ศ. 2556 เกิดเหตุการณ์เดือนมกราคม – มีนาคม

รวมถึงสถานการณ์เรื่องลักลอบตัดไม้พุงในป่าชุมชน ปีที่ผ่านมาคือปี 2555 มีคนลักลอบตัดไม้พุงในเขตของป่าชุมชน ไม่อย่างอื่นไม่ตัด ตัดเอาแต่ไม้พุงเพราะมีนายทุนมาจ้างวานในเขตตำบลลักลอบคณะกรรมการหมู่บ้านได้สำรวจ ดูแลป่าชุมชนในตอนกลางวัน แต่คนที่ลักลอบ ตัดในตอนกลางคืนเป็นระยะหนึ่ง เสียหายไปหลายสิบต้นในปี พ.ศ.2555 ที่ผ่านมา

จากข้อมูลทั้งที่กล่าวมาทั้งข้อมูลจากส่วนของป่าชุมชนและข้อมูลเกี่ยวกับหญ้าหางเสือในพื้นที่ป่าชุมชนทางชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. มีคนลักลอบตัดไม้ นายทุน ได้เข้ามาหาซื้อไม้ต่างๆและโดยเฉพาะไม้พยูงราคาที่สูง จึงได้มีการลักลอบตัดไม้ดังกล่าว และไม่ได้ยกเว้นแม้กระทั่งไม้ป้อ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของหมู่บ้านโดยธรรมชาติ ผลกระทบทำให้เกิดมีกระบวนการลักลอบตัดไม้เข้าไปในเขตป่าชุมชน มีการร้องเรียนการจับ การปรับ ทำให้มีการแบ่งพรรคพวกเกิดขึ้นในชุมชน

2. มีคนลักลอบหาของป่า (สัตว์ป่า) ตัวชาวบ้านเองและนายทุนต่างถิ่นเนื่องจากชาวบ้านคุ้นเคยกับการหากินในพื้นที่นี้มาก่อนจึงมีบางคนไม่ให้ความร่วมมือ ทำให้สัตว์หายากในเขตป่าชุมชนนับวันใกล้จะสูญพันธุ์เดิมทีโดยเฉพาะ ลิง บ่าง อีเห็น ค้างคาว และอื่นๆ

3. มีคนจุดไฟเผาป่า สาเหตุมาจากคนที่มีพื้นที่ที่อยู่ในบริเวณรอบป่าชุมชนเผาป่าเพื่อเตรียมพื้นที่ทำการเกษตรและหาของป่า เพราะคนในชุมชนอื่นเข้ามาทำไร่ใกล้พื้นที่ป่าชุมชน ทั้งนี้ได้มีการแผ้วถางป่าและจุดไฟเผาเพื่อเป็นการจัดเตรียมพื้นที่ในการทำไร่ ทำสวน จนทำให้ไฟลุกลามเข้าพื้นที่ป่าชุมชนและทำให้พื้นที่หญ้าแห้งเสียหายด้วย การจุดไฟเผาป่ามีผลกระทบโดยตรงต่อระบบนิเวศของป่าชุมชนทำให้ต้นไม้และสัตว์นั้นวันจะหายากมากขึ้น โดยเฉพาะสมุนไพรมหาหิงคุ์จะลดลงเพราะไฟป่าที่เกิดขึ้นจะเผาเมล็ดหญ้าแห้งเสียไปด้วย

4. มีคนต่างถิ่นลักลอบเข้ามาหาหาหญ้าแห้งเสีย สมุนไพรมหาหิงคุ์ และกล้วยไม้ ออกจากพื้นที่ ในแต่ละปีมักจะมีคนต่างถิ่นเข้ามาลักลอบหาสมุนไพรมหาหิงคุ์และกล้วยไม้อยู่เป็นประจำแทบจะทุกปี เพราะพื้นที่อื่นมีน้อยจึงทำให้คนนอกพื้นที่มาหาหญ้าแห้งเสียในป่าชุมชนไปใช้ประโยชน์ และสภาพแวดล้อมของพื้นที่ป่าชุมชน ติดกับชุมชนอื่นจึงได้เกิดปัญหาดังกล่าว ทำให้สมุนไพรมหาหิงคุ์ที่เกิดโดยธรรมชาตินั้นวันจะหายากมากขึ้นอย่างเช่น ม้ากระทืบโรง กระตุกเสื่อโคร่ง เหล่านี้เป็นต้น ทำให้หญ้าแห้งเสื่อน้อยลง และทำให้คนในชุมชนมีผลประโยชน์และรายได้ลดลง

4.4 ความสำคัญและความสัมพันธ์ของหญ้าแห้งเสื่อกับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชนและระบบนิเวศของป่าชุมชน

ไม้กวาดหญ้าแห้งเสื่อถือเป็นสินค้าเศรษฐกิจของชุมชนที่มีผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ในฤดูกาลของดอกหญ้าแห้งเสื่อออกดอก สาม ถึง สี่ เดือน ดอกหญ้าจะขึ้นในฤดูฝนจะออกดอกปลายเดือนสิงหาคม – เดือนพฤศจิกายน โดยในช่วงดังกล่าวนั้นจะบ่งชี้ถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชน ชาวบ้านนำดอกหญ้าแห้งเสื่อมาทำไม้กวาดเพื่อใช้สอย และยังสามารถนำไปขายได้สร้างรายได้ช่องทาง เป็นอาชีพเสริมของคนในชุมชน ซึ่งทางทีมวิจัยได้รวบรวมข้อมูลโดยมีรายละเอียดในตารางดังนี้

ตารางแสดงจำนวนและรายได้จากการทำไม้กวาดของชุมชน

ชื่อผู้ทำไม้กวาด	หน่วยการผลิต (ด้าม)		แหล่งในการจำหน่าย				รายได้ต่อปี	ต้นทุน
	ต่อวัน	4 เดือน						
นายทริยัญ หล้าบุคคี	15	375	ร้อยละ	20	ร้อยละ	80	18000	8100
นางกาหลง บุญยงค์	12	300	ร้อยละ	10	ร้อยละ	90	14400	6480

นายบรรจง บุญยงค์	14	350	ขายส่งทั้งหมด	16800	7560
นางสุกศรี สิงหธรรม	10	250	ขายส่งทั้งหมด	12000	5400
นางหนูกร ผาก้า	12	300	ขายส่งทั้งหมด	14400	6480
นางวันเพ็ญ ผาก้า	10	250	ขายส่งทั้งหมด	12000	5400
นางบัวสี อุดราวัน	14	350	ขายส่งทั้งหมด	16800	7560
นางนาคยา มาคสารี	15	375	ขายส่งทั้งหมด	18000	8100
นายเรือง ภูคำ	18	450	ขายส่งทั้งหมด	21600	9720
นายสมชัย กองพันธ์	15	375	ขายส่งทั้งหมด	18000	8100
นางกัลยา แสงสว่าง	12	300	ขายส่งทั้งหมด	14400	6480
นางพล ผาก้า	10	250	ขายส่งทั้งหมด	12000	5400
นายแดง สาธุพันธ์	13	325	ขายส่งทั้งหมด	15600	7020
นางสาวพิศ รักษ์ไทย	10	250	ขายส่งทั้งหมด	12000	5400
นางวาสนา พิลาวงศ์	14	350	ขายส่งทั้งหมด	16800	7560
นายธรรมรงค์ ผลอินทร์	15	375	ขายส่งทั้งหมด	18000	8100
นายทองคำ สังฆวัตร	15	375	ขายส่งทั้งหมด	18000	8100
นางอนงค์ บุญยงค์	12	300	ขายส่งทั้งหมด	14400	6480
นายแสวง แสงสว่าง	15	375	ขายส่งทั้งหมด	18000	8100
นายสุทิน สาธุพันธ์	14	350	ขายส่งทั้งหมด	16800	7560
รวมการผลิตไม้กวาดทั้งชุมชน		6625	รวมรายได้จากการทำไม้กวาด	318000	143100

รูปแสดงการเก็บหญ้าหางเสือ

การทำ รีดอกการดอกหญ้าหางเสือและมัดเป็นลูกเท้านิ้วมือ 14 – 16 ลูก ซึ่งจะสามารถทำไม้กวาดได้ 1 อัน

รูปแสดงแคงการประกอบลูกด้วยหญ้าหางเสือ

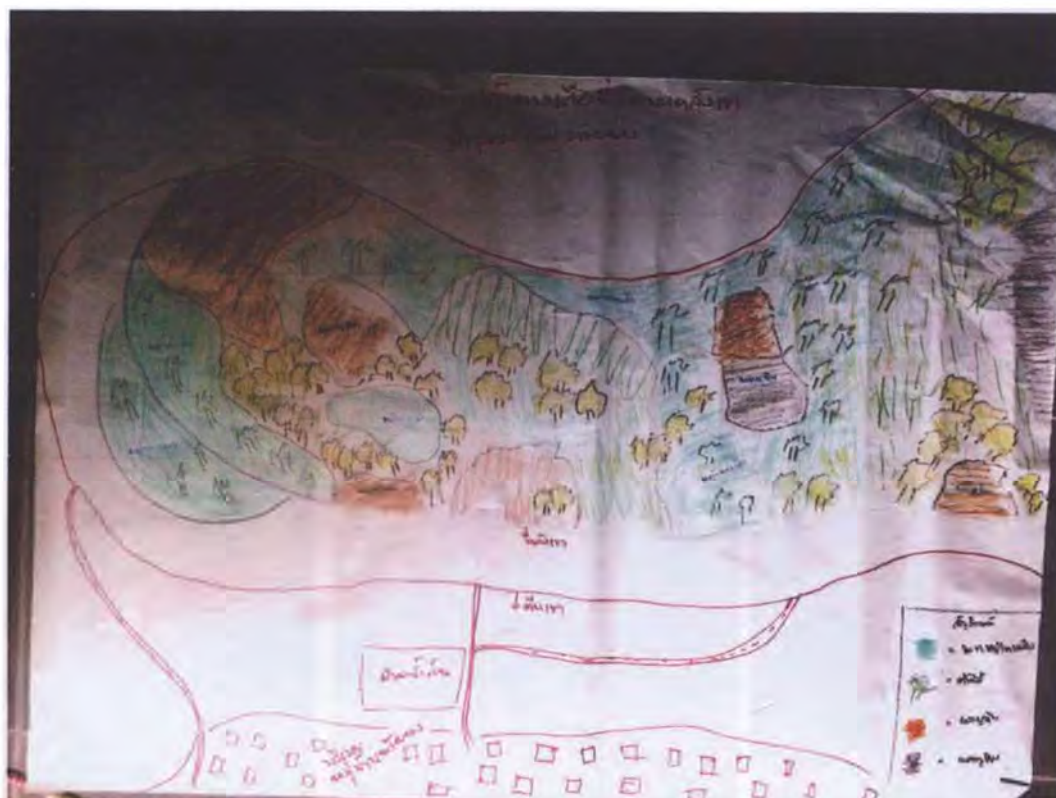

รูปไม้กวาดหญ้าทางเสือ

มูลค่าของ ที่ได้จากไม้กวาดหญ้าทางเสือ มาทำเป็นไม้กวาดขายถือว่าดอกหญ้าเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนในการที่มีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง บ้านห้วยยางตั้งแต่ปี 2549 – 2556 มีดอกหญ้าทางเสือเพื่อขึ้นทุกปี ได้ทั้งการรักษาป่า รักษาสิ่งแวดล้อม มีทรัพยากรไว้ใช้

อีกทั้งหญ้าทางเสือของชุมชนห้วยยางก็มีความสำคัญและสัมพันธ์ต่อระบบนิเวศของป่าชุมชน บริเวณที่พบหญ้าทางเสือในเขตป่าชุมชนบ้านห้วยยาง มีดังนี้ ป่าถ้ำมีคมีพื้นที่ประมาณ 80 ไร่ ป่าถ้ำหมาโน มีพื้นที่ประมาณ 40 ไร่ ป่ากบกบ มีพื้นที่ประมาณ 80 ไร่ ป่าถ้ำขยจิต มีพื้นที่ประมาณ 70 ไร่ ค่านผักหวานมีพื้นที่ประมาณ 30 ไร่ ป่าชาญเม็ก มีพื้นที่ประมาณ 60 ไร่ ป่าถ้ำอุปลา มีพื้นที่ประมาณ 50 ไร่ ป่าหิวกำป็น มีพื้นที่ประมาณ 60 ไร่ คานบักสบ มีพื้นที่ประมาณ 20 ไร่ ท่าแอบแอ มีพื้นที่ประมาณ 50 ไร่ รวมพื้นที่ที่พบหญ้าทางเสือทั้งสิ้น 540 ไร่

การทำไม้กวาดหว้าทางเสือนั้นสมัยก่อนทำแค่พอใช้ภายในครัวเรือนและเอาไปฝากญาติๆ ที่อยู่บ้านอื่นจึงได้ใช้ทรัพยากรน้อย แต่ปัจจุบันได้ทำไปขายต่างถิ่น เป็นรายได้เสริมของคนภายในหมู่บ้านหรือชุมชน จึงทำให้การเก็บเอาดอกหว้าทางเสือนำมาใช้นั้นมากขึ้น ถามว่ามีผลกระทบหรือไม่ การใช้ประโยชน์จากหว้าทางเสือนั้นไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ไม่มีผลกระทบเพราะว่าหว้าทางเสือนั้นจะขยายเองตามธรรมชาติ จึงไม่มีผลกระทบในการเอามาใช้ประโยชน์จะมีก็เมื่อ 5-6 ปีก่อน ก่อนที่จะตั้งเป็นป่าชุมชนมีการบุกรุกป่าทำให้ป่าเสื่อมลง มีการลักลอบตัดไม้ จึงเป็นสาเหตุทำให้หว้าทางเสือนั้นลดน้อยลงเพราะการบุกรุกป่า หลังจากที่เริ่มตั้งเป็นป่าชุมชน หว้าทางเสือนั้นก็ขยายขึ้นมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน สำหรับอาหารที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติก็เช่นเดียวกัน เริ่มขยายตัวและเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในเรื่องของหว้าทางเสือนั้นจึงถือว่าไม่มีปัญหาอะไรเพราะว่าดอกหว้าทางเสือนั้นจะออกดอกตามฤดูกาล ปีหนึ่งก็ 3-4 เดือน และมีจำนวนมาก จะเก็บเอาแค่ดอกอ่อน ถ้าดอกไหนแก่แล้วก็จะไม่เอา มันจะแก่และแห้งคาบในที่สุด การขยายพันธุ์ของดอกหว้าทางเสือนั้นมันจะขยายเองตามธรรมชาติ ถ้าหากช่วยกันรักษาป่าและระบบนิเวศ

4.5 ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหว้าทางเสือนั้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชน

หว้าทางเสือนั้น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสมัยก่อนผู้เฒ่า ผู้แก่ คนโบราณนำเอาดอกหว้าทางเสือนำมาทำเป็นไม้กวาดเพื่อใช้ในครัวเรือน ตอนที่ดอกหว้าทางเสือนั้นออกใหม่ และยังอ่อนๆ ผู้เฒ่าสมัยก่อนจะเก็บเอามาไว้จำนวนที่พอใช้จนครบรอบปี วิธีเก็บรักษาของผู้เฒ่าสมัยก่อน จะเก็บดอกอ่อนแล้วมาตากแดดให้แห้งแล้วนำมาห่อหรือพันไว้ด้วยผ้าจะทำให้เก็บไว้ได้นาน ถึงเวลาไม้กวาดเก่าหรือชำรุดจึงจะนำออกมาทำไม้กวาดใหม่ นี่ก็คือภูมิปัญญาของคนสมัยก่อน เพราะว่าดอกหว้าทางเสือนั้นออกดอกประมาณ 3-4 เดือนเท่านั้น ปัจจุบัน

ชาวบ้านกลุ่มทำไม้กวาดได้นำภูมิปัญญาของคนสมัยก่อนมาใช้ เก็บเฉพาะดอกอ่อนมาไว้เป็นจำนวนมาก ถ้าดอกแก่แล้วจะเก็บไว้ไม่ได้เพราะ ดอกจะขาดหรือหลุดร่วง จึงนิยมเอาแต่ดอกอ่อนมาเก็บไว้ แล้วจึงทำเป็นไม้กวาดออกทยอยขายต่อไปเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง

ลักษณะของหญ้าหางเสือ มี ลักษณะเป็นกอคล้าย ๆ กับตระไคร้แต่มีดอกเป็นทวนยาวและมีก้านคล้ายดอกเข็มที่ทำไม้กวาดขายทั่วไป พื้นที่กลางแจ้ง ดอกหญ้าหางเสือจะสีเขียวปนแดงแต่ถ้าอยู่พื้นที่ร่มจะมีความเขียวและความยาวของก้านดีกว่าพื้นที่อื่น ๆ

รูปต้นหญ้าหางเสือ

พื้นที่เกิดหญ้าหางเสือ เกิดขึ้นทั่วไปบนผลาญหินเกิดอยู่ร่วมไม้บริเวณเป็นป่าหินบนหลังเขาออกทั่วไปเป็นข่อม ๆ น้อยมากมากขึ้น ขึ้นอยู่กับสถานที่ขึ้น เกิดขึ้นบริเวณที่ป่าไม้ไม่หนา ไม่ทึบไม่ว่าจะเป็นที่ราบ หรือภูเขาก็สามารถมีได้ในหมู่บ้านห้วยขาง เวลาที่เก็บหญ้าหางเสือ หญ้าหางเสือจะเริ่มออกดอกในเดือน กรกฎาคม - ตุลาคมเดือนตุลาคม ในช่วงเวลาที่เก็บจะเก็บสะสมไปด้วย ทำขายไปด้วย ประโยชน์ ดอกหญ้าหางเสือมีประโยชน์ คือ นำมาทำไม้กวาดขายและใช้ในครัวเรือน สร้างรายได้ลครายง่าย มีทรัพยากรในท้องถิ่นที่เป็นวัตถุดิบในการสร้างรายได้ของชาวบ้าน วิธีการเก็บ วิธีทำ ดอกหญ้าหางเสือจะเก็บด้วยการหักเป็นท่อน ๆ รวบเป็นกำใหญ่ใส่กระสอบมาพันไว้และค่อยเอาใช้ประโยชน์

การใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือ

1. หญ้าหางเสือใช้ประโยชน์ในการทำไม้กวาดใช้สำหรับกวาดบ้านแต่สมัยก่อน
2. ก้านดอกหญ้าหางเสือ นำมาถักสารให้เป็นแผ่น แล้วนำมาห่อหนังสือธรรมเพื่อเก็บหนังสือไว้ได้นาน

3. ใบของดอกหญ้าหางเสือก็นำมาถักเป็นไม้กวาดบ้าน
4. ปัจจุบันนำมาทำเป็นอาชีพเสริมเพื่อนำมาขายส่งเอาเงินมาใช้ในครอบครัว

5. กำนันดอกหญ้าหางเสือนำมามีควมกันแทนค้ำไม้กวาดได้

4.6 ปัญหาสาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากป่าและหญ้าหางเสือ

1. การพัฒนา และการขยายของพื้นที่ชุมชน กล่าวคือ พ.ศ. 2490 – 2495 ในช่วงของนายปก สิ้นธุวัตร เป็นผู้นำชุมชน มีประชากรเพิ่มขึ้น มีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่ นา และทำที่อยู่อาศัยจากเนื้อที่ 4,442 ไร่ เหลือ ประมาณ 3,450 ไร่ พ.ศ. 2496 – 2500 ในช่วงของนายชาติ สิ้นธุวัตร เป็นผู้นำชุมชน มีนายทุนเข้ามาตัดไม้ ทำลายป่าเป็นจำนวนมาก มีการขยายพื้นที่การทำไร่ นาเพิ่มขึ้นจากเดิม มีเนื้อที่ของป่าชุมชนลดลง พ.ศ.2538 – 2543 ในช่วงของนายชาย บุญยงค์ เป็นผู้นำชุมชน มีประชากรเพิ่มขึ้น ทำให้มีการขยายพื้นที่ทำไร่ ทำนา เพิ่มขึ้น มีการตัดถนนเพิ่มขึ้น และมีการทำชลประทานขึ้น ทำให้เนื้อที่ลดลงจากเดิมมาก พ.ศ.2544 – ปัจจุบัน ในช่วงของนายทองใบ ทุมยา

2. การเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าจากภายนอก เช่น มีคนต่างถิ่นลักลอบเข้ามาหาหญ้าหางเสือ สมุนไพร และกล้วยไม้ ออกจากพื้นที่ในแต่ละปีเป็นประจำแทบจะทุกปี เพราะพื้นที่อื่นมีน้อย จึงทำให้คนนอก พื้นที่มาเอาหญ้าหางเสือในป่าชุมชนไปใช้ประโยชน์ และสภาพแวดล้อมของพื้นที่ป่าชุมชนติดกับชุมชนอื่นซึ่ง ควบคุมได้ยาก ทำให้หญ้าหางเสือน้อยลง และทำให้คนในชุมชนมีผลประโยชน์และรายได้ โดยจะเป็นคนจาก หมู่บ้านใกล้เคียง คือ คนในตำบลสงยางทั้งหมด 15 หมู่บ้าน และ คนในบ้านเหล่าใต้ บ้านสวาท ตำบลนาเลิน อำเภอศรีเมืองใหม่ บ้านไผ่สวรรค์ บ้านโชคชัย ตำบลสารภี อำเภอโพธิ์ไทร ซึ่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นกลุ่ม คนที่เข้ามาใช้ประโยชน์เป็นประจำ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่เข้ามาใช้ประโยชน์เป็นฤดูกาล เช่น ฤดูกาลเห็ด และ หน่อไม้ คือ กลุ่มที่อยู่อำเภอใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็น อำเภอเขมราฐ อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอโพธิ์ไทร เป็นต้น การใช้ประโยชน์ในสมัยแต่ก่อนนอกจากการพึ่งพิงป่า หาเห็ด หาหน่อไม้หาสมุนไพร ล่าสัตว์เป็นอาหารแล้ว ก็ ยังมีการ นำสัตว์เลี้ยงขึ้นไปเลี้ยง ตัดไม้ออกมาสร้างบ้านเรือน ทำเฟอร์นิเจอร์ ทำค้ำไม้กวาด ซึ่งมีทั้งการตัดใช้เองในหมู่บ้าน และตัดขายด้วย (ค้ำไม้กวาด มีคนจากอำเภวารินชำราบ มารับซื้อ) จากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบดังกล่าวส่งผลให้ป่ามีความเสื่อมโทรมลงมาก “ป่าเกือบเป็นภูเขาหัวล้าน” คงเหลือความอุดมสมบูรณ์ เพียงแค่ 30-40 % ของความอุดมสมบูรณ์ที่เคยมีอยู่ กล่าวคือ ดันไม้ใหญ่จะไม่ค่อยมี สัตว์ป่ามีจำนวนน้อยลงมาก เป็นต้น

3. การเข้ามาทำประโยชน์และครอบครองที่ดินของคนภายนอก โดยเมื่อ พ.ศ.2552 เป็นต้นมา มีบุคคลภายนอกเริ่มเข้ามาซื้อที่ดินบริเวณใกล้เคียง หรือบริเวณรอบๆ ป่าชุมชน เพื่อทำไร่มันสำปะหลัง สวนยางพารา และทำไร่อื่นๆ เป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลให้เกิดปัญหาการบุกรุกป่า การลักลอบตัดไม้ การเผาป่า โดยเฉพาะการเผาป่า ยังคงเกิดขึ้นปีละ 7-8 ครั้งเช่นเดิม ซึ่งจากการสังเกตของคนในชุมชนพบว่าปัญหาเรื่อง การเผาป่าเกิดจากการเผาที่ทำไร่ ทำสวนบริเวณรอบๆ ป่าชุมชน แล้วไม่ดูแลให้ทั่วถึง ไฟจึงรูล้ำเข้าไหม้ป่าชุมชน อีกทั้งเกิดจากคนที่เข้าไปหาของป่าสุบบุหรีแล้วทิ้งกันบุหรีลงไป และที่สำคัญการเผาป่ายังเกิดขึ้นจากการที่คนในชุมชนบางส่วนยังมีความเชื่อว่า หากมีไฟไหม้ป่าจะทำให้หญ้าหางเสือที่ชุมชนเก็บมาทำไม้กวาดเกิด

ได้ดีขึ้น จำนวนมากขึ้น และมีลักษณะข้อใหญ่สมบูรณ์มากกว่าไฟไหม้ไหม้ จึงทำให้เกิดไฟไหม้ป่าอยู่ทุกปี และเป็นปัญหาที่ชุมชนยังไม่สามารถแก้ไขได้เนื่องจากหญ้าหางเสือมีความสำคัญกับชุมชนอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำหญ้าหางเสือมาทำไม้กวาดเพื่อใช้เองในบ้านเรือนในอดีตจนปัจจุบันมีการทำเพื่อจำหน่ายอย่างกว้างขวางในหมู่บ้าน โดยมีผู้ทำไม้กวาดจากหญ้าหางเสือเพื่อจำหน่ายมากถึง ประมาณ ร้อยละ 60 ของจำนวนครัวเรือนในชุมชน ซึ่งมีทั้งทำเป็นกลุ่ม จำนวน 4 กลุ่ม และรายบุคคล บางคนมีรายได้มากกว่า 10,000 บาท ต่อปี ภายในระยะเวลา 1 – 2 เดือน ในช่วงปลายเดือนตุลาคม ของทุกปี ที่ช่วงหญ้าหางเสือออกดอก และมีพื้นที่ที่เกิดหญ้าหางเสือโดยธรรมชาติในป่าชุมชนมีกระจายในพื้นที่ป่าชุมชนประมาณ ร้อยละ 20 ของพื้นที่แต่เมื่อเกิดไฟไหม้ป่าแล้วไม่สามารถดับไฟและควบคุมพื้นที่ได้ทันทีทำให้ไฟลามเข้าสู่พื้นที่ป่า เกิดความสูญเสียต่อ ต้นไม้ใหญ่ น้อย ต้นไม้ หญ้า สมุนไพร สัตว์ป่า แมลงต่างๆที่อยู่ในป่า เป็นประจำทุกปีๆหลายครั้งทำให้ป่าเสื่อมโทรมลงโดยที่ชุมชนไม่สามารถจัดการแก้ปัญหาได้

4. ด้านความเชื่อในเรื่องของไฟป่าของพื้นที่และชุมชน เช่น การจุดไฟเผาป่า ยังเกิดขึ้นจากการที่คนในชุมชนบางส่วนยังมีความเชื่อว่า หากมีไฟไหม้ป่าจะทำให้หญ้าหางเสือที่ชุมชนเก็บมาทำไม้กวาดเกิดได้ดีขึ้น จำนวนมากขึ้น และมีลักษณะข้อใหญ่สมบูรณ์มากกว่าไฟไหม้ไหม้ จึงทำให้เกิดไฟไหม้ป่าอยู่ทุกปี เมื่อเกิดไฟไหม้ป่าแล้วไม่สามารถดับไฟและควบคุมพื้นที่ได้ทันทีทำให้ไฟลามเข้าสู่พื้นที่ป่า เกิดความสูญเสียต่อระบบนิเวศน์ ต้นไม้ใหญ่ น้อย ต้นไม้ หญ้า สมุนไพร สัตว์ป่า แมลงต่างๆที่อยู่ใน ทำให้ป่าเสื่อมโทรมลง หญ้าหางเสือจะลดลง เพราะไฟป่าที่เกิดขึ้นจะเผาผลาญหญ้าหางเสือไปด้วย ซึ่งจากข้อมูลเกี่ยวกับไฟป่านั้นพบว่า ไฟป่าในช่วงปี 2552 – 2556 เกิดเหตุทุกปี กล่าวคือ เมื่อปี พ.ศ.2552 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 3 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 80 ของพื้นที่ป่า พ.ศ.2553 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 2 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 60 ของพื้นที่ป่า พ.ศ.2554 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 3 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 70 ของพื้นที่ป่า พ.ศ.2555 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 2 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 5 ของพื้นที่ป่า และ พ.ศ. 2556 เกิดเหตุการณ์เดือนมกราคม – มีนาคม

4.7 แนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยยาง

จากการดำเนินการศึกษาข้อมูลทั้งข้อมูลด้านระบบนิเวศ ทรัพยากร ข้อมูลเกี่ยวกับหญ้าหางเสือ ที่มีการวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่เกิดขึ้นมาแล้วในข้างต้น ทั้งการพัฒนาและการขยายของพื้นที่ชุมชน การเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าจากภายนอก การเข้ามาทำประโยชน์และครอบครองที่ดินของคนภายนอก ด้านความเชื่อในเรื่องของไฟป่าของพื้นที่และชุมชน ทางทีมวิจัยจึงได้ร่วมกันในการทดลองแนวทางในการแก้ไขกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจนสรุปเป็นแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยยาง ดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าและหญ้าหางเสือภายในชุมชน

1.1 การปรับปรุงกฎระเบียบการดูแลป่าให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ผ่านเวทีประชาคมในหมู่บ้าน

1.2 การส่งเสริมคนในชุมชนให้สามารถใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือได้อย่างยั่งยืน เช่น การประชาสัมพันธ์ในเรื่องประโยชน์จากป่าและหญ้าหางเสือผ่านหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน โดยผู้ใหญ่บ้านและทีมวิจัยอย่างสม่ำเสมอ การอบรมให้ความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าให้กับคนในชุมชน กลุ่มอาชีพ เด็กเยาวชน นักเรียน

1.3 การทำป่าประชาสัมพันธัฎระเบียบที่ได้จากการประชุมตามจุดที่สำคัญในชุมชน

2. การสร้างความเข้าใจในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าและหญ้าหางเสือกับชุมชนใกล้เคียง และภายนอกชุมชน

2.1 การประชาสัมพันธ์การจัดการป่าชุมชนของตำบลห้วยยางคู่ 10 หมู่บ้านในตำบลสงยาง โดย เช่น การทำหนังสือแจ้งการจัดการป่าชุมชนส่งให้ผู้นำในชุมชนข้างเคียง 10 หมู่บ้าน การแจ้งเรื่องการจัดการป่าชุมชนในที่ประชุมประจำเดือนของอำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีนายอำเภอศรีเมืองใหม่เป็นประธานในที่ประชุม

2.2 การสร้างเครือข่ายผู้นำชุมชนในพื้นที่ข้างเคียง 10 หมู่บ้าน โดยการเชิญเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย และเยี่ยมชมผลการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ของชุมชนตำบลห้วยยาง

รายละเอียดและผลการดำเนินการทดลองปฏิบัติการของโครงการวิจัย แนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ได้ผลในการดำเนินงานดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าและหญ้าหางเสือภายในชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

การปรับปรุงกฎระเบียบการดูแลป่าให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ผ่านเวที ประชุมคนในหมู่บ้าน การดำเนินการ ประชุมประชาคมหมู่บ้าน เกี่ยวกับหญ้าหางเสือ เพื่ออนุรักษ์ป่าชุมชนของบ้านห้วยยาง ม.10 ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์และรักษาป่าชุมชน เอาไว้เพื่อให้ลูกหลาน จะได้ดูแลกันไป ให้ชุมชนได้รู้จักคุณค่าของป่าไม้ในป่าชุมชน ถ้าหากคนในชุมชนไม่ช่วยกันดูแลรักษา อีกไม่นานก็หมดไป เหลือเพียงแค่ภูเขาหัวโล้น ดังนั้น คนในชุมชน จึงได้มองเห็นคุณค่า และประโยชน์ ของต้นหางเสือและต้นไม้ในเขตป่าชุมชน จึงได้มีการออกกฎบังคับของป่าชุมชนเพิ่มเติม ที่มีอยู่เดิมปรับปรุงแก้ไขใหม่ เป็นบางส่วน โดยมีพื้นที่ป่าทั้งหมด จำนวน 1,967 ไร่ และมีกฎข้อห้าม ทั้งหมด 6 ข้อ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ข้อ 1. ห้ามบุคคลลักลอบตัดไม้ทุกชนิด รวมทั้งไม้ไผ่เปาะ ไม้พยุง โดยเด็ดขาด ในเขตชุมชน โดยวิธีใดก็ตาม มีโทษทั้งจำ ทั้งปรับ 10,000 บาท ขึ้นไป

ข้อ 2. ห้ามบุคคลนำเอาสมุนไพรออกนอกพื้นที่ รวมทั้งด้านกล้วยไม้ป่า ที่อยู่ในเขตป่าชุมชน มีโทษปรับ ตั้งแต่ 5,000 – 10,000 บาท

ข้อ 3. ห้ามบุคคลภายนอกหาหน่อไม้ในเขตป่าชุมชน มีโทษปรับ ตั้งแต่ 2,000 – 10,000 บาท

ข้อ 4. ห้ามบุคคลทุกคน จุดไฟป่า ในเขตป่าชุมชน โดยเด็ดขาด หากฝ่าฝืน มีโทษทั้งจำ ทั้งปรับ 50,000 บาท ขึ้นไป

ข้อ 5. ห้ามบุคคลทุกคน ล่าสัตว์ คุ่มครอง เช่น ไก่ป่า นกเขา นิ่ม ถึง ในเขตป่าชุมชน โดยเด็ดขาด หากฝ่าฝืน มีโทษทั้งจำ ทั้งปรับ 10,000 บาท ขึ้นไป

ข้อ 6. ห้ามบุคคล ทุกคน ทำลาย ป่าชายแนวเขตของป่าชุมชน ที่ตัดอยู่ตามที่ต่างๆ ของ แนวป่า หากฝ่าฝืน มีโทษปรับ 5,000 – 10,000 บาท

ในเมื่อทุกคนได้ฟังในที่ประชุมอ่านจบแล้ว จึงได้ลงมติเห็นสมควร ประทานในที่ประชุมจึงได้ บันทึกข้อความไว้เป็นหลักฐาน แล้วทำเป็นหนังสือ ลายลักษณ์อักษร พร้อมลงชื่อ ประธานและคณะกรรมการ หมู่บ้านได้นำเอาไปแจ้ง ประชาสัมพันธ์ ให้กับผู้นำ ทั้ง 15 หมู่ ในเขตตำบลสงยาง เพื่อประชาสัมพันธ์ ให้ ชาวบ้านได้รับทราบ กฎระเบียบ ข้อบังคับ ของป่าชุมชนบ้านห้วยยาง และจะได้ร่วมกันอนุรักษ์ป่าชุมชนร่วมกัน ต่อไป

2. การสร้างความเข้าใจในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าและหญ้าทางเลียบกับชุมชนใกล้เคียง และ ภายนอกชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การนำเอกสารเข้าร่วมประชุม ที่องค์การบริหารส่วนตำบลสงยาง เพื่อจะได้ประชาสัมพันธ์ ในวันประชุมประจำเดือน จะได้ให้ทุกคนได้รับทราบข้อมูล งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น วิจัย เรื่องอนุรักษ์ดินคอกทาง เลือ ประโยชน์เพื่อนำเอาดอกและใบ มาทำเป็นไม้กวาด และรักษาป่าชุมชนเอาไว้จะทำให้สิ่งแวดล้อมดี และ ได้รับรู้ รับทราบ กฎกติกา กฎระเบียบ ของป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ม.10 ต.สงยาง ส่วนงบประมาณสนับสนุน โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้รับงบประมาณจากสกว. เป็นจำนวนเงิน 200,000 บาท (สองแสนบาทถ้วน) ระยะเวลาดำเนินงาน 2 ปี

ในวันประชุมประจำเดือน กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ประธานโครงการวิจัย ได้นำเอกสารโครงการ เข้าร่วมเสนอในที่ประชุมเพื่อประชาสัมพันธ์ โครงการ ให้ ผู้เข้าร่วมประชุม คือ นายอำเภอศรีเมืองใหม่ กำหนด ตำบลต่างๆ ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้าน และหน่วยงานราชการต่างๆ ได้รับทราบ กฎข้อบังคับ กฎระเบียบ ของป่า ชุมชนบ้านห้วยยาง หมู่ 10 ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ โดยทั่วกัน ร่วมขอความอนุเคราะห์จาก กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ประชาสัมพันธ์ ให้ชาวบ้านในหมู่บ้านของตนได้รับทราบ ข้อมูล โดยทั่ว เพื่อให้ชาวบ้านเกิด จิตสำนึก หวงแหนป่าไม้ จะได้ช่วยกันอนุรักษ์คอกหญ้าทางเลียบและอนุรักษ์ป่าชุมชนร่วมกัน ตลอดไป

2.2 มีการสร้างเครือข่าย ผู้นำชุมชนในพื้นที่ข้างเคียง 15 หมู่บ้าน โดยการทำหนังสือ เชิญเข้าร่วมประชุมกิจกรรมงานวิจัยและเยี่ยมชมผลการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านห้วยยาง เพื่อนำเสนอ ผลงาน การดูแลรักษาป่าชุมชน โดยมีคณะกรรมการแต่ละฝ่ายนำเสนอ 4 ฝ่าย การดำเนินการ

ฝ่ายจัดเตรียมสถานที่ต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมชมกิจกรรม โดยมีนายประยูณ บุญยงค์ เป็นหัวหน้ากลุ่มมีสมาชิก 5 คน

ฝ่ายประชาสัมพันธ์ มีนายทองใบ ทุมยา เป็นหัวหน้า โดยใช้เสียงตามสายหอกระจายข่าว เชิญร่วมประชุมทำหนังสือประชาสัมพันธ์ถึงหน่วยงานต่าง ๆ ได้รับทราบ

หน่วยลาดตระเวนรักษาป่าชุมชน มีนายธรรมรงค์ ผลอินทร์เป็นหัวหน้ากลุ่ม มีสมาชิกกลุ่ม 7 คน ลาดตระเวนอย่างน้อยอาทิตย์ละ 3 ครั้ง เมื่อมีเหตุเกิดจะแจ้งรายงานให้ประธานโครงการได้รับทราบทันที

ฝ่ายฝ่ายระวังไฟฟ้า มีนายแสง แสงสว่าง เป็นหัวหน้ากลุ่มมีสมาชิก 7 คน ในเมื่อมีเหตุเกิดจะแจ้งรายงานให้ทางกลุ่มได้รับทราบและได้เข้าช่วยเหลือดับไฟ

หลังจากนำเสนอผลงานเสร็จแล้วได้เข้าเยี่ยมชมชุมชนบนหลังภูใหญ่ เพื่อเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ เช่น ถ้ำช้างสี ถ้ำสาวเอ้หรือถ้ำอีจิด ถ้ำอุปลา ถ้ำผือ คันทันไม้ น่านาชนิดหลากหลายพันธุ์รวมทั้งสมุนไพร กัญชา ไม้ ดอกหญ้า หางเสือ จึงเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีพืชพันธุ์ที่สวยงามบรรยากาศสดชื่น สัตว์หลายชนิด เห็ดดิน เห็ดโคลน เห็ดระโงก เห็ดบด เห็ดข่า จากการดำเนินงานพบว่า

การเป็นแหล่งเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยการนำเสนอข้อมูลจากงานวิจัยบ้านห้วยยางสู่พื้นที่เป้าหมาย และการลงพื้นที่ที่ดูสภาพป่าชุมชน วัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการป่าชุมชน กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย บ้านนาหว้า 10 คน บ้านใหม่พัฒนา 10 คน บ้านภูโหล่น 10 คน รวมถึงหน่วยงานราชการในพื้นที่ ข้อมูลที่จะใช้ในการนำเสนอประกอบด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชน การรักษาป่า ไฟไหม้ป่า การฟื้นฟู ประโยชน์ของการรักษาป่า ข้อดีและข้อเสียของไฟป่า อาหารป่า ซึ่งทีมวิจัยได้ดำเนินการเรียบเรียงเป็นประเด็น ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับป่าชุมชน(นายบับภา) ประโยชน์ของการรักษาป่า (นายแสง) การรักษา (นายธรรมรงค์) การจัดการป่าชุมชน เช่น กิจกรรมในการรักษาและกิจกรรมในการดำเนินการจัดการ ปัญหาที่ยังแก้ไขไม่ได้ (นายสุนัน) การขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงาน (นายทองใบ)

การดำเนินการ เชิญผู้นำชุมชนแต่ละชุมชนในเขตพื้นที่ เข้าร่วมประชุมหารือ และแก้ไข
กฎระเบียบ และการใช้ประโยชน์จากป่า ได้ทำหนังสือกฎระเบียบป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ให้ผู้นำในเขตชุมชน
15 หมู่ ให้ประชาสัมพันธุ์ให้ลูกบ้านได้รับทราบ ทำหนังสือถึงท่านนายก อบต.เพื่อให้มาช่วยประชาสัมพันธุ์
ในเวทีประชุมประจำเดือนให้สมาชิกได้รับทราบเรื่องกฎระเบียบป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ในด้านปกครองนาย
ทองใบ ทูมยา ได้ประชาสัมพันธุ์ในที่ประชุมให้ผู้นำในเขตพื้นที่อำเภอศรีเมืองใหม่ และหัวหน้าส่วนราชการ
ต่าง ๆ ได้รับทราบถึงกฎระเบียบป่าชุมชนบ้านห้วยยาง

จากแนวทางในการแก้ไขปัญหาในเขตป่าชุมชน ทำให้การจัดการป่าชุมชนและหญ้าทางเสือให้ดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งในชุมชนและชุมชนข้างเคียง ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานทำให้คนในชุมชนและชุมชนข้างเคียงมีอาชีพเสริมและมีรายได้เพิ่มจากการเก็บหญ้าทางเสือมาทำเป็นไว้กวาดขาย และหาของป่า เช่น เห็ดต่าง ๆ และ

ผักหวาน เป็นต้น รวมถึงการทำให้ชุมชนข้างเคียงให้ความร่วมมือในการขอความช่วยเหลือเฝ้าระวังรักษาป่าได้เป็นอย่างดี และยังทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญของประโยชน์ที่ได้รับจากป่า อย่างเช่น อบต. โรงเรียน ป่าไม้ เป็นต้น กล่าวคือ อบต.ให้การช่วยเหลืองบประมาณส่งเสริมอาชีพในการทำไม้กวาดแต่ละปี โรงเรียน ครู และเด็กได้มาศึกษาดูงาน และไปหาข้อมูลในเขตป่าชุมชน ป่าไม้ อบ.4 สนับสนุนในการช่วยดูแลรักษาป่าชุมชนร่วมกันกับคนในชุมชน โดยป้องกันไม่ให้คนนอกพื้นที่เข้ามาตัดไม้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาสภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ สภาพพื้นที่ ทรัพยากรป่าชุมชนบ้านห้วยยางตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (2) เพื่อศึกษาความสำคัญและความสัมพันธ์ของหญ้าหางเสือกับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชน และระบบนิเวศน์ของป่าชุมชนบ้านห้วยยาง (3) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของชุมชน (4) เพื่อศึกษาปัญหา สาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือต่อชุมชนและป่าชุมชนบ้านห้วยยาง และ (5) เพื่อหาแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ดำเนินการจนได้ผลการวิจัยดังนี้

5.1 ผลการวิจัย

บ้านห้วยยาง เดิมเป็นป่าดิบและมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีลำห้วยยางไหลผ่าน ลำห้วยยางแห่งนี้จะเป็นลำห้วยที่รองรับน้ำจากหลายสายที่ไหลลงมารวมกัน รวมทั้งไหลมาจากภูโหล่นซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติคงภูโหล่น เมื่อ ประมาณ พ.ศ.2458 นายปก สันธวัตร ที่เดิมอยู่บ้านไร่ดาบ้าย ได้ย้ายเข้ามาทำไร่ ทำนา และเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่แห่งนี้ และได้ชักชวนญาติพี่น้องมาอยู่เพิ่มเติม มีการถากถางป่าเพื่อทำเป็นไร่ นา และต่อมาจึงมีการอพยพของหลายครอบครัวมาอยู่เพิ่มขึ้นจึงได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้าน ชื่อบ้านแสนตอ เนื่องจากสภาพพื้นที่เดิมเป็นป่าดิบ เมื่อมีการตัดไม้เพื่อทำเป็นพื้นที่ทำไร่ นา และบ้านเรือนเหลือเพียงตอไม้เป็นจำนวนมาก จึงเรียกว่าบ้านแสนตอ เดิมบ้านห้วยยางขึ้นกับอำเภอโขงเจียม ต่อมามีการก่อตั้งอำเภอศรีเมืองใหม่ จึงได้ขึ้นกับอำเภอศรีเมืองใหม่ เป็นบ้านห้วยยาง หมู่ที่ 10 ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี มีผู้นำชุมชนมาแล้วจำนวน 8 คน ปัจจุบัน มีนายทอง ใบทุมยา เป็นผู้ใหญ่บ้าน ปัจจุบันชุมชนบ้านห้วยยางมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 158 ครัวเรือน มีประชากรรวมทั้งหมด 606 คน แบ่งเป็นชาย 300 คน หญิง 306 คน การศึกษาส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา รองลงมา คือ รับจ้างทำไร่มีนสำปะหลัง ทำสวนยางพารา เลี้ยงสัตว์ เก็บของป่า และมีอาชีพเสริมจากการทำไม้กวาดจากหญ้าหางเสือ และเฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 35,000 บาท ต่อปี รายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน 36,000 บาทต่อปี หนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 20,000 บาท มีอาณาเขต ทิศเหนือติดกับบ้านเหล่าใต้ หมู่ที่ 7 ตำบลนาเลน อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ทิศตะวันออกติดกับบ้านใหม่พัฒนา หมู่ที่ 14 ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ทิศใต้ติดกับบ้านภูหล่น หมู่ที่ 15 ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ทิศตะวันตกติดกับบ้านภูหล่น หมู่ที่ 15 ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ขอบเขตพื้นที่หมู่บ้าน มีจำนวน 44,442 ไร่ แบ่งเป็น ที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย 29,628 ไร่ ที่สาธารณะ ป่าแหล่งน้ำ ภูเขา 14,814 ไร่

ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านมีทั้งพื้นที่ราบ ที่ดอน และภูเขา อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงภู
โหล่น มีจำนวน 1,967 ไร่ พื้นที่ราบใช้เป็นพื้นที่นาบางส่วน ที่ดอนและที่เชิงเขาใช้ทำไร่และเลี้ยงสัตว์ ส่วนที่
ภูเขาเป็นป่าที่มีต้นไม้หลากหลายพันธุ์ ทั้งต้นไม้ใหญ่ ต้นไผ่ และหญ้าหางเสือ ที่ชุมชนเก็บมาทำสอย
ประกอบอาชีพ และที่ใช้เป็นแหล่งอาหาร คือ เห็ด หน่อไม้ สัตว์ป่า และผักต่างๆ อีกทั้งที่สำคัญยิ่ง คือ ป่าแห่ง
นี้เป็นป่าต้นน้ำ ที่ไหลไปยังหลายหมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านที่ได้รับประโยชน์โดยตรงมีทั้งหมด 16 หมู่บ้าน คือใน
ตำบลสงยางทุกหมู่บ้าน และหมู่บ้านในตำบลใกล้เคียง ใช้ประโยชน์ในการอุปโภค บริโภค โดยเฉพาะการทำ
นาและทำไร่ ทรัพยากรป่า พื้นที่ป่าชุมชนบ้านห้วยยาง มีจำนวน 1,967 ไร่ มีอาณาเขตที่ตั้ง ทิศใต้ติดกับเขต
บ้านนาบะหว้า ทิศเหนือติดกับเขตตำบลนาเดิน ทิศตะวันออกติดกับบ้านสระคำ ทิศตะวันตกติดกับบ้านภู
โหล่น ทั้งนี้พื้นที่ป่ายังเป็นป่าต้นน้ำอีกด้วย มีน้ำไหลลงจากหลังเขาในฤดูฝนทำให้พื้นที่รอบหมู่บ้านมีลำ
ห้วยหลายสาย สภาพภูมิประเทศของป่าชุมชน เป็นพื้นที่สูงลาดชัน มีโขดหินน้อยใหญ่เป็นจำนวนมาก และ
เป็นที่ราบบางส่วน มีต้นไม้ขนาดใหญ่เป็นป่าดิบหรือเรียกว่า ป่าดงดิบบางส่วน มีต้นไผ่ป่า มีหน่อไม้ในฤดู
ฝน มีผักหวาน มีดอกกระเจียว มีเห็ด มีสมุนไพร มีสัตว์มากมายหลายชนิดอาศัยอยู่ในเขตป่าชุมชน
เปรียบเสมือนตู้เย็นขนาดใหญ่ ซึ่งมีอาหารนาๆ ชนิด ในแต่ละฤดูกาลประชาชนหรือชาวบ้านนำมาประกอบ
เป็นอาหาร นำไปขายได้เป็นอาชีพเสริมอีกทาง โดยเฉพาะดอกหญ้าหางเสือที่เอามาทำเป็นไม้กวาดเพื่อนำมา
จำหน่ายในต่างอำเภอหรือต่างจังหวัด ชาวบ้านก็ได้หาปู หาปลา หาหอย พอเลี้ยงชีพแบบวิถีชีวิตของ
ชาวบ้าน ป่าชุมชนจึงมีความสำคัญ ในวิถีชีวิตของชาวบ้านห้วยยางและชุมชนใกล้เคียง ดังนั้นป่าชุมชนจึง
มีความสำคัญ ต่อชุมชนมาก ลักษณะทางชั้นบรรยากาศเย็นสบาย อากาศเย็นสบายไม่ว่าจะเป็นหน้าแห้ง
หรือหน้าฝนก็ตาม อากาศจะเย็นสบายยังมีสัตว์ หรือนกมากมายส่งเสียงร้อง ท่ามกลางธรรมชาติ การใช้
ประโยชน์แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ป่าชั้นนอกและป่าชั้นใน ป่าชั้นนอก นั้นแบ่งออกเป็นใช้สอยในชุมชน
คือ นำมาใช้ประโยชน์ได้แต่ไม่มากแต่สมควร และก่อนที่จะนำเอาไม้ออก ต้องปรึกษากันก่อนว่าจะ
นำมาใช้อย่างไร สิ่งที่เป็นคณะกรรมการและชุมชนจะเป็นผู้อนุมัติให้นำมาใช้ประโยชน์ได้ ป่าชั้นในปิด
เป็นป่าถาวรไม่อนุญาตให้ใครนำมาใช้ เป็นอันตราย คืออนุรักษ์ไว้ตลอดไป แหล่งพื้นที่สำคัญที่พบในพื้นที่
ป่า คือ ถ้ำสาวเอ้ จากการบอกเล่าของ (นายจันทร์ อุดราวัน อายุ 68 ปี) ได้เล่าว่าถ้ำแห่งนี้ไม่ใหญ่มากนัก
เท่าไรนัก ซึ่งตั้งอยู่บนหลังเขาในป่าชุมชน สมัยก่อนข้าวยากมากแพง มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งขึ้นไปขุดถั่ว
ขุดเผือก บนหลังเขาเพื่อนำมาประกอบอาหารบริโภคแทนข้าวและชาวบ้านกลุ่มนั้นได้อาศัยหลับนอนในถ้ำ
แห่งนี้ ชาวบ้านที่นอนมี นางสาวจิต กำลังโตเป็นสาวแรกรุ่น พอนอนกลางคืน ดันขึ้นมาตอนเช้า ทุกคนตื่น
ขึ้นมาจนหมด แต่ปรากฏว่านางสาวจิตได้หายไป โดยไม่รู้สาเหตุและไม่มีใครทราบเลยว่า นางสาวจิต
หายไปไหน ชาวบ้านกลุ่มนั้นช่วยกันออกตามหาแต่ก็ไม่เจอจึงพากันลงจากเขาเพื่อไปบอกชาวบ้านภายใน
หมู่บ้านช่วยกันออกตามหาแต่ก็ไม่มีใครเห็น โดยไร้ร่องรอย จนถึงปัจจุบันนี้ก็ไม่รู้สาเหตุจึงได้เรียกถ้ำแห่งนี้
ว่า ถ้ำสาวเอ้ หรือ ถ้ำอีจิต ถ้ำช้างสี เป็นอีกถ้ำหนึ่งที่อยู่ในเขตป่าชุมชนแต่ก่อนนั้นมีช้างป่าจำนวนไม่น้อยที่
อาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้ซึ่งถ้ำดังกล่าวนี้เป็นทางผ่านของช้างป่าที่เที่ยวไปเที่ยวมา มีช้างเบียดสีปากถ้ำเป็นรอยจี

โคลนติดอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ ทั้งแต่ก่อนก็มีพระภิกษุเดินธุดงค์มาปฏิบัติธรรม เป็นครั้งความจึงมีชาวบ้านเรียกกันว่าถ้ำช้างสี มาจนถึงปัจจุบันนี้จากการบอกเล่าของ นายเปลี่ยน วรพัฒน์ อายุ 87 ปี ถ้ำนกนางแอ่น มีประวัติความเป็นมาได้สอบถามจากผู้เฒ่าผู้แก่ คือ นายเปลี่ยน วรพัฒน์ ได้เล่าให้ฟังความเป็นมาของชื่อถ้ำสมัยก่อนตั้งแต่ป่าในเขตนี้เป็นป่าหนาที่ผู้คนมีไม่มาก สัตว์ป่าก็มีมากมายและภายในถ้ำดังกล่าวได้มีนกนางแอ่นจำนวนมากอาศัยอยู่จึงได้เรียกกันต่อ ๆ มาว่าถ้ำนกนางแอ่น สำหรับถ้ำอยู่บริเวณเชิงเขาในเขตของป่าชุมชนยังมีพระธุดงค์เดินธุดงค์มาปฏิบัติธรรมเพื่อเลี้ยวออกจากผู้คน ในการวิปัสสนากรรมฐานอยู่เรื่อย ๆ ในปัจจุบันก็มีพระท่าน ได้อยู่ในถ้ำแห่งนี้มา 4 ปีแล้ว ต้นไม้พบในป่าชุมชน มีจำนวน 87 ชนิด

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชน พ.ศ. 2490 – 2495 ในช่วงของนายปก สันธวัตร เป็นผู้นำชุมชน มีประชากรเพิ่มขึ้น มีการตัดไม้ ทำลายป่าเพื่อทำไร่ นา และทำที่อยู่อาศัยจากเนื้อที่ 4,442 ไร่ เหลือประมาณ 3,450 ไร่ พ.ศ. 2496 – 2500 ในช่วงของนายชาติ สันธวัตร เป็นผู้นำชุมชน มีนายทุนเข้ามาตัดไม้ทำลายป่าเป็นจำนวนมาก มีการขยายพื้นที่การทำไร่ นาเพิ่มขึ้นจากเดิม มีเนื้อที่ของป่าชุมชนลดลง พ.ศ. 2538 – 2543 ในช่วงของนายชาย บุญยงค์ เป็นผู้นำชุมชน มีประชากรเพิ่มขึ้น ทำให้มีการขยายพื้นที่ทำไร่ ทำนาเพิ่มขึ้น มีการตัดถนนเพิ่มขึ้น และมีการทำชลประทานขึ้น ทำให้เนื้อที่ลดลงจากเดิมมาก พ.ศ. 2544 – ปัจจุบัน ในช่วงของนายทองใบ ห่มยา จากเมื่อเริ่มตั้งบ้านเรือนจนถึงประมาณ พ.ศ. 2550 ชาวบ้านห้วยยางได้อาศัยป่าเป็นแหล่งใช้ประโยชน์มาตลอด ทั้งนี้การใช้ประโยชน์ไม่เฉพาะแต่คนในหมู่บ้านเท่านั้น แต่จะเป็นคนจากหมู่บ้านใกล้เคียง คือ คนในตำบลสงยางทั้งหมด 15 หมู่บ้าน และ คนในบ้านเหล่าใต้ บ้านสวาท ตำบลนาเลิน อำเภอศรีเมืองใหม่ บ้านไผ่สวรรค์ บ้านโชคชัย ตำบลสารภี อำเภอโพธิ์ไทร ซึ่งที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาใช้ประโยชน์เป็นประจำ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่เข้ามาใช้ประโยชน์เป็นฤดูกาล เช่น ฤดูกาลเห็ด และหน่อไม้ คือ กลุ่มที่อยู่อำเภอใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็น อำเภอเขมราฐ อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอโพธิ์ไทร เป็นต้น การใช้ประโยชน์ในสมัยแต่ก่อนนอกจากการพึ่งพิงป่า หาเห็ด หาหน่อไม้หาสมุนไพร ลำสัตว์เป็นอาหารแล้ว ก็ยังมีการ นำสัตว์เลี้ยงขึ้นไปเลี้ยง ตัดไม้ออกมาสร้างบ้านเรือน ทำเฟอร์นิเจอร์ ทำค้ำไม้กวาด ซึ่งมีทั้งการตัดใช้เองในหมู่บ้าน และตัดขายด้วย (ค้ำไม้กวาด มีคนจากอำเภอวารินชำราบ มารับซื้อ) จากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบดังกล่าวส่งผลให้ป่ามีความเสื่อมโทรมลงมาก “ป่าเกือบเป็นภูเขาหัวล้าน” คงเหลือความอุดมสมบูรณ์เพียงแค่ 30-40 % ของความอุดมสมบูรณ์ที่เคยมีอยู่ กล่าวคือ ต้นไม้ใหญ่จะไม่ค่อยมี สัตว์ป่ามีจำนวนน้อยลงมาก เป็นต้น ต่อมาปี 2550 มีโครงการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระราชินีฯ โดยกรมป่าไม้ ลงมาสนับสนุนให้ทำการอนุรักษ์ป่าในรูปแบบป่าชุมชน มีงบประมาณในการบริหารจัดการจำนวน 100,000 บาท ซึ่งนำมาจัดกิจกรรมดังนี้ จัดทำป้ายบอกเรื่องการอนุรักษ์ป่าห้ามตัดไม้ ป้ายบอกแนวเขตป่า ชื่ออุปกรณ์ดับเพลิง มีการตั้งกฎระเบียบในการควบคุมดูแลป่าชุมชนคือ ห้ามตัดไม้ในป่าชุมชนทุกชนิด ถ้าหากผู้ใดฝ่าฝืนมีโทษปรับไม่เกิน 2,000 บาท มีการตั้งคณะกรรมการดูแลป่าชุมชน และ ทำการลาดตระเวน โดยจะมีการขึ้นลาดตระเวนเป็นประจำทุกวัน วันละ 5-6 คน ขึ้นช่วงเช้า และช่วงเย็น คนที่ขึ้นไปลาดตระเวนจะมีทั้งคณะกรรมการและคนในชุมชน ตามความสมัครใจ

หลังจากปี 2550 เป็นต้นมา การลาดตระเวนน้อยลง เหลือแต่คณะกรรมการเท่านั้น จะขึ้นลาดตระเวน 3 วัน 1 ครั้งจากการดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชนของบ้านห้วยยางในปี 2550 เป็นต้นมา ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น จาก 30 – 40 % เป็น 80 % จำนวนต้นไม้ สัตว์ป่ามีมากขึ้น และปัจจุบันมีลิงอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากถึงประมาณ 50 ตัว จำนวนเห็ด หน่อไม้ และผักต่างๆ ก็มีมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ช่วง ปี พ.ศ.2552 เป็นต้นมา ป่าชุมชนเริ่มเสื่อมโทรมลงอีกอย่างเห็นได้ชัด จากสาเหตุหลายประการ เช่น พบว่ามีบุคคลภายนอกเริ่มเข้ามาซื้อที่ดินบริเวณใกล้เคียง หรือบริเวณรอบๆ ป่าชุมชน เพื่อทำไร่มันสำปะหลัง สวนยางพารา และทำไร่อื่นๆ เป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลให้เกิดปัญหาการบุกรุกป่า การลักลอบตัดไม้ การเผาป่า โดยเฉพาะการเผาป่า ยังคงเกิดขึ้นปีละ 7-8 ครั้งเช่นเดิม ซึ่งจากการสังเกตของคนในชุมชนพบว่าปัญหาเรื่องการเผาป่าเกิดจากการเผาที่ไร่ ทำสวนบริเวณรอบๆ ป่าชุมชน แล้วไม่ดูแลให้ทั่วถึง ไฟจึงรูล้ำเข้าไหม้ป่าชุมชน อีกทั้งเกิดจากคนที่เข้าไปหาของป่าสับบุหรี่ยี่ห้อแล้วทิ้งก้นบุหรี่ลงไป และที่สำคัญการเผาป่ายังเกิดขึ้นจากการที่คนในชุมชนบางส่วนยังมีความเชื่อว่า หากมีไฟไหม้ป่าจะทำให้เหี่ยวแห้งเหือดที่ชุมชนเก็บมาทำไม้กวาดเกิดได้ดีขึ้นจำนวนมากขึ้น และมีลักษณะข้อใหญ่สมบูรณ์มากกว่าไฟไหม้ไหม้ จึงทำให้เกิดไฟไหม้ป่าอยู่ทุกปี และเป็นปัญหาที่ชุมชนยังไม่สามารถแก้ไขได้เนื่องจากเหี่ยวแห้งเหือดมีความสำคัญกับชุมชนอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเหี่ยวแห้งเหือดมาทำไม้กวาดเพื่อใช้เองในบ้านเรือนในอดีตจนปัจจุบันมีการทำเพื่อจำหน่ายอย่างกว้างขวางในหมู่บ้าน โดยมีผู้ทำไม้กวาดจากเหี่ยวแห้งเหือดเพื่อจำหน่ายมากถึง ประมาณ ร้อยละ 60 ของจำนวนครัวเรือนในชุมชน ซึ่งมีทั้งทำเป็นกลุ่ม จำนวน 4 กลุ่ม และรายบุคคล บางคนมีรายได้มากกว่า 10,000 บาท ต่อปี ภายในระยะเวลา 1 – 2 เดือน ในช่วงปลายเดือนตุลาคม ของทุกปี ที่ช่วงเหี่ยวแห้งเหือดออกดอก และมีพื้นที่ที่เกิดเหี่ยวแห้งเหือดโดยธรรมชาติในป่าชุมชนมีกระจายในพื้นที่ป่าชุมชนประมาณ ร้อยละ 20 ของพื้นที่ แต่เมื่อเกิดไฟไหม้ป่าแล้วไม่สามารถดับไฟและควบคุมพื้นที่ได้ทันทีทำให้ไฟลามเข้าสู่พื้นที่ป่า เกิดความสูญเสียต่อ ต้นไม้ใหญ่น้อย ต้นไม้ หญา สมุนไพร สัตว์ป่า แมลงต่างๆที่อยู่ในป่า เป็นประจำทุกปีๆหลายครั้งทำให้ป่าเสื่อมโทรมลงโดยที่ชุมชนไม่สามารถจัดการแก้ปัญหาได้ สถานการณ์เกี่ยวกับเรื่องไฟป่า ย้อนหลัง 5 ปีที่ผ่านมา เมื่อปี พ.ศ.2552 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 3 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 80 ของพื้นที่ป่า พ.ศ.2553 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 2 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 60 ของพื้นที่ป่า พ.ศ.2554 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 3 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 70 ของพื้นที่ป่า พ.ศ.2555 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 2 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 5 ของพื้นที่ป่า และ พ.ศ. 2556 เกิดเหตุการณ์เดือนมกราคม – มีนาคม รวมถึงสถานการณ์เรื่องลักลอบตัดไม้พยูงในป่าชุมชน ปีที่ผ่านมาคือปี 2555 มีคนลักลอบตัดไม้พยูงในเขตของป่าชุมชน ไม่อย่างอื่นไม่ตัด ตัดเอาแต่ไม้พยูงเพราะมีนายทุนมาจ้างวานในเขตตำบลลักลอบคณะกรรมการหมู่บ้านได้สำรวจ ดูแลป่าชุมชนในตอนกลางวัน แต่คนที่ลักลอบ ตัดในตอนกลางคืนเป็นระยะหนึ่ง เสียหายไปหลายสิบต้นในปี พ.ศ.2555 ที่ผ่านมา

ความสำคัญและความสัมพันธ์ของเหี่ยวแห้งเหือดกับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชนและระบบนิเวศของป่าชุมชน ต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ในฤดูกาลของดอกเหี่ยวแห้งเหือดออกดอก สาม ถึง สี่ เดือน ดอกเหี่ยวแห้งเหือดจะขึ้นในฤดูฝนจะออกดอกปลายเดือนสิงหาคม – เดือนพฤศจิกายน โดยในช่วงดังกล่าวนี้จะบ่งชี้ถึงความ

อุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชน ชาวบ้านนำดอกหญ้าหางเสือมาทำไม้กวาดเพื่อใช้สอย และยังนำไปขายได้สร้างรายได้อีกทาง เป็นอาชีพเสริมของคนในชุมชน ต่อระบบนิเวศของป่าชุมชน บริเวณที่พบหญ้าหางเสือในเขตป่าชุมชนบ้านห้วยยาง มีดังนี้ ป่าถ้ำมีดมีพื้นที่ประมาณ 80 ไร่ ป่าถ้ำหมาใน มีพื้นที่ประมาณ 40 ไร่ ป่ากกบก มีพื้นที่ประมาณ 80 ไร่ ป่าถ้ำยายจิต มีพื้นที่ประมาณ 70 ไร่ ด้านผัดหวานมีพื้นที่ประมาณ 30 ไร่ ป่าชาญเม็ก มีพื้นที่ประมาณ 60 ไร่ ป่าถ้ำอุปลา มีพื้นที่ประมาณ 50 ไร่ ป่าหิวกำป็นมีพื้นที่ประมาณ 60 ไร่ ดานบักสบ มีพื้นที่ประมาณ 20 ไร่ ท่าแอบแอ มีพื้นที่ประมาณ 50 ไร่ รวมพื้นที่ที่พบหญ้าหางเสือทั้งสิ้น 540 ไร่ การทำไม้กวาดหญ้าหางเสือนั้นสมัยก่อนทำแต่พอใช้ภายในครัวเรือนและเอาไปฝากญาติๆที่อยู่บ้านอื่นจึงได้ใช้ทรัพยากรน้อย แต่ปัจจุบันได้ทำไปขายต่างถิ่น เป็นรายได้เสริมของคนภายในหมู่บ้านหรือชุมชน จึงทำให้การเก็บเอาดอกหญ้าหางเสือนั้นมากขึ้น ถ้ามองว่ามีผลกระทบหรือไม่ การใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ไม่มีผลกระทบเพราะว่าหญ้าหางเสือ จะขยายเองตามธรรมชาติ จึงไม่มีผลกระทบในการเอามาใช้ประโยชน์จะมีก็เมื่อ 5-6 ปีก่อน ก่อนที่จะตั้งเป็นป่าชุมชนมีการบุกรุกป่าทำให้ป่าเสื่อมลง มีการลักลอบตัดไม้ จึงเป็นสาเหตุทำให้หญ้าหางเสือนั้น ลดน้อยลงเพราะการบุกรุกป่า หลังจากเริ่มตั้งเป็นป่าชุมชน หญ้าหางเสือกก็ขยายขึ้นมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบัน สำหรับอาหารที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติก็เช่นเดียวกัน เริ่มขยายตัวและเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในเรื่องของหญ้าหางเสือชุมชนจึงถือว่าไม่มีปัญหาอะไรเพราะว่าดอกหญ้าหางเสือจะออกดอกตามฤดูกาล ปีหนึ่งก็ 3-4 เดือน และมีจำนวนมาก จะเก็บเอาแต่ดอกอ่อน ถ้าดอกไหนแก่แล้วก็จะไม่เอา มันจะแก่และแห้งตายในที่สุด การขยายพันธุ์ของดอกหญ้าหางเสือ มันจะขยายเองตามธรรมชาติ ถ้าหากช่วยกันรักษาป่าและระบบนิเวศ หญ้าหางเสือ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสมัยก่อนผู้เฒ่า ผู้แก่ คนโบราณนำเอาดอกหญ้าหางเสือนำมาทำเป็นไม้กวาดเพื่อใช้ในครัวเรือน ตอนที่ดอกหญ้าหางเสือออกใหม่ และยังอ่อนๆผู้เฒ่าสมัยก่อนจะเก็บเอามาไว้จำนวนที่พอใช้จนครบรอบปี วิธีเก็บรักษาของผู้เฒ่าสมัยก่อน จะเก็บดอกอ่อนแล้วมาตากแดดให้แห้งแล้วนำมาห่อหรือพันไว้ด้วยผ้าจะทำให้เก็บไว้ได้นาน ถึงเวลาไม้กวาดเก่าหรือชำรุดจึงจะนำออกมาทำไม้กวาดใหม่ นี่ก็คือภูมิปัญญาของคนสมัยก่อน เพราะว่าดอกหญ้าหางเสือนั้นออกดอกประมาณ 3-4 เดือนเท่านั้น ปัจจุบันชาวบ้านกลุ่มทำไม้กวาดได้นำภูมิปัญญาของคนสมัยก่อนมาใช้ เก็บเฉพาะดอกอ่อนมาไว้เป็นจำนวนมาก ถ้าดอกแก่แล้วจะเก็บไว้ไม่ได้เพราะ ดอกจะขาดหรือหลุดร่วง จึงนิยมเอาแต่ดอกอ่อนมาเก็บไว้ แล้วจึงทำเป็นไม้กวาดออกทยอยขายต่อไปเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง

ปัญหาสาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากป่าและหญ้าหางเสือ 1) การพัฒนาและการขยายของพื้นที่ชุมชน กล่าวคือ พ.ศ. 2490 – 2495 ในช่วงของนายปก สิ้นธุวัตร เป็นผู้นำชุมชน มีประชากรเพิ่มขึ้น มีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่นา และทำที่อยู่อาศัยจากเนื้อที่ 4,442 ไร่ เหลือประมาณ 3,450 ไร่ พ.ศ. 2496 – 2500 ในช่วงของนายชาติ สิ้นธุวัตร เป็นผู้นำชุมชน มีนายทุนเข้ามาตัดไม้ทำลายป่าเป็นจำนวนมาก มีการขยายพื้นที่การทำไร่นาเพิ่มขึ้นจากเดิม มีเนื้อที่ของป่าชุมชนลดลง พ.ศ. 2538 – 2543 ในช่วงของนายชาย บุญยงค์ เป็นผู้นำชุมชน มีประชากรเพิ่มขึ้น ทำให้มีการขยายพื้นที่ทำไร่ ทำนาเพิ่มขึ้น มีการตัดถนนเพิ่มขึ้น และมีการทำชลประทานขึ้น ทำให้เนื้อที่ลดลงจากเดิมมาก พ.ศ. 2544 – ปัจจุบัน ในช่วงของ

นายทองใบ หุ่นยา 2) การเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าจากภายนอก เช่น มีคนต่างถิ่นลักลอบเข้ามาหา หนุ่ยหางเสือ สมุนไพร และกล้วยไม้ ออกจากพื้นที่ในแต่ละปีเป็นประจำแทบจะทุกปี เพราะพื้นที่อื่นมีน้อย จึงทำให้คนนอกพื้นที่มาเอาหนุ่ยหางเสือในป่าชุมชนไปใช้ประโยชน์ และสภาพแวดล้อมของพื้นที่ป่าชุมชน ติดกับชุมชนอื่นซึ่งควบคุมได้ยาก ทำให้หนุ่ยหางเสือน้อยลง และทำให้คนในชุมชนมีผลประโยชน์และ รายได้ โดยจะเป็นคนจากหมู่บ้านใกล้เคียง คือ คนในตำบลสงยางทั้งหมด 15 หมู่บ้าน และ คนในบ้านเหล่า ได้ บ้านสาวท ตำบลนาเลิน อำเภอศรีเมืองใหม่ บ้านไผ่สวรรค์ บ้านโชคชัย ตำบลสารภี อำเภอโพธิ์ไทร ซึ่ง ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาใช้ประโยชน์เป็นประจำ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่เข้ามาใช้ประโยชน์ เป็นฤดูกาล เช่น ฤดูกาลเห็ด และหน่อไม้ คือ กลุ่มที่อยู่อำเภอใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็น อำเภอเขมราฐ อำเภอ พิบูลมังสาหาร อำเภอโพธิ์ไทร เป็นต้น การใช้ประโยชน์ในสมัยแต่ก่อนนอกจากการพึ่งพิงป่า หาเห็ด หา หน่อไม้หาสมุนไพร ลำสัตว์เป็นอาหารแล้ว ก็ยังมีการ นำสัตว์เลี้ยงขึ้นไปเลี้ยง คัดไม้ออกมาสร้างบ้านเรือน ทำเฟอร์นิเจอร์ ทำด้ามไม้กวาด ซึ่งมีทั้งการตัดใช้เองในหมู่บ้าน และตัดขายด้วย (ด้ามไม้กวาด มีคนจาก อำเภวารินชำราบ มารับซื้อ) จากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบดังกล่าวส่งผลให้ป่ามีความเสื่อมโทรมลงมาก “ป่าเกือบเป็นภูเขาหัวล้าน” คงเหลือความอุดมสมบูรณ์เพียงแค่ 30-40 % ของความอุดมสมบูรณ์ที่เคยมีอยู่ กล่าวคือ ต้นไม้ใหญ่จะไม่ค่อยมี สัตว์ป่ามีจำนวนน้อยลงมาก เป็นต้น 3) การเข้ามาทำประโยชน์และ ครอบครองที่ดินของคนภายนอก โดยเมื่อ พ.ศ.2552 เป็นต้นมา มีบุคคลภายนอกเริ่มเข้ามาซื้อที่ดินบริเวณ ใกล้เคียง หรือบริเวณรอบๆ ป่าชุมชน เพื่อทำไร่มันสำปะหลัง สวนยางพารา และทำไร่อื่นๆ เป็นจำนวนมาก ขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลให้เกิดปัญหาการบุกรุกป่า การลักลอบตัดไม้ การเผาป่า โดยเฉพาะการเผาป่า ยังคงเกิดขึ้นปี ละ 7-8 ครั้งเช่นเดิม ซึ่งจากการสังเกตของคนในชุมชนพบว่าปัญหาเรื่องการเผาป่าเกิดจากการเผาที่ทำไร่ ทำ สวนบริเวณรอบๆ ป่าชุมชน แล้วไม่ดูแลให้ทั่วถึง ไฟจึงรูกกล้าเข้าไหม้ป่าชุมชน อีกทั้งเกิดจากคนที่เข้าไปหา ของป่าสูญพันธุ์แล้วทิ้งก้นบุหรี่ลงไป และที่สำคัญการเผาป่ายังเกิดขึ้นจากการที่คนในชุมชนบางส่วนยังมิ ความเชื่อว่า หากมีไฟไหม้ป่าจะทำให้หนุ่ยหางเสือที่ชุมชนเก็บมาทำไม้กวาดเกิดได้ดีขึ้น จำนวนมากขึ้น และมีลักษณะข้อใหญ่สมบูรณ์มากกว่าไฟไหม้ไหม้ จึงทำให้เกิดไฟไหม้ป่าอยู่ทุกปี และเป็นปัญหาที่ชุมชนยังไม่ สามารถแก้ไขได้เนื่องจากหนุ่ยหางเสือมีความสำคัญกับชุมชนอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำหนุ่ยหาง เสือมาทำไม้กวาดเพื่อใช้เองในบ้านเรือนในอดีตจนปัจจุบันมีการทำเพื่อจำหน่ายอย่างกว้างขวางในหมู่บ้าน โดยมีผู้ทำไม้กวาดจากหนุ่ยหางเสือเพื่อจำหน่ายมากถึง ประมาณ ร้อยละ 60 ของจำนวนครัวเรือนในชุมชน ซึ่งมีทั้งทำเป็นกลุ่ม จำนวน 4 กลุ่ม และรายบุคคล บางคนมีรายได้มากกว่า 10,000 บาท ต่อปี ภายใน ระยะเวลา 1 – 2 เดือน ในช่วงปลายเดือนตุลาคม ของทุกปี ที่ช่วงหนุ่ยหางเสือออกดอก และมีพื้นที่ที่เกิดหนุ่ย หางเสือโดยธรรมชาติในป่าชุมชนมีกระจายในพื้นที่ป่าชุมชนประมาณ ร้อยละ 20 ของพื้นที่แต่เมื่อเกิดไฟ ไหม้ป่าแล้วไม่สามารถดับไฟและควบคุมพื้นที่ได้ทันทีทำให้ไฟลามเข้าสู่พื้นที่ป่า เกิดความสูญเสียต่อ ต้นไม้ ใหญ่ ก้อย ต้นไผ่ หนุ่ย สมุนไพร สัตว์ป่า แมลงต่างๆที่อยู่ในป่า เป็นประจำทุกปีๆหลายครั้งทำให้ป่าเสื่อม โทรมลงโดยที่ชุมชนไม่สามารถจัดการแก้ปัญหาได้ 4) ด้านความเชื่อในเรื่องของไฟป่าของพื้นที่และชุมชน เช่น การจุดไฟเผาป่า ยังเกิดขึ้นจากการที่คนในชุมชนบางส่วนยังมีความเชื่อว่า หากมีไฟไหม้ป่าจะทำให้

หญ้าหางเสือที่ชุมชนเก็บมาทำไม้กวาดเกิดได้ดีขึ้น จำนวนมากขึ้น และมีลักษณะข้อใหญ่สมบูรณ์มากกว่าไฟไหม้ จึงทำให้เกิดไฟไหม้ป่าอยู่ทุกปี เมื่อเกิดไฟไหม้ป่าแล้วไม่สามารถดับไฟและควบคุมพื้นที่ได้ทันทีทำให้ไฟลามเข้าสู่พื้นที่ป่า เกิดความสูญเสียต่อระบบนิเวศน์ ต้นไม้ใหญ่น้อย ต้นไม้ หญ้า สมุนไพร สัตว์ป่าแมลงต่างๆที่อยู่ใน ทำให้ป่าเสื่อมโทรมลง หญ้าหางเสือจะลดลงเพราะไฟป่าที่เกิดขึ้นจะเผาเมล็ดหญ้าหางเสือไปด้วย ซึ่งจากข้อมูลเกี่ยวกับไฟป่านั้นพบว่า ไฟป่าในช่วงปี 2552 – 2556 เกิดเหตุทุกปี กล่าวคือ เมื่อปี พ.ศ.2552 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 3 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 80 ของพื้นที่ป่า พ.ศ.2553 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 2 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 60 ของพื้นที่ป่า พ.ศ.2554 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 3 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 70 ของพื้นที่ป่า พ.ศ.2555 เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ป่า 2 ครั้ง ส่งผลความเสียหายร้อยละ 5 ของพื้นที่ป่า และ พ.ศ. 2556 เกิดเหตุการณ์เดือนมกราคม – มีนาคม

จากการดำเนินการศึกษาข้อมูลทั้งข้อมูลด้านระบบนิเวศ ทรัพยากร ข้อมูลเกี่ยวกับหญ้าหางเสือที่มีการวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่เกิดขึ้นมาแล้วในข้างต้น ทั้งการพัฒนาและการขยายของพื้นที่ชุมชน การเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าจากภายนอก การเข้ามาทำประโยชน์และครอบครองที่ดินของคนภายนอก ด้านความเชื่อในเรื่องของไฟป่าของพื้นที่และชุมชน ทางทีมวิจัยจึงได้ร่วมกันในการทดลองแนวทางในการแก้ไขกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจนสรุปเป็นแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยยาง ดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าแลหญ้าหางเสือภายในชุมชน

1.1 การปรับปรุงกฎระเบียบการดูแลป่าให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน
ผ่านเวทีประชาคมในหมู่บ้าน

1.2 การส่งเสริมคนในชุมชนให้สามารถใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือได้อย่างยั่งยืน เช่น การประชาสัมพันธ์ในเรื่องประโยชน์จากป่าและหญ้าหางเสือผ่านหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน โดยผู้ใหญ่บ้านและทีมวิจัยอย่างสม่ำเสมอ การอบรมให้ความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าให้กับคนในชุมชน กลุ่มอาชีพ เด็กเยาวชน นักเรียน

1.3 การทำป่าประชาสัมพันธ์กฎระเบียบที่ได้จากการประชาคมตามจุดที่สำคัญในชุมชน

2. การสร้างความเข้าใจในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าแลหญ้าหางเสือกับชุมชนใกล้เคียง และภายนอกชุมชน

2.1 การประชาสัมพันธ์การจัดการป่าชุมชนของตำบลห้วยยางสู่ 10 หมู่บ้านในตำบลสงยาง โดย เช่น การทำหนังสือแจ้งการจัดการป่าชุมชนส่งให้ผู้นำในชุมชนข้างเคียง 10 หมู่บ้าน การ

แจ้งเรื่องการจัดการป่าชุมชนในที่ประชุมประจำเดือนของอำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมี นายอำเภอศรีเมืองใหม่เป็นประธานในที่ประชุม

2.2 การสร้างเครือข่ายผู้นำชุมชนในพื้นที่ข้างเคียง 10 หมู่บ้าน โดยการเชิญเข้าร่วม กิจกรรมการวิจัย และเยี่ยมชมผลการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ของชุมชนตำบลห้วยยาง

รายละเอียดและผลการดำเนินการทดลองปฏิบัติการของ โครงการวิจัย แนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี จากแนวทางในการแก้ไขปัญหาในเขตป่าชุมชน ทำให้การจัดการป่าชุมชนและหญ้าหางเสือให้ดีขึ้นกว่าเดิม ทั้งในชุมชนและชุมชนข้างเคียง ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานทำให้คนในชุมชน และชุมชนข้างเคียงมีอาชีพเสริมและมีรายได้เพิ่มจากการเก็บหญ้าหางเสือมาทำเป็นไว้กวาดขาย และหาของป่า เช่น เห็ดต่าง ๆ และผักหวาน เป็นต้น รวมถึงการทำให้ชุมชนข้างเคียงให้ความร่วมมือในการขอความช่วยเหลือเฝ้าระวังรักษาป่าได้เป็นอย่างดี และยังทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญของประโยชน์ที่ได้รับจากป่า อย่างเช่น อบต. โรงเรียน ป่าไม้ เป็นต้น กล่าวคือ อบต.ให้การช่วยเหลืองบประมาณส่งเสริมอาชีพในการทำไม้กวาดแต่ละปี โรงเรียน ครู และเด็กได้มาศึกษาดูงาน และไปหาข้อมูลในเขตป่าชุมชน ป่าไม้ อบ.4 สนับสนุนในการช่วยดูแลรักษาป่าชุมชนร่วมกันกับคนในชุมชนโดยป้องกันไม่ให้คนนอกพื้นที่เข้ามาตัดไม้

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

โครงการแนวทางการจัดการหญ้าหางเสือเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม กรณีป่าชุมชนบ้านห้วยยาง ตำบลสงยาง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี จากการวิจัย พบว่า ปัญหาสาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากป่าและหญ้าหางเสือ คือ 1) การพัฒนา และการขยายของพื้นที่ชุมชน กล่าวคือ 2) การเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าจากภายนอก เช่น มีคนต่างถิ่นลักลอบเข้ามาหาหญ้าหางเสือ กว้างไฟพร และกล้วยไม้ 3) การเข้ามาทำประโยชน์และครอบครองที่ดินของคนภายนอก โดยเมื่อ พ.ศ.2552 เป็นต้นมา 4) ด้านความเชื่อในเรื่องของไฟป่าของพื้นที่และชุมชน เช่น การจุดไฟเผาป่า ยังเกิดขึ้นจากการที่คนในชุมชนบางส่วนยังมีความเชื่อว่า หากมีไฟไหม้ป่าจะทำให้หญ้าหางเสือที่ชุมชนเก็บมาทำไม้กวาดเกิดได้ดีขึ้น จำนวนมากขึ้น และมีลักษณะข้อใหญ่สมบูรณ์มากกว่าไฟไหม้ไหม้ จากปัญหาดังกล่าวชุมชนได้ร่วมกัน กำหนดแนวทางในการปฏิบัติ ดังนี้ 1) การสร้างความเข้าใจในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าและหญ้าหางเสือภายในชุมชน การดำเนินการ การปรับปรุงกฎระเบียบการดูแลป่าให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน

ผ่านเวทีประชาคมในหมู่บ้าน การส่งเสริมคนในชุมชนให้สามารถใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสือได้อย่างยั่งยืน เช่น การประชาสัมพันธ์ในเรื่องประโยชน์จากป่าและหญ้าหางเสือผ่านหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน โดยผู้ใหญ่บ้านและทีมวิจัยอย่างสม่ำเสมอ การอบรมให้ความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าให้กับคนในชุมชน กลุ่มอาชีพ เด็กเยาวชน นักเรียน การทำป้ายประชาสัมพันธ์กฎระเบียบที่ได้จากการประชาคมตามจุดที่สำคัญในชุมชน 2) การสร้างความเข้าใจในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าและหญ้าหางเสือกับชุมชนใกล้เคียง และภายนอกชุมชน เช่น การประชาสัมพันธ์การจัดการป่าชุมชนของตำบลห้วยยางสูง 10 หมู่บ้าน ในตำบลสงยาง โดย เช่น การทำหนังสือแจ้งการจัดการป่าชุมชนส่งให้ผู้เฒ่าในชุมชนข้างเคียง 10 หมู่บ้าน การแจ้งเรื่องการจัดการป่าชุมชนในที่ประชุมประจำเดือนของอำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีนายอำเภอศรีเมืองใหม่เป็นประธานในที่ประชุม การสร้างเครือข่ายผู้นำชุมชนในพื้นที่ข้างเคียง 10 หมู่บ้าน โดยการเชิญเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย และเยี่ยมชมผลการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ของชุมชนตำบลห้วยยางจากแนวทางในการแก้ไขปัญหาในเขตป่าชุมชน ทำให้การจัดการป่าชุมชนและหญ้าหางเสือให้ดีขึ้นกว่าเดิมทั้งในชุมชนและชุมชนข้างเคียง ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานทำให้คนในชุมชนและชุมชนข้างเคียงมีอาชีพเสริมและมีรายได้เพิ่มจากการเก็บหญ้าหางเสือมาทำเป็นไว้กวาดขาย และหาของป่า เช่น เห็ดต่าง ๆ และผักหวาน เป็นต้น รวมถึงการทำให้ชุมชนข้างเคียงให้ความร่วมมือในการขอความช่วยเหลือเฝ้าระวังรักษาป่าได้เป็นอย่างดี และยังทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญของประโยชน์ที่ได้รับจากป่าอย่างเช่น อบต. โรงเรียน ป่าไม้ เป็นต้น กล่าวคือ อบต.ให้การช่วยเหลืองบประมาณส่งเสริมอาชีพในการทำไว้กวาดแต่ละปี โรงเรียน ครู และเด็กได้มาศึกษาดูงาน และไปหาข้อมูลในเขตป่าชุมชน ป่าไม้ อบ.4 สนับสนุนในการช่วยดูแลรักษาป่าชุมชนร่วมกันกับคนในชุมชนโดยป้องกันไม่ให้คนนอกพื้นที่เข้ามาตัดไม้

ซึ่งการดำเนินการของชุมชนนั้น สอดคล้องกับข้อเสนอของสหประชาชาติ (FAO) ที่ได้เสนอปี 1978 ซึ่งมุ่งเน้นการนำความรู้ด้านป่าไม้เข้าไปใช้พัฒนาชนบทโดยเชื่อว่าชนบทเป็นพื้นที่ๆ อยู่ใกล้ป่า ชุมชนได้พึ่งพิงป่าไม้ในด้านต่างๆ เป็นชุมชนที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรง ดังนั้นแนวความคิดที่จะใช้ป่าเป็นฐานเพื่อรองรับความเป็นอยู่ในระดับความพออยู่พอกินในด้าน อาหาร ยารักษาโรค ไม้ใช้สอย แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ป่าไม้จึงเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในชนบท การจัดการป่าไม้เพื่อการพัฒนาชนบท จึงอยู่บนพื้นฐานแนวความคิดที่ว่า การพัฒนาชนบทจำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานของความสามารถที่ประชาชนในชนบทสามารถดำเนินการได้เอง การป่าไม้เพื่อพัฒนาชนบทจึงเป็นการนำเทคนิคที่มีอยู่แล้วของประชาชนในชนบทมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชนบทหลักการพัฒนาชนบทโดยอาศัยป่าชุมชน ก็ต้องยึดหลักเกณฑ์ที่กล่าวแต่สรุปได้เพียง 3 ประการ คือ

1) เป็นความต้องการของประชาชน คือ จะต้องชี้แจงให้ประชาชนเป้าหมายให้ทราบถึงผลดีของการป่าไม้และผลเสียของการทำลายป่าอันจะมีผลกระทบถึงตัวเขาและประเทศชาติเป็นส่วนรวม จนเกิดความรู้สึกว่าต้องช่วยพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ให้กลับคืนมาโดยไม่มีการบังคับ

2) เป็นความร่วมมือของราษฎร งานป่าไม้ที่พัฒนาขึ้นมานั้น ประชาชนในชนบทจะต้องลงมือทำงานด้วยตนเอง ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในงานที่สร้างขึ้น เป็นการปลูกฝังความคิดในการทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ

3) ให้เกิดความสำนึกในการเป็นเจ้าของงานต่างๆ ที่ประชาชนร่วมมือกันทำในการพัฒนาป่าไว้ควรให้เขามีสิทธิในการเป็นเจ้าหน้าที่ของในสิ่งที่สร้างขึ้น ใช้งานได้และมีส่วนได้รับผลประโยชน์จากการกระทำนั้น

โดยกระบวนการในการมีส่วนร่วมของชุมชน สอดคล้องกับขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนของ อภิญา กังสนกรักษ์ (2544 : 14 – 15) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ
2. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ
3. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันก็ได้

5.3 ผลเชิงการพัฒนา

5.3.1 ผลที่เกิดขึ้นกับทิวทัศน์

1. ได้เรียนรู้ถึงกระบวนการในการดำเนินงานวิจัยรวมถึงความคิดดีๆ จากการแลกเปลี่ยนในระหว่างการดำเนินงาน ทั้งยังทำให้ชุมชนเรามีความรู้ในเรื่องของการจัดการป่า
2. ได้รู้ถึงข้อมูลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการงานวิจัยทั้งเรื่องระบบนิเวศน์ ทรัพยากร การใช้ประโยชน์จากป่า
3. ภูมิใจที่ได้แนวทางในการจัดการป่า
4. ได้รู้จักตัวเองว่ามาจากไหน เราจะไปไหน

5.3.2 ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน

1. ชุมชนเกิดความรักและความห่วงใยในพื้นที่ป่าชุมชนของตนเอง
2. เกิดคณะทำงานในเรื่องการจัดการป่าในชุมชนบ้านห้วยยาง
3. เกิดวิทยากรชุมชนที่จะคอยนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับป่าและหญ้าหางเสือ

5.2.3 ผลที่เกิดขึ้นกับหญ้าหางเสือและป่าชุมชน

1. เกิดความรู้เรื่องหญ้าหางเสือของชุมชนบ้านห้วยยาง
2. ทำให้คนในชุมชนเข้าใจในวงจรชีวิตของหญ้าหางเสือ

5.4 ปัญหาอุปสรรค

1. ทีมยังไม่มีความรู้ด้านงานวิจัยทั้งในเรื่องกระบวนการทำงาน และการเรียบเรียงเอกสาร ทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินการวิจัย
2. ในช่วงแรกชาวบ้านบางกลุ่มไม่สนับสนุนในการทำงานวิจัยในพื้นที่ป่าชุมชน ส่งผลให้บุคคลในชุมชนบางส่วนไม่ให้ความร่วมมือกับทีมวิจัย

5.5 ข้อเสนอแนะ

5.5.1 ข้อเสนอแนะต่อการทำงานวิจัย

1. นำเสนอเรื่องราวในเรื่องของการทำงานทั้งในเนื้อหาและกระบวนการต่อชุมชนอื่นๆ พร้อมทั้งขอความร่วมมือในการปฏิบัติงาน
2. สร้างความเข้าใจเรื่องงานวิจัยในพื้นที่ต่อคนในชุมชนทั้งการประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าว เวทีประชุมประจำเดือน เวทีกิจกรรมภายใต้การทำงานของโครงการ

5.5.2 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

1. หน่วยงานควรเข้ามาสนับสนุนการดำเนินการเรื่องอนุรักษ์ป่าอย่างต่อเนื่องและมีส่วนร่วมกับชุมชน
2. ความต่อเนื่องในการทำงาน ต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรทั้งในท้องถิ่นและภูมิภาค

บรรณานุกรม

ไพโรจน์ ภัยโยธยศักดิ์ .(2549) “รูปแบบของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ชุมชน”. กรุงเทพฯ :

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี . (2554) . ภูมิปัญญาท้องถิ่น . (ออนไลน์) . แหล่งที่มา :

<http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A0%E0%B8%B9%E0%B8%A1%E0%B8%B4%E0%B8%B%E0%B8%B1%E0%B8%8D%E0%B8%8D%E0%B8%B2> . 17 มกราคม 2555

สีตะวัน . (2554) . การมีส่วนร่วมของชุมชน . (ออนไลน์) . แหล่งที่มา :

<http://sitawan112.blogspot.com/2011/09/peoples-participation-peoples.html> . 17 มกราคม 2555

สำนักงานพัฒนากร กรมส่งเสริมการเกษตร . บทความด้านภูมิปัญญา:ภูมิปัญญาท้องถิ่น . (ออนไลน์) .

แหล่งที่มา : <http://tkagri.doae.go.th/indexhome.php> . 17 มกราคม 2555

อคิด รพีพัฒน์. (2547).การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา.กรุงเทพฯ:ศูนย์การศึกษา นโยบาย
สาธารณสุข,

อรพิมพ์ มงคลเกหา . 2548 . แนวคิดที่สวนทางในการจัดการป่าของรัฐกับราษฎร,ก้าวทันโลก

วิทยาศาสตร์. 5(2) . กรุงเทพฯ : โปรแกรมวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และ

เทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา .

ภาคผนวก

ประเด็นคำถามในการวิจัย

- สภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ สภาพพื้นที่ การเปลี่ยนแปลง และสาเหตุที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรป่าตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
- บทเรียนในการจัดการป่าชุมชนป่าของชุมชนบ้านห้วยยาง
- ความสำคัญและความสัมพันธ์ของหญ้าหางเสือกับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชน และระบบนิเวศน์ของป่าชุมชนบ้านห้วยยาง
- ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสียดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- ปัญหา สาเหตุและผลกระทบของการใช้ประโยชน์จากหญ้าหางเสียดို့ชุมชนและป่าชุมชนบ้านห้วยยาง

คำสำคัญในประเด็นต่าง ๆ เพื่อเป็นกรอบในการจัดเก็บข้อมูล

ด้านข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับป่าและชุมชนประกอบด้วย

1. สภาพพื้นที่
2. ความลาดชันสูงต่ำ
3. ขนาดของพื้นที่
4. ระบบนิเวศน์
5. ขอบเขตของป่า
6. บริบทชุมชน

ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากร

1. ทรัพยากร
2. ต้นไม้หลากหลายนาชนิด
3. สมุนไพรต่างๆที่เกิดจากธรรมชาติมาแต่โบราณ?
4. ดอกหญ้าหางเสือ
5. ธรรมชาติที่ช่วยเสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชน
6. แหล่งน้ำธรรมชาติ
7. และสัตว์ป่าต่างๆชนิด
8. แหล่งอาหารป่า

ด้านการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ประกอบด้วย

1. การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. การเปลี่ยนแปลงของหญ้าหางเสือ

ด้านภูมิปัญญา ประกอบด้วย

1. ภูมิปัญญาการใช้หญ้าหางเสือ
2. ภูมิปัญญาในชุมชน กรณีการมีส่วนร่วม

3. ปัญหาและสาเหตุการใช้หญ้าหางเสือ

ข้อมูลตามประเด็นในข้างต้นสามารถเก็บเกี่ยวข้อมูลได้ดังนี้

1. สภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศนิเวศ สภาพพื้นที่ การเปลี่ยนแปลง และสาเหตุที่ก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรของป่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การค้นคว้าหาข้อมูล ของทีมวิจัยและ อาสาสมัครสภาพภูมิประเทศ เป็นพื้นที่สูง และลาดชัน มีโขดหินน้อย ใหญ่เป็นจำนวนมาก และเป็นที่ราบ บางส่วน มีดินไม่ขนาดใหญ่ เป็นป่าดิบ หรือเรียกว่าป่าดงดิบบางส่วน มีดินไผ่ป่า มีหน่อไม้ในฤดูฝน มี ผักหวาน มีดอกกระเจียว มีเห็ด มีสมุนไพร มีสัตว์มากมายหลายชนิดอาศัยอยู่ในเขตป่าชุมชน เปรียบเสมือนตู้เย็นขนาดใหญ่ ซึ่งมีอาหารนานาชนิด ร่วมอยู่ในแต่ฤดูกาลประชาชนหรือชาวบ้านนำมา ประกอบเป็นอาหาร หรือนำไปขายได้เป็นอาชีพเสริมอีกทาง โดยเฉพาะดอกหญ้าหางเสือ เอามาทำเป็น ไม้กวาดเพื่อนำมาจำหน่าย ได้ตามฤดูกาลขายในต่างอำเภอหรือต่างจังหวัดหญ้างูหางเสือนั้นสมัยก่อน ทำแต่ พอใช้ภายในครัวเรือนและเอาไปฝากญาติๆที่อยู่บ้านอื่นจึงได้ใช้ทรัพยากรน้อย แต่ปัจจุบันได้ทำไปขายต่าง ถิ่น เป็นรายได้เสริมของคนภายในหมู่บ้านหรือชุมชน จึงทำให้การเก็บเอาดอกหญ้างูหางเสือนำใช้นั้นมาก ขึ้น ถ้ามามีผลกระทบหรือไม่ การใช้ประโยชน์จากหญ้างูหางเสือนี้นั้นไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ไม่มีผลกระทบ เพราะว่าหญ้างูหางเสือนั้น จะขยายเองตามธรรมชาติ จึงไม่มีผลกระทบในการเอามาใช้ประโยชน์จะมีก็เมื่อ 5-6 ปีก่อน ก่อนที่จะตั้งเป็นป่าชุมชนมีการบุกรุกป่าทำให้ป่าเสื่อมลง มีการลักลอบตัดไม้ จึงเป็นสาเหตุทำให้ หญ้างูหางเสือนั้น ลดน้อยลงเพราะการบุกรุกป่า หลังจากเริ่มตั้งเป็นป่าชุมชน หญ้างูหางเสือนั้นก็ขยายขึ้นมา เลือดยๆ จนถึงปัจจุบัน สำหรับอาหารที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติก็เช่นเดียวกัน เริ่มขยายตัวและเป็นไปในทิศทาง ที่ดีขึ้น

2. ข้อมูลเรื่องถ้ำ และความเป็นมาถ้ำสาวเอ้ จากการบอกเล่าของ นาย จันทร อดุลรัตน์ อายุ 68ปี ได้เล่าว่าถ้ำแห่งนี้ไม่ใหญ่มากนักทำไร่นัก ซึ่งตั้งอยู่บนหลังเขาในป่าชุมชน สมัยก่อน ก่อนข้าว ยากหามาแพง มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งขึ้นไปซุกถ้ำ ซุกเหิน บนหลังเขาเพื่อนำมาประกอบอาหารบริโภค แทน ข้าวและชาวบ้านกลุ่มนั้นได้อาศัยหลบนอนในถ้ำแห่งนี้ ชาวบ้านที่นอนมี น ส จิต กำลังโตเป็นสาวแรกรุ่น พอนอนกลางคืน ตื่นขึ้นมาตอนเช้า ทุกคนตื่นขึ้นมาจนหมด แต่ปรากฏว่า น ส จิต ได้หายไป โดยไม่รู้ สาเหตุ ไม่มีใครทราบเลยว่า น ส จิต หายไปไหนชาวบ้านกลุ่มนั้นช่วยกันออกตามหาแต่ก็ไม่เจอ จึงพา กันลงจากเขาเพื่อไปบอกชาวบ้านภายในหมู่บ้าน ช่วยกันออกตามหาแต่ก็ไม่มีใครเห็น โดยไร้ร่องรอย จนถึงปัจจุบันนี้ ก็ไม่รู้สาเหตุ จึงได้เรียกถ้ำแห่งนี้ว่า ถ้ำสาวเอ้ หรือถ้ำอี จิต

ถ้ำช้างสี เป็นอีกถ้ำหนึ่งที่อยู่ใน เขตป่าชุมชน แต่ก่อนนั้นมีช้างป่าจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้ซึ่งถ้ำดังกล่าวนี้เป็นทางผ่าน ของช้างป่า ที่เที่ยวไปเที่ยวมา มีช้างเบียดสีปากถ้ำเป็นรอยขี้โคลน ดิคุอยู่ จนถึงปัจจุบันนี้ แต่ก่อนก็มีพระภิกษุเดินธุดงค์มาปฏิบัติธรรม เป็นครั้งความจึงมีชาวบ้านเรียกกันว่าถ้ำช้างสี มาจนถึงปัจจุบันนี้จากการบอกเล่าของ นาย เปลี่ยน วรพัฒน์ อายุ 87 ปี

ถ่านกนางแอ่นมีประวัติ ความเป็นมา ได้สอบถามจากผู้เฒ่าผู้แก่ ว่าความเป็นมาของชื่อถ้ำ นายเปลี่ยน วรพัฒน์ ได้เล่าให้ฟังความเป็นมาของชื่อถ้ำ สมัยก่อนตั้งแต่ป่าในเขตนี้เป็นป่าหนาทึบผู้คนมีไม่มาก

สัตว์ป่าก็มีมากมาย และภายในถ้ำดังกล่าวได้มีนกนางแอ่นจำนวนมาก อาศัยอยู่จึงได้เรียกกันต่อๆ มาว่าถ้ำนกนางแอ่น สำหรับถ้ำอยู่บริเวณเชิงเขาในเขตของป่าชุมชนยังมีพระพุทธรูป เดิมพุทธรูปมาปฏิบัติ เพื่อเลี้ยงออกจากผู้คน ในการวิปัสสนากรรมฐานอยู่เรื่อยๆ ในปัจจุบันก็มี พระท่านได้อาศัยอยู่ในถ้ำแห่งนี้มา 4 ปีแล้ว

3. ความสำคัญ และความสัมพันธ์ ของหญ้าหางเสือ กับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชนบ้านบ้านห้วยยาง ความสำคัญของดอกหญ้าหางเสือนั้น มีประโยชน์ต่อชุมชนมาก เพราะสร้างรายได้เสริมให้กับชาวบ้าน หรือคนภายในชุมชน จึงถือว่ามีความสำคัญต่อชาวบ้านหรือชุมชนมาก สำหรับความสัมพันธ์ ของหญ้าหางเสือ กับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชนนั้น ได้ทำให้มาตั้งแต่โบราณ ปัจจุบันก็ทำมาเรื่อยๆ จึงถือได้ว่ามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนภายในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันต้นดอกหญ้าหางเสือ จะเกิดขึ้นเป็นขอมๆ มีอยู่ทั่วไปอยู่หลังเขาก็มียากมากในฤดูฝนจะเริ่มออกดอกในช่วง เดือน กันยายน ถึงเดือน มกราคม ก็จะแก่และวายตายในที่สุดพอถึงฤดูฝนปีใหม่ ก็จะเกิดขึ้นมาใหม่ไปเรื่อยๆ ตามวัฏจักรของต้นหญ้า ตามฤดูกาลคนโบราณนำดอกหญ้าหางเสือมาทำเป็นไม้กวาด ปัจจุบันนี้ประชาชนก็นำมาทำเป็นไม้กวาดเพื่อเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง ดังนั้นจึงมีการอนุรักษ์ไว้เพื่อประโยชน์ของชุมชนต่อไปในอนาคต

4. ภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์ จากหญ้าหางเสือดั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สิ่งสำคัญบนป่าชุมชนระบบนิเวศบนหลังเขาซึ่งยังอุดมสมบูรณ์พอประมาณ ก็ประกอบไปด้วยป่าต่างๆ ชนิดมีต้นไม้ใหญ่หลากหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็นพันธุ์ไม้ยาง ไม้จิก ไม้เต็งรัง ไม้มะค่าไม้กระบก ไม้เปลือย ไม้ประดู่ ไม้ตะเคียนเป็นต้นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่ง

เป็นป่าต้นน้ำอีกด้วย มีน้ำไหลลงจากหลังเขาในฤดูฝนทำให้พื้นที่รอบหมู่บ้านมีลำห้วยหลายสาย ชาวบ้านก็ได้หาปู หาปลา หาหอย พอเลี้ยงชีพแบบวิถีชีวิตของชาวบ้านลำห้วยหลายสายไหลรวมกันเป็นลำคลอง แล้วไหลลงสู่แม่น้ำมูลต่อไปในป่าชุมชนจึงมีความสำคัญ ในวิถีชีวิตของชาวบ้านห้วยยางและชุมชนใกล้เคียง ดังนั้นป่าชุมชนจึงมีความสำคัญ ต่อชุมชนมาก

ชั้นบรรยากาศเจียบสงบ อากาศเย็นสบายไม่ว่าจะเป็นหน้าแห้ง หรือหน้าฝนก็ตาม อากาศจะเย็นสบายยังมีสัตว์ หรือนกมากมายส่งเสียงร้อง ท่ามกลางธรรมชาติ

โดยรอบของป่าชุมชนเป็นหน้าผาสูงชัน มีโขดหินเรียงรายน้อยใหญ่อยู่รอบๆ ข้าง และติดกับสถานที่สำคัญคือสถานที่ ที่หลวงปู่่มนฺธิรื้อตัดโค่นมาวิปัสสนากรรมฐานอยู่บนกลางเขาของป่าชุมชน ยังมีศาลาเอนกประสงค์อยู่ด้วย

ทิศทางของอนาเขตป่าชุมชนทิศใต้ติดกับ เขตบ้านนาบะหว้าทิศเหนือติดกับ เขตตำบล นาเลน ทิศตะวันออกติดกับบ้านสระคำม. 6 และ ม. 14 ทิศตะวันตกติดกับบ้านภูหล่น ม. 9 ม. 15

แบ่งออกเป็นสองส่วน ป่าชั้นนอกป่าชั้นในป่าชั้นนอกนั้นแบ่งออกเป็นใช้สอยในชุมชนคือนำมาใช้ประโยชน์ได้แต่ไม่มากแต่สมควรและก่อนที่จะนำเอาไม้ ออก ต้องประชาคมกันก่อนว่า จะนำมาใช้ทำอะไร สิ่งที่เป็นคณะกรรมการและชุมชน จะเป็นผู้อนุมัติให้นำมาใช้ประโยชน์ได้ป่าชั้นใน ปิดเป็นป่าถาวรไม้อนุญาตให้ใครนำมาใช้ เป็นอันตราย คืออนุรักษ์ไว้ตลอดไป

ในฤดูแล้งจะมีการสร้างทางรักษาไฟฟ้า เพื่อป้องกันไม่ให้ไฟฟ้าไหม้ได้ ในแต่ละปีใช้งบประมาณ ไม่มีหน่วยงานไหนเข้ามาช่วย จะมีแต่หน่วยงานของ ส. ก. ว เท่านั้นที่มารับเงินปีงานอาจจะล่าช้าไปบ้าง ก็เพราะทุกคนไม่เป็นงานและยังไม่เข้าใจของงานวิจัยก็มี

สิ่งหนึ่งที่อยากให้คนในชุมชนรักป่าสร้างจิตใต้สำนึกของชุมชนให้เกิดความรักป่า หวงแหนป่าของตนเอง ที่มีอยู่เพียงน้อยพยายามปลุกกระตุ้นให้คนในชุมชน เข้าถึงวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ให้รู้จักวิธีป้องกันรักษาเอาไว้ ป่ากับประชาชนจะอยู่ร่วมกัน ป่าถึงจะอยู่ได้ หากไม่มีใครทำลายส่วนมากคนชอบทำลายมากกว่าสร้างสรรค์ ดังนั้นเราสมควรลุกขึ้นมาสู้กันทุกคนที่อยู่ในชุมชน เพื่ออนุรักษ์และป้องกันป่าให้อยู่ตลอดไป

โลกของความเป็นจริงในอนาคตจะเหลือแต่เพียงป่าชุมชนแห่งนี้เท่านั้น จะเหลือไว้ให้ลูกหลานได้ดูต่อไป เพราะพืชรอบๆป่าชุมชนมันหายไปหมด และเหลือแต่ดินว่างเปล่าเท่านั้นถ้าหากพวกเราไม่รักษาเอาไว้

สุดท้ายประมวลภาพออกมานั้นตั้งแต่ต้นจนจบ ที่บรรยายมาซึ่งมีแต่สิ่งดีๆ เท่านั้นของป่าชุมชน ไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ที่สำคัญ ระบบนิเวศ ชั้นบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมต่างๆ สถานที่สำคัญหลายแห่งที่บรรยายมา ล้วนแต่มีประโยชน์ทั้งสิ้นสมควรที่จะนำมาใช้และปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวัน ของเราไม่มากนัก น้อย เริ่มจากการก่อตั้งหมู่บ้านและตั้งป่าชุมชนขึ้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ ถือว่าเป็นเรื่องที่ดีของชุมชนบ้าน ห้วยยางร่วมกันอนุรักษ์ต้นดอกหญ้าทางเสือ และป่าชุมชนให้ยั่งยืนตลอดไป

ตารางวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลง	ช่วงเวลา(พ.ศ.)	ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับป่าชุมชน
นายปก สิ้นธุวัตร	2490 – 2495	มีประชากรเพิ่มขึ้น มีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่ นา และทำที่อยู่อาศัยจากเนื้อที่ 4,442 ไร่ เหลือประมาณ 3,450 ไร่
นายชาติ สิ้นธุวัตร	2496 - 2500	มีนายทุนเข้ามาตัดไม้ทำลายป่าเป็นจำนวนมาก มีการขยายพื้นที่การทำไร่ นาเพิ่มขึ้นจากเดิม มีเนื้อที่ของป่าชุมชนลดลง
นายชาย บุญยงค์	2538 – 2543	มีประชากรเพิ่มขึ้น ทำให้มีการขยายพื้นที่ทำไร่ ทำนา เพิ่มขึ้น มีการตัดถนนเพิ่มขึ้น และมีการทำชลประทานขึ้น ทำให้เนื้อที่ลดลงจากเดิมมาก
นายทองใบ หุ่นยา	2544 – ปัจจุบัน	มีการอนุรักษ์ป่าขึ้น

ตารางสถานการณ์ปัญหาของป่าชุมชนบ้านห้วยยาง

ปัญหาที่พบในป่าชุมชน	ปัญหานั้นเกิดจากอะไร หรือมีสาเหตุมาจากอะไร	ปัญหานั้นส่งผลกระทบกับชุมชนอย่างไร
1.มีคนลักลอบ ตัดไม้	นายทุนได้เข้ามาหาซื้อไม้ต่างๆ และโดยเฉพาะไม้พยูงนราคาที่สูง จึงได้มีการ	ผลกระทบทำให้เกิดมีกระบวนการลักลอบตัดไม้เข้าไปในเขตป่าชุมชน มีการร้องเรียน

	ลักลอบตัดไม้ดังกล่าว และไม่ได้ ขกเว้นแม้กระทั่ง ^{๒๕} ๒๕๖๐ ซึ่งเป็น แหล่งอาหารของหมู่บ้านโดย ธรรมชาติ	การจับ การปรับ ทำให้มีการแบ่ง พรรคพวกเกิดขึ้นในชุมชน
2. มีคนลักลอบหาของป่า (สัตว์ ป่า)	ตัวชาวบ้านเองและนายทุนต่างถิ่น เนื่องจากชาวบ้านคุ้นเคยกับการ หากินในพื้นที่นั้นมาก่อนจึงมีบาง คนไม่ให้ความร่วมมือ	ทำให้สัตว์หายากในเขตป่าชุมชน ของเรานับวันใกล้จะสูญพันธุ์เดิม ทีโดยเฉพาะ ถึง บ้าง อีเห็น ตัวนึ่ง และอื่นๆ
3. มีคนจุดไฟเผาป่า	- สาเหตุมาจากคนที่มิมีพื้นที่ที่อยู่ใน บริเวณรอบป่าชุมชนเผาป่าเพื่อ เตรียมพื้นที่ทำการเกษตรและหา ของป่า - เพราะคนในชุมชนอื่นเขามาทำ ไร่ใกล้พื้นที่ป่าชุมชน ทั้งนี้ได้มี การแผ้วถางป่าและจุดไฟเผาเพื่อ เป็นการจัดเตรียมพื้นที่ในการทำ ไร่ ทำสวน จนทำให้ไฟลุกลาม เข้าพื้นที่ป่าชุมชนและทำให้พื้นที่ หญ้าแห้งเสื่อมเสียหายด้วย	- การจุดไฟเผาป่ามีผลกระทบ โดยตรงต่อระบบนิเวศ ของป่า ชุมชนทำให้ต้นไม้และสัตว์นั้นวัน จะหายากมากขึ้น โดยเฉพาะ สมุนไพรร - หญ้าแห้งเสื่อมจะลดลงเพราะไฟ ป่าที่เกิดขึ้นจะเผาเมล็ดหญ้าแห้ง เสียไปด้วย
4. มีคนต่างถิ่นลักลอบเข้ามาหา หญ้าแห้งเสื่อม สมุนไพร และ กล้วยไม้ ออกจากพื้นที่	- ในแต่ละปีมักจะมีคนต่างถิ่นเข้า มาลักลอบหาสมุนไพรและ กล้วยไม้อยู่เป็นประจำแทบจะทุก ปี - เพราะพื้นที่อื่นมีน้อยจึงทำให้คน นอกพื้นที่มาเอาหญ้าแห้งเสื่อมใน ป่าชุมชนไปใช้ประโยชน์ และ สภาพแวดล้อมของพื้นที่ป่าชุมชน ติดกับชุมชนอื่นจึงได้เกิดปัญหา ดังกล่าว	- ทำให้สมุนไพรที่เกิดโดย ธรรมชาตินั้นวันจะหายากมากขึ้น อย่างเช่น น้ำกระเทียมโรง กระตูด เสือโคร่ง เหล่านี้เป็นต้น - ทำให้หญ้าแห้งเสื่อมลดลง และ ทำให้คนในชุมชนมีผลประโยชน์ และรายได้ที่น้อยลง

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหญ้าหางเสือในพื้นที่ป่าชุมชนทางชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่

ประเด็นปัญหา	สาเหตุของปัญหา	ผลกระทบที่เกิด
1. มีคนลักลอบ ตัดไม้	นายทุนได้เข้ามาหาซื้อไม้ต่างๆและโดยเฉพาะไม้พยูงนราคาที่สูง จึงได้มีการลักลอบตัดไม้ดังกล่าว และไม่ได้ยกเว้นแม้กระทั่งไม้ป้อ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของหมู่บ้านโดยธรรมชาติ	ผลกระทบทำให้เกิดมีกระบวนการลักลอบตัดไม้เข้าไปในเขตป่าชุมชน มีการร้องเรียนการจับ การปรับ ทำให้มีการแบ่งพรรคพวกเกิดขึ้นในชุมชน
2. มีคนลักลอบหาของป่า (สัตว์ป่า)	ตัวชาวบ้านเองและนายทุนต่างถิ่นเนื่องจากชาวบ้านคุ้นเคยกับการหาในในพื้นที่นี้มาก่อนจึงมีบางคนไม่ให้ความร่วมมือ	ทำให้สัตว์หายากในเขตป่าชุมชนของเรานับวันใกล้จะสูญพันธุ์เดิมทีโดยเฉพาะ ถึง บ้าง อีเห็น ตัวนึ่ง และอื่นๆ
3. มีคนจุดไฟเผาป่า	- สาเหตุมาจากคนที่มิพื้นที่ที่อยู่ในบริเวณรอบป่าชุมชนเผาป่าเพื่อเตรียมพื้นที่ทำการเกษตรและหาของป่า - เพราะคนในชุมชนอื่นเขามาทำไร่ไถ้พื้นที่ป่าชุมชน ทั้งนี้ได้มีการแผ้วถางป่าและจุดไฟเผาเพื่อเป็นการจัดเตรียมพื้นที่ในการทำไร่ ทำสวน จนทำให้ไฟลุกลามเข้าพื้นที่ป่าชุมชนและทำให้พื้นที่หญ้าหางเสือเสียหายด้วย	- การจุดไฟเผาป่ามีผลกระทบโดยตรงต่อระบบนิเวศ ของป่าชุมชนทำให้ต้นไม้และสัตว์นับวันจะหายากมากขึ้น โดยเฉพาะสมุนไพรร - หญ้าหางเสือจะลดลงเพราะไฟป่าที่เกิดขึ้นจะเผาเมล็ดหญ้าหางเสือไปด้วย
4. มีคนต่างถิ่นลักลอบเข้ามาหาหญ้าหางเสือ สมุนไพร และกล้วยไม้ ออกจากพื้นที่	- ในแต่ละปีมักจะมีคนต่างถิ่นเข้ามาลักลอบหาสมุนไพรและกล้วยไม้อยู่เป็นประจำแทบจะทุกปี - เพราะพื้นที่อื่นมีน้อยจึงทำให้คนนอกพื้นที่มาหาหญ้าหางเสือในป่าชุมชนไปใช้ประโยชน์ และสภาพแวดล้อมของพื้นที่ป่าชุมชน ติดกับชุมชนอื่นจึงได้เกิดปัญหาดังกล่าว	- ทำให้สมุนไพรที่เกิดโดยธรรมชาตินับวันจะหายากมากขึ้น อย่างเช่น ม้ากระทืบโรง กระดุกเสือโคร่ง เหล่านี้เป็นต้น - ทำให้หญ้าหางเสือน้อยลง และทำให้คนในชุมชนมีผลประโยชน์และรายได้ลดลง

ประวัติทีมงานวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

1. นายทองใบ ทมยา

วัน/เดือน/ปีเกิด 10 มีนาคม 2499 เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน 3340200397950

ระดับการศึกษา มัธยมศึกษาตอนปลาย

ประสบการณ์

1. พ.ศ. 2538 – ปัจจุบัน เป็นกรรมการกลุ่มอาชีพไม้กวาด
2. พ.ศ. 2541-2543 เป็นประธาน อสม.
3. พ.ศ. 2543- 2548 เป็นผู้ใหญ่บ้าน
4. พ.ศ. 2546 – 2554 เป็นกรรมการหมู่บ้าน และกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
5. พ.ศ. 2550- ปัจจุบัน เป็นกรรมการป่าชุมชน
6. พ.ศ. 2553 – ปัจจุบัน เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ทีมวิจัย

ลำดับที่	ชื่อ – สกุล	ที่อยู่	การศึกษา	อาชีพ/ตำแหน่งในหมู่บ้าน
2	นายพนม ภูคำ	96 ม.10	ป. 6	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
3	นายแสวง แสงสว่าง	119 ม. 10	ป. 6	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
4	นายประยูน บุญยงค์	12 ม. 10	ป. 6	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
5	นายสาคร ศรีสิงห์	64 ม. 10	ป. 4	กรรมการ
6	นายธรรมรงค์ ผลอินทร์	86 ม. 10	ม. 3	กรรมการ
7	นายอำพัน สุริยบุตร	85 ม. 10	ป. 6	กรรมการ
8	นายสมัช กองพันธ์	48 ม. 10	ป. 4	กรรมการ
9	นายบัณฑิต ภูคำ	50 ม. 10	ป. 4	กรรมการ
10	นายเหรียญ หล้าบุคคา	38 ม. 10	ป. 4	กรรมการ
11	นายแดง สาธุพันธ์	15 ม. 10	ป. 4	กรรมการ
12	นายอุทัย พิมพ์แสน	57 ม. 10	ป. 6	อบต.
13	นายบุญหลาย สุริยบุตร	9/1 ม. 10	ป. 4	กรรมการ
14	นายไช่คุณ ชีวาศรี	121 ม. 10	ป. 6	กรรมการ
15	นายบุญมี สินธุวัตร	81 ม. 10	ป. 4	กรรมการ
16	นายสุนทร อุดราวัน	87 ม. 10	ป. 4	กรรมการ
17	นายรังนี ศรีชมภู	61 ม. 10	ม. 6	อดีต อบต.
18	นายคำมะลุม สูงขาว	47 ม. 10	ป. 4	กรรมการ
19	นายขุน ภูคำ	16/3 ม. 10	ป. 4	กรรมการ
20	นายเบ้ง รัตติวรรณ	95 ม. 10	ป. 4	กรรมการ
21	นายคำม่อน วงวาแด้ม	34 ม. 10	ป. 6	กรรมการ

ที่ปรึกษา

ลำดับที่

ชื่อ-สกุล

1. คุณวิบูลย์ นุระชิวะ
2. คุณสมชัย เหล่ามา

ตำแหน่ง/หน้าที่ราชการ

สำนักงานบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 จังหวัดอุบลราชธานี
ผู้ใหญ่บ้านบ้านโนนศาลา ตำบลสำโรง อำเภอกุสุมาลย์
จังหวัดอุบลราชธานี

ภาคผนวก 2 รูปการดำเนินการกิจกรรม

ประชุมเพื่อกำหนดประเด็นการเก็บข้อมูล

การลงพื้นที่เก็บข้อมูล

การประชุมสรุปวิเคราะห์ข้อมูล